

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Historický ústav

Jana Sekyrová

**Eliška Šliková, život neprovdané
hraběnky v první polovině 19. století**

Vedoucí diplomové práce:

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.

České Budějovice 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze .....*1.1.2006*.....

Jana Škytová
.....

Mé poděkování patří vedoucí diplomové práce, prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc., nejen za umožnění přístupu k pramenům, ale také za bezbřehou trpělivost, se kterou sledovala vznik této práce. Za ochotu děkuji také Mgr. Milanu Novotnému, správci rodinného archivu Šliků v SOA Zámorsk. Za pomoc s literaturou a prameny vděčím doc. PhDr. Jiřímu Šoušovi, CSc., Mgr. Zdeňku Bezeckému, Ph.D. a PhDr. Zdeňku Hojdovi, CSc. Některé cenné připomínky a náměty mi poskytl doc. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Anotace

Pokud historikové 19. století až dosud věnovali svou pozornost dějinám šlechty, zaměřili se především na významné rody. Rodu Šliků, jehož někdejší význam od konce 18. století klesal, se dosud nedostalo zasloužené pozornosti a nebyly uspokojivě pojmenovány příčiny jeho pozvolného hospodářského úpadku.

Tato diplomová práce si klade za cíl přiblížit život hraběnky Elišky Šlikové (1790 – 1855) a to především na základě archivních pramenů. Představuje tak sondu do mezilidských vztahů a životního stylu zemsky české šlechty v první polovině 19. století. Ač neprovdána, vedla hraběnka Eliška pestrý život. V pražských hudebních kruzích se prosadila jako schopná klavíristka a skladatelka, k jejím přátelům patřili přední hudebníci a skladatelé první poloviny 19. století. Mezi svými vrstevnicemi vynikala též hlubokým zájmem o dějiny a archeologii. Hraběnčiným kapitálem tedy nebylo vysoké věno ani pevné zdraví, nýbrž výborné vzdělání, umělecký talent i společenská vyspělost. Její život je interpretován jako rozvíjení sebe sama v rámci podmínek daných osudem.

Summary

Historians who research the life of aristocrats in the nineteenth century have not paid a closer attention to the family of Šlik yet. Significance of this formerly powerful family has been constantly declining since the end of the eighteenth century. The roots of the economical decline of the family have not been sufficiently determined.

This thesis aims to shed light on the life of countess Eliška Šliková (1790 – 1855), primarily on the basis of archival sources. It offers a revealing look at interpersonal relationships and the lifestyle of aristocrats in Bohemia in the first half of the nineteenth century. Defying convention by remaining unmarried, the countess led a life that even men of the day would have envied. Eliška Šliková had neither a high dowry nor good health but her intellectual capital included excellent education, talent for arts and social skills. She won recognition in Praguean musical circles as an excellent piano player and composer, socialized with eminent composers of that time and pursued her passions of history and archaeology. Therefore her life is interpreted as cultivation of personality within the limits dictated by fate.

Obsah

Úvod.....	7
1. Šlikové v Čechách do poloviny 18. století.....	10
1. 1 Šlikovské mincování.....	12
1. 2 Šlikové „mezi časy“.....	13
1. 3 Rodinný majetek.....	16
2. Životní styl šlechtičny v době předbřeznové.....	19
2. 1 Hraběnčina doba.....	21
3. Dětství, mládí a vzdělání.....	25
3. 1 Vzdělání.....	26
3. 2 Volný čas a zábava.....	30
3. 2. 1 Vídeň.....	30
3. 2. 2 Teplice.....	33
3. 3 „Jak je všechno zvláštní! Je to století událostí.“.....	36
4. Umělkyně a mecenáška.....	42
4. 1 Hudebnice.....	42
4. 2 Básnířka a čtenářka.....	46
4. 3 Malířka a milovnice starožitností.....	49
5. Substituce mateřství.....	54
6. Domácnost svobodné hraběnky.....	61
7. Hraběnka na cestách.....	66
7. 1 Cestování v 19. století.....	67
7. 2 Cestovní deník jako historický pramen.....	68
7. 3 Hraběnčiny cesty za hranice Čech.....	68
7. 3. 1 Dopravní prostředky, stravování a nocleh.....	72
8. Závěr života.....	74
Závěr.....	75
Textové přílohy.....	77
Seznam textových příloh.....	88
Obrazové přílohy.....	89
Seznam obrazových příloh.....	110
Seznam pramenů a literatury.....	113

Úvod

Tato diplomová práce si klade za cíl přiblížit život hraběnky Elišky Šlikové (1790 – 1855) a přispět tak k poznání životního stylu zemsky české šlechty v první polovině 19. století. Ač neprovdána, vedla hraběnka Eliška velmi pestrý život. V pražských hudebních kruzích se prosadila jako schopná klavíristka a skladatelka. Díky svému zájmu o dějiny a archeologii navázala mnohdy přátelské kontakty s předními vzdělanci své doby. Hraběnčiným kapitálem tedy nebylo vysoké věno ani pevné zdraví, nýbrž výborné vzdělání, umělecký talent i společenská vyspělost. Její život lze interpretovat jako rozvíjení sebe sama v rámci podmínek daných osudem.

Pokud čeští historikové 19. století až dosud věnovali svou pozornost dějinám šlechty, zaměřili se především na významné rody. Rodu Šliků, jehož někdejší význam od konce 18. století klesal, se dosud nedostalo zasloužené pozornosti a nebyly uspokojivě pojmenovány příčiny pozvolného hospodářského úpadku. Dějinám šlikovského rodu se nejnověji věnoval Otakar Vinař,¹ základní informace poskytuje ve své encyklopedické práci i Petr Mašek.² Poměrně podrobně se Šlikům ve své publikaci orientované na numizmatiku věnuje Petr Vorel.³ Přelomové a záslužné dílo Petra Mat'ý⁴ o světě české aristokracie bohužel pro Šliky končí rokem 1700. Základní informace o dějinách a majetkových poměrech rodu je možno čerpat z řady encyklopedických, genealogických a topografických příruček. Stručné uvedení do dějin Šliků v Čechách obsahuje první kapitola této práce.

Druhá kapitola pojednávající o hraběnčině době je vystavěna především na zahraniční literatuře. Evropská historiografie se v posledních desetiletích začíná věnovat výzkumu každodennosti šlechty, k tématu existuje velké množství literatury především rakouské a německé provenience.⁵ K ženskému tématu vyšlo dílo Christy Diemel.⁶

¹ Otakar VINAŘ, *Pět století Šliků*, Praha 1998.

² Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2003, s. 153.

³ Petr VOREL, *Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16. -20. století*. Praha 2003, s. 46.

⁴ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*, Praha 2004.

⁵ Hannes STEKL, *Österreichs Hocharistokratie vom 18. bis ins 20. Jahrhundert*, in: Ulrich WEHLER (Hg.), *Europäischer Adel 1750 – 1950*, Göttingen 1990; Heinz REIF, *Adel im 19. und 20. Jahrhundert*, München 1999; Ralph MELVILLE, *Adel und Revolution in Böhmen, Strukturwandel von Herrschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*, Mainz 1998.

⁶ Christa DIEMEL, *Adelige Frauen im bürgerlichen Jahrhundert. Hofdamen, Stiftsdamen, Salondamen 1800 – 1870*. Frankfurt am Main 1998.

Z českých autorů je k dispozici práce Josefa Hanuše,⁷ která pojednává o šlechtě v souvislosti s národním obrozením. Souborná práce orientovaná na dějiny zemsky české šlechty v první polovině 19. století dosud čeká na svého autora. Tuto absenci však dobře nahrazují sborníky z pravidelných plzeňských konferencí věnovaných dějinám 19. století.⁸ Nejnověji vydala souhrnnou práci o českých zemích v době předbřeznové Jitka Lněničková.⁹ V její práci byl však archivní výzkum omezen pouze na dílčí témata, především v kapitolách věnovaných hospodářským dějinám a každodennosti. V ostatních kapitolách vycházela zpravidla ze zahraniční literatury a tištěných pramenů.

Na sklonku 50. let 20. století vyšel o osobnosti hraběnky Elišky Šlikové vynikající článek Lenky Vojtíškové,¹⁰ založený na poctivém archivním výzkumu. S některými autorčinými závěry však v této práci polemizují. Předkládaná diplomová práce vznikla na podnět Mileny Lenderové, autorky řady studií nejen o Elišce Šlikové, ale i o její matce a neteři.¹¹ Výsledky tohoto výzkumu mi byly spolehlivým vodítkem především při orientaci v pramenech a literatuře.

Životní styl šlechty v Čechách doby předbřeznové byl tématem diplomových prací Marie Badalové,¹² Markéty Kadlecové,¹³ a Štěpána Mrázka,¹⁴ obhájených na Historickém ústavu Jihočeské univerzity.

Velká většina této diplomové práce však byla zpracována na základě archivního výzkumu ve Státním oblastním archivu Zámorsk, kde je uložen rodinný archiv Šliků. Podkladem pro kapitolu o dětství, mládí a vzdělání byla zejména Eliščina korespondence s bratrem z let 1797 až 1804 a deník,¹⁵ který si hraběnka vedla v letech

⁷ Josef HANUŠ, *Národní museum a naše obrození I - II*, Praha 1921, 1923.

⁸ Pro tuto práci byly využity především sborníky: Kateřina BLÁHOVÁ (ed.) *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 21. ročníku sympozia k problematice 19. století*, Plzeň 2001; Kateřina BLÁHOVÁ - Václav PETRBOK (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 24. ročníku sympozia k dějinám 19. století*, Plzeň 2004.

⁹ Jitka LNĚNIČKOVÁ, *České země v době předbřeznové: 1792 – 1848*, Praha 1999.

¹⁰ Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, in: *Časopis Národního muzea, oddíl věd společenských* 128, 1959, s. 64 - 70.

¹¹ Milena LENDEROVÁ, *Dny všední a sváteční Filipiny Ludmily hraběnky Šlikové a Pauliny kněžny ze Schwarzenbergu*, in: *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 109; Táž, *Matka, dcera, vnučka (Filipina, Elisa, Tekla) – dny všední i sváteční tří dam Šlikovského rodu*, *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 15, 2002, s. 43 – 68; Táž, *Eliška hraběnka Šliková*, *Listy Starohradské kroniky* 1, 2002, s. 7 – 12.

¹² Marie BADALOVÁ, *Sestra slavných bratrů: Eleonora Žofie ze Schwarzenbergu (1783 – 1846)*, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2003.

¹³ Markéta KADLECOVÁ, *Gabriela Buquoyová, život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2005.

¹⁴ MRÁZEK, Štěpán, *Výchova a cestování schwarzenberských šlechticů na přelomu 18. a 19. století*, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2000.

¹⁵ K pojetí deníku jako historického pramene Srov. Milena LENDEROVÁ, *Dívčí a ženské deníky 19. století*, in: Milena LENDEROVÁ (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, s. 165 – 187; Kaspar von GREYERZ - Hans MEDICK – Patrice VEIT (Hg.), *Von der*

1809 až 1815. Za překlad tohoto pramene z francouzštiny do češtiny vděčím prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc.

Zajímavou korespondenci hraběnky Šlikové s Josefem Dobrovským, rytířem Matyášem Kalinou z Jäthensteinu a Františkem Palackým je možno studovat v Literárním archivu Památníku národního písemnictví na Strahově. Velmi užitečným pramenem jsou také vzpomínky Vojtěcha Hellicha na „idylu kopidlanskou“ uložené v Hellichově fondu v pobožce Literárního archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech. Tyto prameny mi byly hlavním podkladem při psaní kapitol o Eliščině umělecké a intelektuální činnosti. Byly velmi přínosné i pro rekonstrukci hraběčnina života s matkou a bratrovými dětmi na Kopidlně.

V Eliščině pozůstalosti uložené v SOA Zámorsk se nachází množství dalších písemných i obrazových pramenů s velkou výpovědní hodnotou – je to nejen hraběčnina účetní kniha z let 1844 až 1848 (posloužila coby základ pro kapitolu o domácnosti svobodné slečny), ale především hraběčnina cestovní deník a paralelně vedené album obrázků a dokladů z cest (1843 až 1853). Album představuje jedinečný pramen k dějinám cestování, obsahuje mnohé dnes vzácné tisky. Hraběčnina cestování je předmětem závěrečné kapitoly této práce.

V diplomové práci volím důsledně české varianty jmen Šliková, Šlik či Eliška, František nebo Jindřich. Vzhledem k tomu, že jméno rodu se vyskytuje v podobách Šlik, Schlick nebo Šlik, byly důvody této volby především stylistické. Lyrické ukázky v textové příloze jsem ponechala v původním německém znění, ukázky z korespondence jsem přeložila z němčiny do češtiny.

1. Šlikové v Čechách do poloviny 18. století

Jméno šlechtického rodu Šliků se mezi starými rody domácí středověké české aristokracie neobjevuje. Přesto vešli někteří Šlikové nesmazatelně do českých dějin. Proslavili se nejen výrobou mincí, jejichž jméno je téměř půl tisíciletí po jejich vzniku nejrozšířenější měnovou jednotkou světa, ale i rebelantstvím proti panovníkovi.¹⁶ Mnozí příslušníci rodu prokázali vojenské schopnosti, především bratr hraběnky Elišky Šlikové, generál rakouské jízdy František Jindřich Šlik,¹⁷ který ještě necelé tři roky před svou smrtí v březnu 1862 velel v bitvě u Solferina.¹⁸ Šlikové jsou tak typickou ukázkou rodiny, která se z bezvýznamného postavení dokázala vypracovat až k nejvyšším počtám.

Na konci 14. století¹⁹ jsou Šlikové uváděni mezi zámožnějšími chebskými rodinami. Není zcela zřejmé odkud pocházeli,²⁰ podle některých autorů byli rytířského rodu, nevylučuje se ani neurozený původ. U počátků vzestupu této rodiny stál Kašpar Šlik (†1449), vzdělaný dvořan císaře a krále Zikmunda. Jako písař královské kanceláře doprovázel Zikmunda v roce 1415 na sněm do Kostnice. Svými službami si krále natolik získal, že byl povýšen do šlechtického stavu. Několik let byl Zikmundovým říšským kancléřem, do jehož pravomoci náležela mimo jiné zodpovědnost za císařskou pečeť, která potvrzovala právoplatnost vydávaných listin.²¹ Kašpar Šlik zdatně obhajoval zájmy krále Zikmunda, a tak záhy získal další královská ocenění. V roce 1431 dostal hrad Bassano (Pasoun) a později byl povýšen na hraběte z Bassana, stal se správcem Chebska a získal další statky. Byl věrným služebníkem nejen Zikmundovým, ale i jeho nástupců na císařském trůnu. Není bez zajímavosti, že vedl přátelskou korespondenci s pozdějším papežem Aeneášem Sylviem Piccolominim.²²

Kašparovi následovníci měli velké problémy s udržení pořádku na svých chebských a loketských panstvích. V době nekonečných sporů o Loketsko Šlikové dokonce padělali staré listiny a tvrdili, že díky zvláštnímu privilegii jsou povinni

¹⁶ Petr VOREL, *Od českého tolaru*, s. 46.

¹⁷ *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser auf das Jahr 1865*, Gotha, s. 777.

¹⁸ Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 250.

¹⁹ První písemná zmínka o rodu pochází z roku 1394 (Srov. Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 148.)

²⁰ Šlikovský erb tvoří čtvrcený štít se stříbrným středním štítkem. V něm jsou dva korunovaní červení lvi držící červenou věž (Bassano). Hlavní štít je tvořen čtyřmi poli, v 1. a 4. modrém poli je korunovaný zlatý lev držící stříbrný kostel s červenou střechou (Weisskirchen). Ve 2. a 3. červeném poli je stříbrný hrot, uvnitř polí prstence opačných tinktur. Klenoty tvoří 1. zlatý lev se stříbrným kostelem mezi modrými stříbrnými křídly s kosmým zlatým břevnem provázeným zlatými srdíčky, pokrývadla jsou modrozlatá, 2. červený, zlatě korunovaný sedící lev ze předu, pokrývadla jsou červenozlatá. 3. složená orlí křídla s figurou 2. a 3. pole, pokrývadla jsou červenostříbrná. Štítonoši jsou dva stříbrní odvrácení lvi. (Srov. Vladimír POUZAR, *Almanach českých šlechtických rodů*, Praha 2001, s. 353.)

²¹ Petr VOREL, *Od českého tolaru*, s. 46.

²² Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 248.

zodpovídat se pouze císařskému soudu. Soud jejich podvod sice neprohlédl, ale údajný majetát stejně neuznal.

Komplikované spory v Chebsku a Loketsku pokračovaly během celého 15. století. Šlikové své poddané neustále utiskovali a problém zůstával nadále nevyřešen. Jeroným Šlik (†1491) odjel vysvětlovat své stanovisko králi do Budína, byl však na cestě zavražděn loupežníky. O vyřešení konfliktů se nakonec musela postarat zemská armáda, Loket byl obležen a vzpurný Šebestián Šlik (†1527) zatčen. V této době se rodina z velké části reformovala po Lutherově vzoru.

Postupem času rozšiřovali Šlikové své državy v severozápadních Čechách. Získali Sokolov, Jindřichovice, Vintířov a další statky. Šlikovská větev v Ostrově nad Ohří založila město Jáchymov a díky bohatým nalezištím stříbra zde razila proslulé jáchymovské tolary. Mincování bylo po dlouhou dobu významnou činností Šliků.

Zdá se, že rebelantství bylo Šlikům více než vlastní. V roce 1547 se Albín Šlik (†1551) zúčastnil jako jedna z vůdčích osobností nezdařeného protihabsburského povstání. Byl odsouzen ke ztrátě hrdla, cti a majetku, uprchl však do Durynska, kde zemřel. Další Šlikové se opět zapojili do stavovského odboje v roce 1618. Jan Albín Šlik (1579-1628?) byl za povstání zvolen stavovským direktorem. Po bělohorské porážce ani nevyčkal rozsudku, pro jistotu utekl do Německa a žil ve Cvikově. Smutně proslulý Jáchym Ondřej Šlik (1569-1621) byl v roce 1618 zvolen v Praze direktorem a stal se tak jedním z předních vůdců povstání. Coby příznivec krále Fridricha Falckého byl jmenován nejvyšším soudcem a fojtem v Horní Lužici. Po bitvě na Bílé hoře prozíravě uprchl ze země a byl odsouzen v nepřítomnosti. Krátce nato byl však v Drážďanech zadržen a uvězněn. Po dalším soudu v Praze mu byla 21. června 1621 useknuta pravá ruka, byl popraven a jeho hlava byla potupně vystavena na Mostecké věži.²³

Výše již bylo zmíněno, že Šlikové nepostrádali válečnické vlohy. Zdatným vojevůdcem byl Jindřich Šlik²⁴ († 1650). Nacionálně podbarvená legenda opředla jeho na Bílé hoře padlé „Moravany“, ve skutečnosti německy hovořící žoldnéře, aureolou vlasteneckého hrdinství. Šlik byl však ostříleným profesionálem a tak na něj nahlížel i císař. Po přestupu ke katolictví a výhodném sňatku již v roce 1621 velel jednomu císařskému regimentu pěchoty. Až do roku 1630 bojoval na císařské straně v říši, v Uhrách i Dánsku. Návrat generalissima Valdštejna na mocenské výsluní pro něj znamenal promarněnou životní šanci na faktické velení císařské armády. Jako prezident

²³ Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 249.

²⁴ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 453 – 455.

dvorské válečné rady ve Vídni a jeden z nejbohatších pozemkových vlastníků v českých zemích „přispěl do Valdštejnovy rakve nejedním hřebíkem“, jak trefně uvádí Petr Maťa.²⁵

Vojenské tradici rodu nezůstal nic dlužen ani Leopold Antonín Josef Šlik (†1723), generál dragounů a císařský diplomat. Bojoval u Bělehradu, vyjednával ve Španělsku a Itálii. V roce 1713 se stal nejvyšším kancléřem a byl vyznamenán Řádem zlatého rouna.²⁶

1. 1 Šlikovské mincování

Na okraji šlikovských panství v Krušných horách byla počátkem druhého desetiletí 16. století objevena stříbrná ruda. S těžbou a zpracováním stříbrné rudy v nově zřízených hutích se započalo během letních měsíců roku 1516, kdy vznikla v hlubokém lesním údolí nová hornická osada. Dle hornického zvyku dávat novým důlním revírům jména světců bylo stříbronosné údolí pojmenováno „Údolí svatého Jáchyma“. K těžbě stříbrné rudy a jejímu zpracování využívali Šlikové zkušených saských²⁷ horníků a také kverků, tedy investorů, kteří financovali těžbu a měli příslušný podíl ze zisku. Zemský sněm zahájený v Praze 9. ledna 1520 ve svém usnesení povolil Šlikům zřízení nové soukromé mincovny, ve které měly být raženy nejen pražské groše (z jedné třetiny mincovního kovu), ale i nové mince. Od roku 1520 tedy byla započata v nové jáchymovské mincovně rozsáhlá ražba velkých stříbrných mincí podle saského vzoru. O groše a drobné mince se Šlikové nemuseli starat, jejich dostatek v peněžním oběhu zajišťovala vládní mincovna v Kutné Hoře. V Jáchymově se razily především tolarý.

Nový český král Ferdinand I. Habsburský si byl velmi dobře vědom významu jáchymovských dolů a mincovny pro státní pokladnu a během několika měsíců prosadil zásadní změnu. Český zemský sněm v roce 1528 rozhodl, že výroba mincí v Jáchymově ve šlikovské režii je ke škodě právům koruny české a sněmovní rozhodnutí z roku 1520 zrušil. V důsledku odstupní smlouvy přišli Šlikové o značnou část zisků z důlního podnikání. Jáchymovská mincovna byla v roce 1528 převedena pod přímou panovníckou správu.

V době, kdy český král Ferdinand I. přejímal jáchymovskou mincovnu, se již pro velké stříbrné mince ve střední Evropě postupně ujímal termín „tolar“ jako obecné

²⁵ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 454.

²⁶ Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 250.

²⁷ Přípravné práce na těžbu a ražbu probíhaly s vědomím a souhlasem saského vévody. Proto měly nové šlikovské mince zcela otevřen saský trh a mohly být v neomezeném množství dováženy jako obchodní zboží.

pojmenování, které se nevázalo již jen na jáchymovské výrobky. V té době jistě nikdo netušil, že se tolar stane hlavním stříbrným platidlem starého kontinentu.²⁸

1. 2 Šlikové „mezi časy“

Již samo označení „doba mezi časy“ naznačuje jakýsi přechod či bezčasí. Bývá tak označováno období mezi propuknutím revoluce ve Francii a uklidněním rozbourané Evropy po Vídeňském kongresu v letech 1814 až 1815.²⁹ V této době hraběnka Eliška Šliková prožívala dětství i dospívání, se všemi radostmi i starostmi, které bývají pro tuto fázi lidského života obvyklé.

K nejdůležitějším osobám z hraběnčina rodinného okruhu je nepochybně nutné zahrnout matku Filipinu (* 14. 4. 1765), bratra Františka (* 23. 5. 1789) a Františkovy potomky Teklu, Albinu, Františku a Jindřicha (viz kapitola Substituce mateřství). K otci měla Eliška o poznání formálnější vztah. V prostudovaných pramenech je vzájemný vztah otce a dcery redukován na obligátní pozdrav a políbení ruky na konci dopisu.

Budoucí matka hraběnky Elišky Šlikové se narodila do rodiny³⁰ Františka Antonína hraběte Nostitze (17. 5. 1725³¹ - 29. 9. 1794), nejvýznamnějšího představitele českého zemského patriotismu, „stavitele“ Nostitzova divadla, velkorysého mecenáše, držitele proslulého pražského salonu.³² Filipininou matkou byla Alžběta, rozená Krakowská z Kolowrat, ovdovělá Liebsteinská z Kolowrat (listopad 1728 - 25. 8. 1815).³³ O životě Filipiny před sňatkem toho není příliš známo. Mladá hraběnka pravděpodobně pobyla pár měsíců v některém pražském klášteře, neboť řádový konvent podle celoevropského zvyku zpravidla završoval vzdělání urozených dívek.³⁴ Budoucí hraběnka Šliková byla patrně vychována v duchu názorů svého otce, muže zastávajícího osvícenský ideál morálního člověka, jenž v sobě spojuje intelektualitu a sociabilitu. Filipinin otec uchovával ve svém malostranském paláci jednu z nejvýznamnějších soukromých vědeckých knihoven ve střední Evropě. Obsahovala knihy německé, francouzské,

²⁸ Petr VOREL, *Od českého tolaru*, s. 46 – 68.

²⁹ Milena LENDEROVÁ, *Tragický bál. Život a smrt Pavliny ze Schwarzenbergu*. Praha 2004, s. 66.

³⁰ V Nostickém paláci na dnešním Maltézském náměstí na Malé Straně v Praze se kromě Filipiny narodilo ještě sedm dětí: František Josef (únor 1758), Marie Dorota (březen 1759), Eliška Ludmila (srpen 1760), Eliška Jana (srpen 1761), Bedřich Jan (listopad 1762), Václav Prokop (únor 1764) a Josef Vojtěch (únor 1767). (Srov. Pavel BĚLINA, *František Antonín Nostic (historický portrét)*, *Střední Evropa* 42, 1994, s. 83; Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich* 20, Wien 1869, gen. tabulka za s. 392.).

³¹ Tohoto dne byl František Antonín hrabě Nostitz ve skutečnosti pokřtěn, narodil se na nosticovském zámku v Měšicích. (Srov. Pavel BĚLINA, *František Antonín Nostic*, s. 81.)

³² Pavel BĚLINA, *František Antonín Nostic*, s. 80 - 91.

³³ Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich* 20, Wien 1869, gen. tabulka za s. 392.

³⁴ Milena LENDEROVÁ, *Dny všední a sváteční Filipiny Ludmily hraběnky Šlikové a Pauliny kněžny ze Schwarzenbergu*, in: *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 109.

italské, anglické i latinské. Nejrozsáhlejší součástí knihovny, mimochodem součástí rodinného fideikomisu, byla díla biblická a orientalistická. Proslulá je nosticovská obrazárna, zejména obraz Rabín od Rembrandta. Podobně hvězdná byla i nosticovská numismatická sbírka. Pojem se ve své době stal nosticovský salon, kterému nebylo co do významu v Čechách rovno. Hrabě František Antonín Nostic se však zvěčnil především stavbou Nosticova divadla (dnešního Stavovského) na Ovocném trhu v Praze.³⁵

Filipina tedy vyrůstala v kulturně nesmírně podnětném prostředí. Není tak důvod pochybovat o tom, že podobně intelektuálně nosné prostředí se snažila vytvořit i pro své potomky. Sama po celý svůj život dávala v soukromé korespondenci přednost francouzštině před němčinou. Aktivní znalost obou jazyků dokládají rovněž modlitební knihy a vlastnoručně vedená kuchařka, které se dochovaly v hraběnčině pozůstalosti v SOA Zámorsk. Filipina Šliková byla coby příslušnice první společnosti významných rakouských rodů palácovou dámou rakouské císařovny a členkou Řádu hvězdyvého kříže.³⁶

S Filipinou se oženil dne 11. února roku 1782 Josef Jindřich Šlik z Bassana a Weisskirchen (1754 - 1806), od roku 1783 rada nad apelacemi. Roku 1786 byl jmenován mimořádným vyslancem na Kodaňském a po dvou letech na Mohučském dvoře. Roku 1790 se stal tajným radou.³⁷ Byl nejstarší ze šesti dětí³⁸ Leopolda Antona Jindřicha (1729 - 1770) a Marie Antonie, rozené hraběnky Frankenbergové (1729-1794).³⁹

Dospělosti se dožili tři potomci Filipiny hraběnky Šlikové a Josefa Jindřicha hraběte Šlika. Nejstarší Antonia Josefa (1783-1830) se roku 1803 provdala za svého strýce, nejmladšího matčina bratra, hudebního nadšence Jana Nepomuka Nostitze (1768-1840), zakladatele mladší nosticovské větve. Jako druhý z dětí Josefa Jindřicha a Filipiny se narodil pokračovatel rodu a budoucí voják František Jindřich (1788-1862), třetí spatřila světlo světa Eliška (1792-1855).

Bezespору zajímavou osobností byl Antoniin manžel Jan Nepomuk Nostic. Pro Elišku byl vlastně strýcem i švagrem zároveň. V rodičovském domě na Malé Straně se Janovi dostalo důkladného vzdělání ze strany takových osobností jako byl Dobrovský,

³⁵ Pavel BĚLINA, *František Antonín Nostic*, s. 86 – 88.

³⁶ Milena LENDEROVÁ, *Dny všední a sváteční*, s. 109 – 110.

³⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého X.*, Praha 1895, s. 304.

³⁸ Kromě Josefa Jindřicha to byli: Maria Anna (nar. 5. 8. 1760), Jan Nepomuk Hanibal (29. 6. 1762-15. 11. 1768), Františka (1764-1796, manž. Raymond Sarau), Marie Ernestina (15. 5. 1765-5. 6. 1824, manž. Josef Kolowrat-Krakowský (1746-1824), Ernestina byla jeho třetí manželkou) a Jindřich (listopad 1767 - 25. 2. 1769).

³⁹ Milena LENDEROVÁ, *Dny všední a sváteční*, s. 114 – 115.

Pelcl či Schaller. Mladý Jan strávil rok studii na Vídeňské vojenské akademii, v sedmnácti letech nastoupil k pluku dragounů Leopolda Toskánského. Díky svému vojenskému nadání i odvaze rychle stoupal po žebříčku vojenských hodností, obzvláštní statečnost prokázal u Bělehradu pod vedením generála Laudona. Během koaličních válek se zúčastnil bitev u Slavkova, u Aspern i u Wagramu. V době míru mezi léty 1809 až 1813 žil částečně na svých panstvích v Čechách a částečně v Praze. Po strýci zdědil Trmice (s Předlicí a Žernoseky (s Libochovany). V roce 1800 koupil Průhonice.⁴⁰ V září 1813 spolu s Františkem Šlikem nastoupil opět k vojsku a byl, podobně jako Eliščin bratr, v bitvě u Lipska raněn do boku a stehna. V červenci 1821 požádal o uvolnění ze služby, ke slovu se hlásily rány utržené za nelehké vojenské kariéry. Útěchu nalézal ostřílený voják Jan Nepomuk Nostitz v milované hudbě. Jako velký hudební znalec se pokoušel sám komponovat. V roce 1826 byla ve Vrtbovském paláci na Malé Straně uvedena německá opereta Teodora, ke které hrabě složil hudbu. Kromě toho řadu let stál v čele Pražské konzervatoře. Eliška tak jistě měla možnost od švagra čerpat radu i inspiraci pro svou hudební tvorbu.⁴¹

Neméně pozoruhodnou osobností byl František Josef Jindřich (narodil 23. května 1789 a zemřel 17. března 1862).⁴² Patřil nejen k nejúspěšnějším vojevůdcům z rodiny Šliků, ale i k nejdůležitějším lidem v životě své sestry, hraběnky Elišky Šlikové. Oba sourozenci, narozeni pouhý rok po sobě, měli podle svědectví pramenů skutečně blízký vztah již od dětství. Jako jediný syn měl ostatně František v rámci rodiny přední postavení. Sestry byly vychovávány k oddanosti a lásce k jedinému pokračovateli rodu. Tento vztah našel své pokračování i v dospělosti. Po bratrově ovdovění⁴³ se Eliška společně s matkou starala o výchovu jeho potomků.⁴⁴

František Josef Jindřich se stal císařským důstojníkem, bojoval proti Napoleonovi u Drážďan a v „bitvě národů“ u Lipska.⁴⁵ Matce i sestrám působil svým pobytem na nebezpečných bojištích nemalé starosti, jak o tom svědčí deník mladé hraběnky. Byl několikrát povýšen a vyznamenal se jako obratný vojevůdce při obraně rakouských

⁴⁰ *Ottův slovník naučný* 18, Praha 1902, s. 437.

⁴¹ Constant von WURZBACH, 20, s. 401 – 404.

⁴² *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser auf das Jahr 1865*, Gotha, s. 776 - 777.

⁴³ František Josef Jindřich byl ženat dvakrát. Poprvé vstoupil do manželství 24. dubna 1817 se Sofií rozenou hraběnkou von Eltz, která však zemřela již 4. září 1821. Jeho druhou ženou byla Wilhelmine rozená Breuer. Zemřela pouhých 8 dnů před svým manželem, 9. března 1862.

⁴⁴ Z prvního manželství měl František tři potomky: Teklu (*6. ledna 1818), Albinu, (*16. července 1819), Jindřicha Františka (*22. července 1820) a Franziscu (*14. srpna 1821). Druhá manželka mu 30. září 1827 porodila dceru Pauline.

⁴⁵ Zde dvakrát odrazil útok francouzské jízdy. V literatuře se objevuje romantická, evidentně však značně přikrášlená historika o tom, že František Šlik přišel o pravé oko, když chtěl jednomu ruskému kozákovi zabránit v týrání neozbrojených zajatců. (Srov. Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 153.)

zájmů ještě několikrát, především v revolučním roce 1848, kdy na rozdíl od generála Windischgraetze slavil v bojích v Uhrách četné úspěchy.⁴⁶ Před koncem života ještě velel v bitvě u Solferina.⁴⁷

1. 3 Rodinný majetek

Politickému významu rodu odpovídal i jeho majetek: před polovinou 18. století měl dominikál hodnotu 53 000 zlatých, čímž Šlikové zaujímali 14. místo mezi 32 hraběcími rody (majetek nejbohatších Kinských představoval 165 000 zlatých, „nejchudších“ Kaunitzů 27 000 zlatých). Příjmy ze Šlikovského dominikálu dosahovaly 42 362 zlatých 23 krejcarů, což řadilo Šliky na šesté místo mezi hraběcími rodinami činnými ve státní službě.⁴⁸ Uvedený hospodářský potenciál se však nepodařilo v následujícím století udržet.

Ke konci 18. století Šlikové vlastnili fideikomisní panství Kopidlna a Staré Hrady⁴⁹ s 25 vesnicemi. Toto panství připadlo v rámci pobělohorských konfiskací Albrechtu z Valdštejna, prvním šlikovským vlastníkem byl od roku 1638 hrabě Jindřich Šlik z Holiče, polní maršálek a president dvorské válečné rady. Za jeho panství trpělo městečko vpády Švédů. Šlik zřejmě zámek postavil v té podobě, v jaké jej obývali Šlikové v 19. století, protože roku 1660 se zámku říkalo nový. Podle Sedláčka byl „velkým nákladem vystavěný, s některými krásnými pokoji, sklepy, komorami a ostatními příležitostmi“.⁵⁰

Panství Kopidlna a Staré Hrady zdědil po smrti svého otce⁵¹ Josef Šlik, otec hraběnky Elišky Šlikové. Poddaní na šlikovském panství mluvili převážně česky, zdejší zemědělská půda byla podle Schallera z části dobrá, z části průměrná.⁵² Sídlem panství byl zámek v Kopidlně. Podle Sedláčkova svědectví z roku 1895 byl kopidlanský zámek „veliké stavení“ čtvercového tvaru, s vnitřním dvorem. Pokoje byly na třech stranách. Na čtvrté, východní straně, byla pavlač se sloupovím, nejnovější část zámku.

⁴⁶ Na uherské území pronikl ze severu, z Krakova, prošel Dukelským průsmykem, obsadil Košice, účastnil se také dobývání Rábu a bitvy u Komárna.

⁴⁷ Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 250.

⁴⁸ Eyla HASSENPFUG-ELZHOLTZ, *Böhmen und die böhmische Stände in der Zeit des beginnenden Zentralismus. Eine Strukturanalyse des böhmischen Adelsnation um die Mitte des 18. Jahrhunderts*, Veröffentlichungen des Collegium Karolinum, Bd. 30, München-Wien 1982, s. 335, 355.

⁴⁹ Stará či Staré hrady, zámek a ves u Libáně, nynější zámek postavil roku 1573 Jiřík Pruskovský z Pruskova (†1584). Jeho syn Oldřich (†1618) nehospodařil dobře, a proto byly Staré Hrady v roce 1628 prodány knížectví Frýdlantskému. Značně zpustlé panství bylo darováno roku 1635 Jindřichu Šlikovi (†1650). Jeho potomci tu byli vrchností do 1850. (Srov. August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník království českého*, s. 829.)

⁵⁰ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého X*, Praha 1895, s. 309.

⁵¹ Leopold Anton Jindřich Šlik (1729-1770), Eliška Šliková byla jeho vnučkou.

⁵² Josef SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen, Sechzehnter und letzter Theil. Bidschower Kreis*, Prag und Wien 1790, s. 53 – 58.

V Sedláčkově době se tradovalo, že nejstarší je část severní a hned po ní část západní. Ostatní části zámku byly přistavěny později. Kromě štuky zdobené brány, která pamatovala ještě 17. století, byly ostatní části zámku mladšího data. Mezi památky patřily cenné obrazy, zejména dva od malíře Roma, na nichž bylo vyobrazeno stětí Jáchyma Ondřeje Šlika při Staroměstské exekuci a dobytí Rábu generálem Františkem Šlikem roku 1849. Ve zbrojnici byla uložena slušná sbírka středověkých i novějších zbraní.⁵³

K šlikovskému majetku patřilo od 16. století také alodiální panství Veliš⁵⁴ a Vokšice⁵⁵ s 32 vesnicemi. Sídlem velišského panství byla Jičíněves. Po roce 1574 byla Jičíněves přikoupena k Velišskému panství, v 17. století opět odprodána, roku 1686 přikoupena zase k panství Velišskému. V roce 1717 byl v Jičíněvsi postaven nový zámek. Roku 1730 byla k zámku přistavena kaple.⁵⁶

V první polovině 30. let 19. století obhospodařovali Šlikové na panství Kopidno a Staré Hrady na 9361 ha půdy (převažovala pole, významné bylo i pastevectví a rybníkářství) a kolem 11 221 ha na panství Veliš a Vokšice. Měli celkem 8077 poddaných, převážně českého jazyka.⁵⁷ Šlikové byli na těchto panstvích vrchností do roku 1850.

V Praze Šlikové žili od roku 1638 v paláci na Pohořelci.⁵⁸ Ještě v průběhu třicetileté války zakoupil nemovitost a vedlejší malý domek Jindřich hrabě Šlik z Holiče a Pasounu za 15 000 zlatých. O devět let později přikoupil ještě vedlejší Švábovský dům a rozšířil tak zahradu.

Renesanční šlikovská rezidence byla silně poškozena zejména v roce 1741. Dne 16. listopadu tohoto roku spojená francouzská, saská a bavorská vojska oblehla Prahu. Bavorský kurfiřt Karel Albrecht vyzval pražská města ke kapitulaci a v noci na 26. listopadu spojená vojska Prahu dobyla. V tomto i v příštím válečném roce 1742 byl Šlikovský dům těžce poškozen bombardováním, stejně jako další objekty na Pohořelci

⁵³ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze X*, s. 306.

⁵⁴ Veliš (původně Veljuš), farní vesnice u Jičína, příslušela k hradu Veliš. V 17. století zde zanikla fara. V letech 1747 až 1752 byl vystavěn nový kostel a roku 1776 fara obnovena. (Srov. August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník království českého*, s. 945.)

⁵⁵ Vokšice či Okšice, vesnice u Jičína, v roce 1337 se objevuje zmínka o příslušnosti k hradu Veliš. Vesnice se připomíná ještě v roce 1546, na počátku 17. století byl hrad Veliš pobořen. (Srov. August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník království českého*, s. 974.)

⁵⁶ August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník království českého*, s. 369.

⁵⁷ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Dritter Band. Bidschower Kreis, Prag 1835, s. 86 – 92, 108 – 113.

⁵⁸ V současné době bohužel působí tento dům č. 111 s klasicistním průčelím dosti zchátrale. V roce 1607 tu začal stavět velký důmní rada Pavel z Krausenecku, když parcelu zakoupil od Strahovského kláštera. Ještě rozestavěný renesanční dům prodal Leopoldovi ze Strahlendorfu, který stavbu dokončil. K novostavbě patřila i rozlehlá zahrada.

i Hradčanech.⁵⁹ Další bombardování zažil dům v roce 1757, kdy po porážce rakouské armády u Štěrbohol 6. května téhož roku oblehli Prahu Prusové.⁶⁰

V roce 1780 zakoupil Josef Šlik, budoucí otec hraběnky Elišky, dům⁶¹ č.p. 61 na rohu dnešní Spálené ulice a Národní třídy. Nechal přistavit nové patro a dům byl podle dobového vkusu „velmi půvabně vybaven nábytkem“.⁶² O interiéru v době Eliščina pobytu v paláci se zachovaly jen kusé zmínky. Patrně v říjnu 1804 byly interiéry paláce renovovány - vyměňovala se kamna a natíraly dveře.⁶³

Roku 1848 byl palác přestavěn ve slohu anglické gotiky. Za první republiky však byla bývalá Ferdinandova třída podstatně rozšířena a šlikovský palác padl v roce 1937 za oběť demolicí.⁶⁴ V 19. století Šlikové nebyli nijak zámožným rodem, jak dokládá také realizace pokračovatele rodu Františka Šlika ve vojsku. Omezenost výnosů z rodinných panství však Šliky nepochybně podněcovala k rozvíjení individuálních schopností.⁶⁵

---

⁵⁹ Poničenou stavbu Šlikové nechtěli opravovat, a proto ji v roce 1786 prodali Zuzaně Ehrenreichové. Tak se dům dostal do měšťanských rukou. Zuzana Ehrenreichová objekt po patnácti letech prodala. Majitelé se dále střídali. V roce 1845 došlo ke zboření předního traktu. Nahradila jej klasicistní novostavba tehdejších majitelů, manželů Antonína a Eleonory Ditrichových. Autorem návrhu na nové průčelí byl stavitel Johann Heinrich Frenzel. Roku 1872 byl celý objekt prodán pražské obci za 90 000 zlatých a zadní část domu byla přestavěna na hlavní hradčanskou dívčí a chlapeckou školu. V polovině třicátých let 20. století se budova školy dostala z hlediska statiky do špatného stavu a byla zbourána. (Srov. Václav LEDVINKA, Bohumír MRÁZ, Vít VLNAS, *Pražské paláce (Encyklopedický ilustrovaný přehled)*, Praha 1995, s. 300.) Zajímavostí domu je pamětní deska na průčelí. Připomíná, že se zde 19. listopadu 1849 narodil jeden ze zakladatelů československé sociálně demokratické strany, Josef Boleslav Pecka-Strahovský (1849-1897). Pecka redigoval *Dělnické listy* a byl výraznou postavou českého sociálního hnutí. V roce 1885 emigroval do USA, zemřel v Chicagu. (Srov. Josef HRUBEŠ, Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí VII*, Praha 2001, s. 70 – 74.)

⁶⁰ Prostor Pohořelce Prusové bombardovali z vyvýšených míst Střešovic. Dnes tato místa připomínají místní uliční názvy „U Páté baterie“, „U Šesté baterie“, „Na Bateriích“ nebo pojmenování střešovického náměstí „Před Bateriemi“.

⁶¹ Domu se původně říkalo „u Zutřů“. Patřival hraběti z Wrtby, pánu na Votiči a Janovicích. Josef Šlik dům zakoupil od jeho pozdější majitelky, ovdovělé hraběnky Marie Teresie Černínové z Chudenic. (Srov. Josef SCHALLER, *Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Prag*, Prag 1797, s. 264.)

⁶³ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 555, sign. XII. 3, Dopisy hr. Františku Šlikovi od jeho sestry Alžběty z let 1797 – 1804, kart. 74.

⁶⁴ Edmund ORIÁN (ed.), *Praha na dobových pohlednicích 1886 – 1930*. Praha 1998, s. 170 - 171.

⁶⁵ Srov. Pavel BĚLINA, *František Antonín Nostic*, s. 80.

2. Životní styl šlechtičny v době předbřeznové

Až do 20. století existovaly ve šlechtě dva rozdílné, do určité míry si odporující ženské ideály. Na jedné straně obraz šlechtičny dlící na venkově a na straně druhé obraz šlechtičny pohybující se u dvora.

Ideál venkovské šlechtičny představovala žena v domácnosti, která prozíravě, pilně a úsporně vedla domácnost. K jejím povinnostem tak patřila starost o zásoby a dohled nad čeledí. Také jí příslušelo vést výchovu dětí.

Šlechtična pohybující se u dvora musela mít především duševní a estetické kvality. Pro takovou dámu byla nezbytná znalost etikety, bezchybné chování a zejména dovednost vést společenskou konverzaci. K tomu se šlechtičně muselo dostat patřičného vzdělání. Pod pojmem vzdělání se však skrývala především dovednost konverzace. „Učené“ ženy odmítala jak šlechta, tak měšťanstvo. Ovšem na rozdíl od měšťanstva neočekávali šlechtici, že se jejich ženy omezí jen na svou domácnost.⁶⁶ Samozřejmostí bylo plyně ovládat francouzštinu, řeč dvora. Pro vystupování u dvora se hodilo mít také určité estetické kvality, tedy krásu, půvab, ladné pohyby, vkus pro oblékání, účes i šperky. Tyto hodnoty byly kapitálem ženy. K důležitým vlastnostem se počítala i schopnost ovládat své city a vyznat se v lidech.

Venkovské šlechtičny jistě nebyly odkázány jen ospalému poklidu periferie. Také se pohybovaly na dvoře, a to zejména v období plesové sezóny. Taktéž musely důstojně reprezentovat svůj stav, pokud byly na svém venkovském sídle poctěny návštěvou příbuzenstva či šlechtických přátel.

Až do poslední třetiny 18. století byly šlechtické rodiny striktně patriarchálně uspořádané. Role dětí v rodině závisela na jejich pohlaví a na pořadí, v jakém se narodily. Ze strany rodičů od nich byla očekávána striktní poslušnost a podřízení. V důsledku toho byl vztah šlechtických dívek k otci charakterizován spíše strachem než láskou, resp. obojím současně. Výmluvné je písemné svědectví pobaltské šlechtičny Elisy von der Recke (*1754), rozené von Medem z roku 1754.⁶⁷

V důsledku patriarchálně autoritativní rodinné struktury byly emoční vztahy a intimita mezi rodiči a dětmi patrně o něco odtažitější než je tomu zvykem dnes. Christa Diemel dokonce tvrdí, že šlechtické dívky narozené před rokem 1800 většinou vnímaly rodiče jako obávané autority.

⁶⁶ Faktem však je, že v době předbřeznové se životní styly bohatého měšťanstva a méně majetné šlechty do značné míry přibližují. (Srov. Jitka LNĚNIČKOVÁ, *České země v době předbřeznové*, s. 272 - 273.)

⁶⁷ „Láska k mému otci byla stejně veliká jako můj strach z něj“. Také vztah ke své babičce, která ji po smrti matky vychovávala do 13 let, prožívala Elisa von der Recke jako plný strachu. Babiččina výchova byla velmi přísná, uchylovala se i k bití. (Srov. Christa DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 19.)

Výchova dětí byla v rukou vychovatelek a domácích učitelů. V rámci domu byly dětské pokoje často světem samy pro sebe, oddělené od kruhů dospělých. Rodiče mohli ve svých dětech vidět v první řadě především garanty rodinné kontinuity, nikoliv individua. I když v některých rodinách panovaly intimnější vztahy (zdá se, že taková atmosféra byla právě u Šliků), patriarchální struktura byla neměnnou konstantou.

Z korespondence hraběnky Elišky Šlikové takový model jasně vyplývá. Ke svému o jeden rok staršímu bratrovi si mladička hraběnka dovolí leckterou familiérnost, otci však patří povinné pozdravení a políbení ruky. Podrobnější svědectví o vztahu otce a dcery ve šlikovské rodině se nezachovalo.

Dětem bylo již brzy dáno na srozuměnou jejich nadřazené společenské postavení, matky své dcery vedly k charitě. Jak bylo řečeno výše, dívky byly připravovány hlavně na své budoucí společenské vystupování. Už v ranném věku braly hodiny tance, učily se ovládat tělo, půvabně stát, jít i sedět. Důležité bylo i umění řádně vstoupit do salónu a neméně ladně jej opustit. Je možno říci, že maximem výchovy bylo tělesné a duševní sebeovládání. Dobře vychovaná dívka nedávala najevo své city (ovšem Eliška Šliková projevovala v úzkém kruhu rodiny přece jen jistý zdravý temperament).

Nepostradatelnou součástí estetické výchovy bylo muzicírování, malování, kreslení i tanec. Naučené dovednosti se předváděly při různých příležitostech, dívácky vděčný byl zpěv a hra na klavír. V tomto ohledu jistě dělala hraběnka Šliková svým vychovatelům radost, hudba i malování byly její celoživotní vášní.

Bohužel se nepodařilo zjistit, zda se malá hraběnka účastnila některého z dětských bálů. Taková akce sloužila již pěti či šestiletým dětem obojího pohlaví k nácvičku reprezentativního vystupování. *Kindrbály* věrně kopírovaly podobu plesů pro dospělé. Užitečné bylo poznat i ostatní šlechtické potomky, takto budoucí kandidáty na sňatek.⁶⁸ Velmi didaktická byla také účast dětí na společenských dýcháncích rodičů. Paula von Bülow, rozená hraběnka von Linden (*1833), zanechala svědectví o tom, jak se při odpoledních čajích své matky musela „spořádaně nudit“.⁶⁹ Ani Eliška Šliková nebyla vždy dokonalou mladou dámou. Nechtělo se jí celý den „dřepět“ za klavírem a to, že se ve Vídni plně vzrušujících podívaných přiměla k pravidelnému malování považovala za „zázrak“.⁷⁰ Jinak se však celý život pohybovala v rámci umění, četby, rodiny a poznávání dobových oblíbených destinací.

⁶⁸ Christa DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 7 - 33.

⁶⁹ Cit. dle Christa DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 30.

⁷⁰ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 555, sign. XII. 3, Dopisy hr. Františku Šlikovi od jeho sestry Alžběty z let 1797 - 1804, kart. 74.

Většina šlechticů v českém prostředí zůstávala omezena na svou rodinu a na společenské povinnosti související s vedením domu a prezentací rodiny. Jen některé aristokratky překračovaly tento rámec, ale jednalo se o osobnosti výjimečné a spojené zpravidla s evropským aristokratickým prostředím. Takovou osobností byla například kněžna Zaháňská, přítelkyně významných politiků tehdejší Evropy, žena nesporně mimořádně vzdělaná a samostatná. Postavení podobné jejímu nedosáhla žádná z českých aristokratek.⁷¹

2. 1 Hraběna doba

Hraběnka Eliška Šliková se narodila do nelehkých politických poměrů. Během svého života zažila vládu čtyř císařů, v případě Ferdinanda V. se dokonce společně s matkou zúčastnila jeho korunovace na českého krále v září 1836. Pozvání patřilo i Františku Jindřichu Šlikovi a jeho dětem. Pro obě dámy byla korunovace nevšedním zážitkem. Oslavy trvaly více než dva týdny, 1. září začaly slavnostním představením ve Stavovském divadle (k němuž měly obě šlechtičny jistě osobní vztah, neboť Eliška byla vnučkou jeho zakladatele Františka Antonína hraběte Nostitze (†1794). Večer se zasedlo k císařské tabuli. Důstojnou tečkou za samotnou korunovací (7. září 1836) byl slavnostní ples na Hradčanech. Hraběnka Filipina, která v té době již překročila sedmdesátku, obdržela pozvání i na plesy u Lobkowiczů a Chotků.⁷²

Ovšem době všeobecného zklidnění, resp. strnulosti, kterou nastolil císař František I., a nástupu *biedermeieru*,⁷³ předcházelo období politicky o poznání živější. Doba Eliščina mládí a dospívání se kryje s dobou politických kotrmelců, které předcházely Vídeňskému kongresu v roce 1815. Život vyšší společnosti ve Vídni počátku 19. století sice plynul celkem nerušeně dál ve svých obvyklých radovánkách, jistotou stavovských výsad šlechty v Rakousku však otřásla již vláda Josefa II. a poté Francouzská revoluce. Rakouští aristokraté měli v 90. letech 18. století možnost setkat se u dvora ve Vídni a také v Praze s mnoha šlechtickými emigranty z Francie. Většinou byla rakouská šlechta také podrobně informována o teroru proti aristokracii ve Francii, o zabavování šlechtických majetků i o popravách. Šlechtické společenství bylo donuceno uvažovat o konečnosti stavovských výsad a o možnosti jejich zachování v daných politických poměrech.

⁷¹ Jitka LNĚNIČKOVÁ, *České země v době předbřeznové*, s. 279.

⁷² Milena LENDEROVÁ, *Dny všední a sváteční*, s. 133.

⁷³ Milena LENDEROVÁ, „...ušlechtilé sestřínky“ aneb *Dívčí a ženské ctnosti v době předbřeznové*, in: *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 79.

Již v mládí měla hraběnka Elisa možnost pocítit nelehké politické poměry tehdejší Evropy na vlastní kůži. O její reflexi napoleonských tažení svědčí jedinečný pramen, deník, který si vedla právě kvůli zachycení této nevšední doby (viz „Jak je všechno zvláštní! Je to století událostí.“).

Hraběněino mládí však nebylo nijak tragické. Dobové aristokratické společenství bylo již svou povahou velmi kosmopolitní a životní postoje především vyšší šlechty se odvíjely od bezprostředních kontaktů a vazeb na příbuzenské či přátelské svazky s aristokracií jiných zemí Rakouska či aristokracií v německých státech. Nejživějšími společenskými středisky byla lázeňská města (Eliška si se svou matkou oblíbila Teplice). Mnozí aristokraté pro zábavu cestovali nejen v monarchii, ale i po celé Evropě. Většinou se zajímali o kulturní památky, navštěvovali plesy a divadla, podstupovali ozdravné lázeňské kúry a podobně. Mezi zdatné cestovatele patřila také hraběnka Šliková, v tomto směru nebyla ve šlechtickém světě výjimkou. Mimo Evropu se vydávali zpravidla jen dobrodružně či vědecky založení šlechtici.

V českých zemích pak byly v nejbližším okolí místa pobytu pořádány tematické výlety, doloženy jsou výlety na rozvaliny hradů a další romantikou či dobrodružstvím zabarvená místa. Módou první poloviny 19. století bylo budování romantických zákoutí v parcích. S návštěvami se sem pak pořádaly krátké výlety.⁷⁴

Zajímavá je jistě otázka národní a jazykové příslušnosti šlechty. Příslušnost k určité národnosti nebo zemi byl pro šlechtice zpravidla aktem volby. Běžným dorozumívacím jazykem šlechty byla většinou francouzština nebo němčina a rodem česká šlechta znala zpravidla i češtinu. Příslušníci vyšší aristokracie vládli obvykle i dalšími jazyky.

Eliška Šliková se v ranné korespondenci jazykově přizpůsobuje adresátovi, tzn. matce píše francouzsky, bratrovi německy. Prvním Eliščiným jazykem byla zřejmě němčina. Válečný deník z let 1809 až 1815 je trochu paradoxně psán francouzsky⁷⁵ (dokonce ani zážitky strachu z válečných let jí nedokázaly francouzštinu zprotivit), nicméně u Elišky postupně převládala němčina. Tuto hypotézu dokládá fakt, že cestovní deník z období pozdní dospělosti si vedla v němčině, své básně skládala také německy. Ovšem jazykově bohatý projev ve francouzštině jí nečinil potíže. Tzv. „code switching“⁷⁶ se u Elišky projevovalo jen výjimečně, například při popisu procházky do

⁷⁴ Příkladem by mohla být jihomoravská Lednice, kde byla v parku vystavěna umělá zřícenina hradu, umělá jeskyně, antikizující pavilon ap.

⁷⁵ Je možné, že Eliška psala deníkové záznamy francouzsky čistě ze cvičných důvodů.

⁷⁶ Radmila SLABÁKOVÁ, *Il est „Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách 19. století?*, in: *Komunikace a izolace v české kultuře. Sborník příspěvků z 21. plzeňského symposia*. Praha 2002, s. 102 – 115.

okolí Vídně v roce 1804: „Auf der einer Seite war ein präcipice auf der anderen Erhöhung.“⁷⁷

Šlechta smýšlela ve své většině v principu prorakousky a jen její menší část vyznávala vlastenectví v zemském pojetí. Jen poměrně malý počet příslušníků vyšší šlechty byl orientován vysloveně národně. Mezi nimi pak bylo více šlechticů smýšlejících česky než těch, kteří projevovali sounáležitost s německým (rakouským) národním hnutím. Úsilí o posílení významu země v rámci monarchie tak spojovalo aristokraty a měšťanstvo, i když v mnoha ohledech byla s tímto procesem spojována různá očekávání (jak ukázala revoluce v roce 1848). V českých zemích ale toto spojené úsilí dalo vzniknout mnoha kulturním a vzdělávacím institucím a byla to právě vyšší česká aristokracie, která byla schopná financovat nejrůznější projekty, z nichž mnohé zaštitila i autoritou zemského sněmu.

Hraběnka Šliková svou příslušnost pojímala evidentně zemsky, byla Češkou, ovšem v „böhmisch“ slova smyslu. Okruh svých pražských přátel pobývajících ve Vídni nazývala „böhmische Kolonie“,⁷⁸ i ve válečném deníku demonstruje své češství. Česky však uměla patrně jen pár základních slov.

Příslušnost ke staré rodové aristokracii nemusela být vždy spojena s dobrými majetkovými poměry. Mnoho šlechticů tak nacházelo své místo ve státní službě nebo ve vojsku. Mnohé šlechtické majetky byly v této době také sanovány sňatky s bohatými příslušníky měšťanstva. Pro většinu šlechtických rodů byla hlavním zdrojem příjmů jejich panství a hlava rodu se zpravidla pečlivě osobně věnovala správě majetku.

Ve svém životním stylu šlechta unikala do intimity, která plně korespondovala s měšťanským *biedermeierem*. Šlechtický životní styl se svými hodnotami a touhou po spokojenosti a spořádanosti příliš nelišil od ideálu měšťanské společnosti, a zejména nižší šlechta pojímala svět a svůj život v podstatě stejně jako přibližně srovnatelně bohaté měšťanstvo. U vyšší aristokracie byl významnějším rysem důraz na rodinnou tradici a na určité povinnosti patřící k šlechtici v duchu hesla: „šlechtictví zavazuje“. Šlechtic měl ctít panovníka a byl mu zavázán službou, měl se honosit vzděláním a vychováním.

Kulturní zájmy vyšší aristokracie byly dány již jejími širšími jazykovými znalostmi i její relativně vysokou mobilitou po Evropě. Příslušníci vyšší aristokracie často navštěvovali italské země, německé země, Paříž ap. Mnohé rody měly své statky

⁷⁷ SOA Zámorsk, RA Schliků, inv. č. 555, sign. XII. 3, Dopisy hr. Františku Šlikovi od jeho sestry Alžběty z let 1797 – 1804, kart. č. 74.

⁷⁸ Tamtéž.

i mimo české země a mezi jejich příbuznými bylo možno nalézt šlechtu z celé Evropy. Dá se tedy říci, že aristokratické prostředí bylo tradičně konzumentem spíše evropské než některé národní kultury. O tom ostatně svědčí i mnohé zámecké knihovny, kde je vedle asi nejčastější německé a francouzské literatury zpravidla dost bohatě zastoupena i literatura anglická či italská. Módní beletristická literatura i nové vědecké práce se objevovaly ve šlechtických knihovnách poměrně záhy po vydání. Mezi pozoruhodné zámecké knihovny patřila i šlikovská knihovna na Kopidlně.

V první polovině 19. století se téměř ve všech sférách kultury, vědy a politiky protínaly aktivity měšťanstva a šlechty, ovšem zejména vyšší aristokracie si udržovala právo volby měšťanů, s nimiž byla ochotná se stýkat, i míru a formu těchto styků.⁷⁹ Hannes Stekl je opatrnější: šlechta, samozvaná „první společnost“, se rozhodně společensky distancovala od měšťanstva. Coby tradiční elita měla jednoznačný nárok na vůdcovství.⁸⁰

---

⁷⁹ Jitka LNĚNIČKOVÁ, *České země v době předbřeznové*, s. 272 - 273.

⁸⁰ Hannes STEKL, *Österreichs Hocharistokratie vom 18. bis ins 20. Jahrhundert*, in: Ulrich WEHLER (Hg.), *Europäischer Adel 1750 - 1950*, Göttingen 1990, s. 156.

3. Dětství, mládí a vzdělání

V rodinném archivu Šliků se zachoval soubor Eliščiny korespondence⁸¹ určené bratru Františkovi, převážně z období od března do listopadu 1804. Čtrnáctiletá hraběnka v nich Františkovi do Prahy nebo na Kopidlnu líčí radosti i starosti pobytu ve Vídni i v lázeňských Teplicích. Většina dopisů je psána německy.

Hraběnka Eliška byla v nelehké době dospívání veselou dívkou se schopností ironického nadhledu a se smyslem pro humor. Většinou se svou matkou pobývala střídavě v Praze, ve Vídni, v Teplicích nebo na Kopidlně. Středem Eliščina světa bylo především divadlo, zejména opera, kreslení a hra na klavír. Klavír byl však někdy zřejmě spíše zdrojem utrpení. Eliška se s potěšením pohybovala ve společnosti urozených přátel a rodiny, měla ráda zvířata. Zřejmě na Kopidlně rodina chovala psa Fakíra, v Praze pak Eliška chovala několik ptáčků.

Výše již padla zmínka o sourozeneckých vztazích ve šlikovské rodině. Svému patnáctiletému bratru Františkovi psala Eliška o svých vídeňských zážitcích přibližně jednou za týden, jestliže během této doby nepřichází další dopis, vytýkají si oba sourozenci lenost ve psaní. Většinou se tak ovšem dělo vinou špatných cest, na kterých poštovní diligence nabírala zpoždění. Eliška má trefný výraz „Schneckengang“. Její dopisy jsou plné láskyplných vět, František je napomínán, ať na sestru často myslí a nepolevuje v sesterské lásce. Eliška pro něj dokonce nechala vyrobit prsten ze svých vlasů, Franz jej nemá sundavat z prstu. Od matky se Eliška dozvěděla, že Franz na ni při svém pobytu v Herrengutu nezapomněl a zřejmě sestře přivezl nějakou upomínku. Eliška mu obratem píše: „To bych ti také radila, jinak...přece mě už znáš“. V dopise ze 14. července 1804 se projevuje Eliščin typický ironický humor. František píše v dopise matce, že se těší na jejich příjezd domů. Eliška reaguje: „Píšeš, že se těšíš na náš příjezd...však se známe a víme, jak se vzájemně nenávidíme...je stará známá věc, že se nemůžeme vystát a že ti přes všechno domlouvání nebudu dost dobrá, když ti říkám, že tě mám ráda, je to pouhá přetvářka...takže vím, že není pravda, když říkáš, že se na nás těšíš...“ a pokračuje tím, jak se těší na nedělní ples v Badenu. Doufá, že si řádně zatančí.

⁸¹ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 555, sign. XII. 3, Dopisy hr. Františku Šlikovi od jeho sestry Alžběty z let 1797 – 1804, kart. 74.

3. 1 Vzdělání

Elišce se evidentně dostalo velmi dobrého vzdělání. Prameny nevypovídají nic o podobě jejího vzdělávání do čtrnácti let, pro dobu následující je bohatým pramenem Eliščina korespondence. O podobě vzdělávání šlechtické mládeže koncem 18. a počátkem 19. století se dozvídáme především ze dvou pojednání.⁸² Jedná se o dílo Franze Josepha von Kinsky (*1739) „Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand von einem Böhmen“ (1773) a jeho doplněk „Über die Hofmeister“ (1776). Autorem pojednání „Ueber die moralische Erziehung der höheren Stände“ (1834) byl českokrumlovský rodák Ignaz Wildner (*1802).

Kinsky, jehož pedagogické dílo bylo poměrně známé, se o výchově dívek téměř nezmiňuje. Tento fakt odbývá poznámkou, že nemá smysl vyslovovat názory, jimž by se nedostávalo sluchu, neboť předsudky v této oblasti jsou natolik rozšířené a dlouhodobé, že se staly téměř zákony.⁸³

Wildner na rozdíl od Kinského do své příručky zahrnul i podrobnosti o výchově děvčat. Doporučuje klást důraz na všechny typy estetické výchovy, na výchovu k péči o děti a k dobročinnosti. Mladá dívka se tak připravovala na budoucí úlohu manželky, matky a kvalitní hospodyně. Podle Wildnera by se ale nemělo vzdělání dívek od chlapeckého příliš lišit. Děvčata měla na příklad zůstat ušetřena složitější matematiky. Pro oba autory byly primární jazykové znalosti, požadovala se aktivní znalost alespoň tří živých jazyků, u chlapců také pasivní znalost jazyků klasických. Stejně tak bylo u chlapců (na rozdíl od dívek) záhodno vzbudit kladný vztah k veřejně prospěšné činnosti, ke službě panovníkovi a společnosti.

Velká pozornost byla věnována osobě učitele, při vysokých nárocích na cíle výchovy je to jistě přirozené. Šlechtičtí rodiče hledali vhodného kandidáta prostřednictvím svých přátel a známých. V lednu 1842 tak Eliška s matkou požádaly svého přítele, malíře a archeologa Josefa Vojtěcha Hellicha (1807 – 1880), aby doporučil učitele kreslení pro Františkovy děti.⁸⁴ Důležitým kritériem výběru byly nejen učitelovy znalosti, ale především jeho charakterové vlastnosti.⁸⁵ Pro vychovatelku či učitelku dívek Wildner uvádí jako nutnou znalost teorie umění –obzvláště dívky by se

⁸² Ludmila PAVLATOVÁ, *Dvojí pojednání o výchově šlechtické mládeže koncem 18. a počátkem 19. století: Franz Joseph Graf von Kinsky a Ignaz Wildner von Maithstein*, Studie k sociálním dějinám 1, 1997, s. 139 – 173.

⁸³ Cit. dle Ludmila PAVLATOVÁ, s. 162.

⁸⁴ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky, Fond Josef Vojtěch Hellich, Josefa Vojt. Hellicha záznamy autobiografické. Idyla Kopidlenská. Přeložil a sestavil Alois Dyk, 1959, strojopis (svázáno).

⁸⁵ Byla to zejména náklonnost k dítěti, trpělivost a vlídnost. Tu nesmí narušit ani případné neshody s rodiči, které se zásadně nemají projevovat v přítomnosti dítěte.

měly učit umění znát i umění aktivně vytvářet. Neméně důležitá byla u učitele zbožnost, kladný vztah k panovníkovi a státnímu zřízení. Ať už byl Eliščiným učitelem v dětství kdokoliv, lásku k Bohu i k panovníkovi jí beze zbytku předal.

Zajímavý byl postup výuky čtení a psaní. Podle Kinského se dítě mělo začít učit číst v pěti letech a během dvou let již mělo umět psát. Zastává tedy ve své době obvyklý názor, že není možné učit se čtení a psaní zároveň. Ani Wildner v roce 1834 nepovažuje souběžný způsob vyučování za zcela běžný. V Eliščině pozůstalosti se zachovalo několik drobných lístků z roku 1797 s roztomile obrovskými písmeny, hraběnčini vychovatelé se tedy řídili Kinského zásadami.

Nejasná je u Elišky otázka výuky jazyků. Prvním jazykem byla patrně němčina. Tuto hypotézu dokládají nejen německé dopisy asi sedmileté Elišky, ale také fakt, že po celý život dávala hraběnka jednoznačnou přednost němčině. Nicméně nelze pochybovat o tom, že na francouzštinu byl kladen značný důraz. Francouzsky mohla na Elišku mluvit matka i vychovatelka, v tomto jazyce se procvičovala psaním dopisů i deníku. Podle Kinského mělo dítě ještě před svým sedmým rokem mluvit kromě své mateřštiny (češtiny) také francouzsky a německy. Jednotlivé předměty se dítě mělo učit postupně, pouze jazykům se mělo učit několika současně. Ovšem Kinského patriotismus výrazně překračoval ten šlikovský – Eliška nepřekročila hranici zemského patriotismu směrem k uvědomělému jazykově českému vlastenectví.⁸⁶

Eliška byla v dospělosti zdatnou hudebnicí, v tomto směru jistě dědila po matce – hraběnka Filipina Šliková výborně zpívala a hrála na klavír.⁸⁷ Již v dětství se Elišce dostalo rozsáhlého poučení o základech hudební teorie. Hře na klavír mladou hraběnku učil výtečný klavírista Johan Hložek.⁸⁸ Klavír byl jak v Praze tak na Kopidlně, Eliška tak mohla bez problémů cvičit. Při pobytech ve Vídni byla svěřena do péče tamním hudebním pedagogům. Od dubna 1804 brala Eliška lekce u Emanuela Aloise Förstera, slavného vídeňského skladatele a učitele hudby.⁸⁹ Förster byl autorem skladeb určených

⁸⁶ Milena LENDEROVÁ, *Eliška hraběnka Šliková*, s. 10.

⁸⁷ „...spojuje svůj pěkný hlas s dokonalou přesností a silou při hře na klavír“. Cit. dle Johann Friedrich von SCHÖNFELD, *Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag*, Faksimile – Nachdruck der Ausgabe Wien 1796. München – Salzburg 1976, s. 132.

⁸⁸ Johann Hložek byl mladším bratrem Franze Serapha. Niklase Hložka, znamenitého varhanisty a klavíristy. Johannova životní data se nepodařilo zjistit, bratr Franz se narodil v Hejlově u Tábora 30. listopadu 1746 a zemřel v roce 1810. Studoval u jezuitů v Jičíně, pak v Praze filozofii, práva a hudbu. Působil jako farní varhaník, v roce 1785 byl klavíristou ve Stavovském divadle. Po celý život dával výtečné hodiny klavíru v rodinách vysoké šlechty i váženého měšťanstva. O Johannovi je známo jen to, že se ještě v roce 1808 zdržoval u hraběte Friedricha Nostitze. Hru na klavír vyučoval stejně dobře jak jeho bratr. (Srov. Gottfried Johann DLABACŽ, *Allgemeines historisches Künstlerlexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, Erster Band, Prag 1815, s. 637.)

⁸⁹ Emanuel Alois Förster se narodil 26. 1. 1747 v Niedersteinu ve Slezsku, zemřel 12. 11. 1823 ve Vídni. Byl mimořádně nadaným skladatelem. Ačkoliv neabsolvoval žádné hudební školy, komponoval záhy

pro zpěv, klavír a housle. Většinou se jednalo o sonáty a kvartety, Elišce tak jistě bylo poskytnuto kvalitní vzdělání na poli hudební teorie. V osobním životě byl Förster laskavým, jemným a rozvážným člověkem. Patrně v důsledku jeho výborné profesní pověsti měla Eliška před první hodinou 18. dubna strach. Förster však na svou studentku udělal dobrý dojem: „Líbí se mi a vypadá, že bude velmi hodný. Myslím, že můj strach z něj se brzy zmenší.“ Dne 7. července 1804 se František dozvídá o sestřině novém vídeňském učiteli klavíru. Pobyt ve Vídni se protáhl a Eliška by příliš mnoho zameškala. Novým učitelem se stal pan Eberl,⁹⁰ hudební skladatel: „Nenechá mě hrát nic jiného, než své skladby, které jsou velmi pěkné, ale nesmírně obtížné...nedává žádné určité hodiny, přichází každý den a zůstává často (skoro vždycky) dvě hodiny. Je nesmírně trpělivý, protože mu všechny těžké věci musím zahrát hned prima vista, je ti jasné, že často chybují.“ Pan Eberl se však vůbec nezlobil a vydržel u příslušného taktu, dokud nebylo vše v pořádku. Pak ještě své žačky zadal nějaké skladby na procvičení, takže kolikrát celé ráno jen „dřepěla“ za klavírem. Utěšovala se však nadějí, že po návratu domů bude hrát již o něco lépe.

V době Eliščina mládí byl klavír nástrojem velmi „mladým“, jeho historie nesahala hlouběji, než do poloviny 18. století. Éra jeho masového rozšíření spadá do období po roce 1850, kdy se započalo s tovární výrobou, a vrcholí v období před vypuknutím první světové války. Výuka hry na klavír byla zprvu v rukou privátních učitelů, k nimž mnohdy patřili doboví vrcholní skladatelé a interpreti. Od 20. let 19. století vznikaly v hojnějším počtu soukromé hudební školy či hudební ústavy, nabízející výuku hry na klavír, popřípadě doplněnou o výuku zpěvu a hudební teorie. Takové ústavy byly velmi důležité, neboť v Praze až do roku 1888 nebyl klavír oborem vyučovaným na konzervatořích a hudebních akademiích. Příkladem vynikajícího pedagoga a klavíristy je Joseph Proksch (*1794 Liberec † 1864 Praha). V březnu 1831 otevřel v Praze na Starém Městě Hudebně vzdělávací ústav. V letech 1841 až 1864 vycházela v Praze tiskem jeho velká klavírní škola, „Versuch einer rationellen Lehrmethode im

---

sonáty a koncerty pro klavír. V mládí sloužil v pruské armádě, po vojenské službě odešel do Vídně a cele se věnoval hudbě. Brzy se rozšířila jeho pověst učitele generálního basu (tj. skladby probíhající na základě basového hlasu, označované čísly a značkami) a kompozice. V roce 1806 vyšlo ve Vídni Försterovo pojednání „Anleitung zum Generalbasse“. Jako doplnění vyšlo ve Vídni v roce 1823 dílo „Praktische Beispiele zur Generalbassschule“. (Srov. Constant von WURZBACH 4, Wien 1858, s. 273.)

⁹⁰ Anton Eberl, *13. 6. 1766 ve Vídni, † 11. 3. 1807 tamtéž, již jako sedmiletý chlapec účinkoval při klavírních koncertech, mino menší skladby složil i několik oper, kladně přijata byla „La Marchande de Modes“. Přátelil se s Mozartem, po jeho smrti podnikl Eberl s Mozartovou vdovou uměleckou cestu po Německu, kde si získal velké uznání jako klavírní virtuóz. Od roku 1797 čtyři roky úspěšně působil v St. Petersburgu. Od roku 1800 pobýval opět ve Vídni, zažil neúspěch s operou „Die Königin der schwarzen Insel“. Dále psal skladby většinou pro klavír. V roce 1803 podnikl další cestu do Ruska, kde dirigoval Haydnovo „Schöpfung“. V roce 1806 podnikl umělecky úspěšnou cestu do Německa, zemřel na spálu. (Srov. Constant von WURZBACH 3, Wien 1858, s. 408 – 410.)

Pianofortespiel“. Tato učebnice však zatím nebyla orientována na dětské žáky. V případě klavírní výuky hraběnky Elišky připadala v úvahu coby učebnice díla Daniela Gottloba Türka „Clavierschule oder Anweisung zum Clavierspielen für Lehrer und Lernende“ (vyšlo v Leipzig und Halle 1802). Od téhož autora pak „Kurze Anweisung zum Klavierspielen“ (Leipzig und Halle 1792) nebo „Kleines Lehrbuch für Anfänger im Clavierspielen“ (Leipzig und Halle 1802). Z francouzské produkce se nabízelo dílo autorů Ignaze Pleyela a Jana Ladislava Dusska „Nouvelle Méthode de Pianoforte, contenant les principes du doigté“ (Paris 1797). O rok později vyšlo v Paříži pojednání Louise Adama a Louis-Venceslava Lachnitha „Méthode du principe général de doigter pour le pianoforte“.⁹¹

I kresba patřila k Eliščiným oblíbeným činnostem, ve srovnání s divadlem a hudbou však byla až na druhém místě. Systematicky kreslit se šlechtická mládež dle Kinského učila od osmi let. Do té doby stačilo obkreslovat podle předlohy a vybarvovat již hotové obrázky. Oblíbeným postupem bylo kopírovat známý obraz nizozemského malíře Pauluse Pottera (1625 – 1654) „Býk“. Učila se na něm nejen Eliška Šliková a její neteř Tekla, ale i některé mladé dívky z rodu Schwarzenbergů.⁹² Eliščiným učitelem kreslení byl Joseph Anton Koch, malíř a rytec.⁹³ Během vídeňských pobytů se snažila výuku nezanedbávat, Eliščin vídeňský učitel však bohužel není znám. Kresby posílala poštou do Čech a netrpělivě očekávala ortel. Bratrovi pyšně oznamovala, že dokončila tu či onu kresbu nebo obraz. Pustila se také do malby na sklo. Tuto techniku pocházející z Ruska si pochvalovala, vadilo jí jen to, že se na malbě nedá opravovat. V dopise z 8. května 1804 píše: „Kreslím velmi pilně, беру vždy dvě hodiny denně a pak i pracuji sama, pověz o tomto zázraku Kochovi! Klavír kvůli tomu vůbec nezanedbávám a baví mě víc, než kdy jindy.“ František se stýkal s Josefem Dobrovským, Eliška ho pozdravuje, dvakrát se bratra ptá, co Dobrovský říkal na její mapu Čech. Do dopisu z 18. dubna 1804 vložila dvě drobné kresby klokanice s mládětem, kterou viděla v Schönbrunnské zoo. Zaujali ji také sobi, které upřímně litovala, protože jim musel být horko.

⁹¹ Jarmila GABRIELOVÁ, *Výuka klavírní hry a klavírní školy v 19. století*, in: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 419 – 429.

⁹² Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka (Filipina, Eliška, Tekla) – dny všední i sváteční tří dam Šlikovského rodu*, *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 15, 2002, s. 50 – 51.

⁹³ Joseph Anton Koch (1768 – 1839) byl výborným mědirytcem působícím v Praze. Záhy po studiích se umělecky osamostatnil a začal vyčovat kreslení v rodinách české vysoké šlechty. Je autorem „Muster für die deutsche Kurrentschrift in 16 Tafeln“ (1802), četných portrétů i map, např. „Gränze zwischen dem Königgrätzer und Bidschower Kreis“ nebo „Bunzlauer Kreis“ (Srov. Gottfried Johann DLABACŽ, *Allgemeines historisches Künstlerlexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, Zweiter Band, Prag 1815, s. 81 – 83.)

3. 2 Volný čas a zábava

3. 2. 1 Vídeň

K rozšiřování obzorů kromě domácí výuky sloužilo i cestování (co dítě nemohlo vidět ve skutečnosti, mělo se mu demonstrovat ve formě co možná nejvěrnějšího vyobrazení). K typickému ročnímu koloběhu šlechty patřila společenská sezóna v některém hlavním městě, na příklad ve Vídni, dále pozdní jaro a léto na některém z rodinných panství nebo v lázeňském městě. Eliška s matkou si oblíbily Teplice. Podzim patřil většinou opět venkovu. V Eliščině případě patrně nedošlo na klasickou cestu, která by završovala hraběčino vzdělání. Mladé dívky s modrou krví podnikaly poznávací cestu po německých zemích, do Francie, a odtud často do Itálie. Na podobnou „maturitu“ však Eliščina rodina zřejmě neměla peníze.⁹⁴ Hraběnka se musela spokojit s opakovanými cestami do Vídně, což jí však patrně nečinilo větší potíže. Vídeň byla plná nevidaných a podnětných věcí.

V rakouské metropoli se Eliška mohla volně věnovat své vášni – divadlu. Do divadla chodila s matkou i přáteli několikrát týdně, někdy odpoledne i večer tentýž den. Bratrovi v dopise přiznala, že jí na vzájemném dopisování baví možnost poklábosit si. Ovšem značná část onoho klábosení se týká divadla a opery. František Šlik musel být jistě velmi uměnímilovný, pokud byl ochoten několikrát do měsíce číst podrobné popisování toho či onoho vídeňského představení. Často se hrálo divadlo přímo ve šlechtických domácnostech, Eliška však většinou navštěvovala kamenná divadla,⁹⁵ nejčastěji Theater an der Wien. Mladou hraběnku nadchla velkolepá atmosféra vídeňského Národního divadla, ráda pozorovala temperamentní způsoby ostatních diváků. Byla nadšeným kritikem, dokázala uznat divadelní či pěvecký talent, ať už profesionálů či pro umění zapálených aristokratů. Nebyl-li diskutovaný výkon dostatečně na úrovni, nerozpakovala se to Eliška vyslovit nahlas - herecké výkony slečny Eigensatz,⁹⁶ oblíbené vídeňské herečky, považuje za „přehnané a nepřírozené“, jiné pěvkyně mají „ukřičený hlas“. Ve světě divadelních her, oper a jejich autorů se Eliška ve svých čtrnácti letech poměrně bezpečně orientovala.

V Theater an der Wien shlédla například hry Šalamounův soud a Modrovous. V obou představeních hrála oblíbená herečka, slečna Eigensatz. Elišku však její výkon

⁹⁴ Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 51 - 53.

⁹⁵ Vídeň nabízela široké divadelní vyžití: kromě dvorní opery (pojala 2 265 osob) uvádějící nákladné kusy to bylo především divadlo nad Vídeňkou (Theater an der Wien) s kapacitou 1 336 míst. Hrálo se zde cca. 320 představení ročně, především opery a veselohry. Ve Vídni působilo také veseloherní Jantsch Theater (801 míst). (Srov. *Ottův slovník naučný* 26, Praha 1907, s. 664.)

⁹⁶ Totožnost se nepodřilo určit.

nechal chladnou. Hrůznou scénu, kdy slečna Eigensatz coby Modrovousova manželka vybíhá ze zapovězené komnaty, sleduje z pozice zcela objektivní divačky. Do komnaty herečka vešla „pěkně upravená s černým sametovým čepcem na hlavě“, po děsivém nálezu však vyšla s rozcuchanými vlasy a bez čepce. Doběhla doprostřed jeviště, padla na kolena, posunula se ještě několik metrů a pak se zcela zhroutila. Elišce jednoduše přišlo nepravděpodobné, že by se někdo v podobné situaci nezhroutil okamžitě a ještě si k tomu snímal čepce z hlavy.

Theater an der Wien však uvádělo i takové kusy, které hraběnka ocenila, například německou zpěvohru Thurn von Gothenburg či operu Lodoiska s velmi působivým dobýváním hořícího zámku přímo na scéně.

Vydařená bývala divadelní představení u Lobkowitzů, která Eliška s matkou několikrát zhlédla. V dubnu 1804 se v jejich vídeňském paláci hrály dva kusy ve francouzštině, krátká komedie „Alexis“ a opera „Le Trésor suppose“. „Alexis“ se líbila, s operou to bylo složitější. Tam, kde měli zpěváci zpívat společně, se melodie poněkud rozbíhala. V květnu se u Lobkowitzů dával „Figaro“ (ovšem „nebyl tak dobrý jako u Elamů“). Kníže Lobkowitz⁹⁷ se s viditelným potěšením zhostil role Bartola, v důsledku nesnesitelného vedra však většina diváků před koncem odešla. Jeden z dalších herců však svou roli nezvládl ani po hlasové ani po technické stránce – hrál „jako dřevo“.

Eliška s matkou během pobytu ve Vídni často obědvala a večeřela mimo dům, většinou u přátel, či v restauracích (například v Pratru) a seznamovala se při tom se zajímavými lidmi. V dubnu 1804 měla dokonce tu čest seznámit se se slavným pěvcem Crescentinim,⁹⁸ který pak celé společnosti zazpíval – byl „jako anděl“. K užšímu okruhu přátel, se kterými se hraběnky Šlikové ve Vídni stýkaly patřili: nejen Tony Waldstein,⁹⁹ Onkel Fritz,¹⁰⁰ Lore Thun¹⁰¹ (tedy „die böhmische Kolonie“), ale i Franz Thun.¹⁰² K vídeňským přátelům patřil také hrabě Bubna,¹⁰³ Eliščinou přítelkyní byla

⁹⁷ Anton Isidor Lobkowitz (1773 Madrid – 1819), humanista a mecenáš, velký milovník umění, člen „Böhmische Privatesellschaft patriotischer Kunstfreunde“. V roce 1810 založil „Böhmisch – hydrotechnische Privatgesellschaft“, která měla za cíl propojení Vltavy a Dunaje. (Srov. Constant von WURZBACH 15, Wien 1866, s. 307 – 308.)

⁹⁸ Girolamo Crescentini (1766 – 1846) byl proslulým pěvcem a učitelem zpěvu. Vystupoval v italských městech, v Londýně, v letech 1806 – 1811 na Napoleonovo pozvání v Paříži. Vydal několik sbírek drobnějších árií.

⁹⁹ M. Antonie hraběnka Waldstein z linie Waldstein – Wartenberg (1771 – 1834), provdána za Františka hraběte Rohan († 1826). nebo Maria Antonie hraběnka Waldstein (* 1772) z vedlejší linie Waldstein zu Arnau. (Srov. Constant von WURZBACH, 52, Wien 1885, podle tabulek za s. 208.)

¹⁰⁰ Bedřich Jan Nostitz – Rieneck (* 1762).

¹⁰¹ Theresia Maria hraběnka Thun - Hohenstein, rozená Brühl (1784 - 1844).

¹⁰² Franz Anton Thun . Hohenstein (*3. 10. 1786 Praha †18. 1. 1873 Tetschen)

Lisi Westphalen.¹⁰⁴ Na oběd se chodilo k Sonnenfelsům, Schönbornům a Černínům. Po jídle se často muzicírovalo, což Elišce občas drásalo uši.

Eliška velice ráda tancovala na nedělních plesech v Badenu nebo u přátel ve Vídni. Matka Filipina podobné příležitosti patrně prožívala poněkud odlišně, na oslavě narozenin v rodině Harrachů se mezi všemi těmi „ztuhlými tvářemi“ nudila a Eliška o přestávkách mezi tancem také. Měla v oblíbě i maškarní plesy, s oblibou se bavila pohledem na žertovné masky.

Mladá hraběnka Šliková také zkoušela jízdu na koni, pro přílišnou náročnost však zůstalo jen u jednoho pokusu. Na „to velké zvíře“ se vyšvihla až na několikátý pokus a její jízdě se všichni „vysmáli“.

Eliška s některou z přítelkyň či s celou společností často vyrážela na výlety a procházky do okolí Vídně. Často se chodilo do Prateru.¹⁰⁵ Několikrát se tam byla podívat na ohňostroj nebo na představení anglických krasojedů, kteří vystoupili i v Praze. V říjnu si matka s dcerou prohlédly císařskou klenotnici, v listopadu se seznámily s velmi zajímavým člověkem, známým malířem Fügerem.¹⁰⁶ Pan Füger hraběnkám ukázal mnoho svých děl s biblickými náměty a doprovázel tuto ukázkou plamenným výkladem. Hraběnky odcházely „okouzleny“, ale řádně unaveny.

Eliščinu matku Filipinu minimálně od dubna 1804 ošetřoval proslulý vídeňský oční lékař Georg Prochaska.¹⁰⁷ Na bližší nespecifikované Filipininy oční potíže předepsal léčbu sáčky s květy černého bezu. Ostatně sotva čtyřicetiletá hraběnka Filipina měla zdravotní potíže různého druhu poměrně často.

---

¹⁰³ Ferdinand hrabě Bubna von Littitz, státník a polní maršál, narodil se v roce 1768 v Zámrsku a zemřel roku 1825 v Miláně. Účastnil se koaličních válek. (Srov. Constant von WURZBACH 2, Wien 1857, s. 183 – 186.)

¹⁰⁴ Elisabeth Westphalen, rozená Elizabeth hraběnka Thunová (1783 - .1860). Její první manžel Friedrich Wilhelm Ferdinand hrabě von Westphalen padl 19. dubna 1809, Elizabeth se poté provdala za jeho bratra Josefa Clemense hraběte von Westphalen (Srov. Constant von WURZBACH 54, Wien 1886, podle tabulky za s. 176.)

¹⁰⁵ Park Prater v druhém vídeňském okrese byl zpřístupněn císařem Josefem II. roku 1776. Děлил se na dvě části – „Nobelprater“, širokou a dlouhou silnici, lemovanou starými stromy, se širokou dráhou pro povzy a užší pro jezdce. Nacházela se tam anglická zahrada, zábavná místnost s účelně vystavěnými budovami, divadlem a koncertní dvoranou, dále vivárum a tři veliké letní kavárny. Lidový Prater („Wurstelprater“) nabízel mnoho hostinců, dále stánky a kolotoče (Srov. *Ottův slovník naučný* 26, Praha 1907, s. 666.)

¹⁰⁶ Friedrich Heinrich Füger (1751 - 1818 ve Vídni) se věnoval zejména malbě historických, biblických a mytologických námětů. (Srov. Constant von WURZBACH 5, Wien 1859, s. 1 - 3.)

¹⁰⁷ Georg Prochaska (1749 v Lipici na Moravě - 1820 ve Vídni) studoval medicínu na pražské universitě, od roku 1774 žil ve Vídni. V roce 1778 byl promován na magistra očního lékařství a jmenován mimořádným profesorem anatomie na Vídeňské univerzitě. Brzy na to nastoupil na uprázdněné místo katedry anatomie v Praze, posléze až do roku 1819 působil na katedře anatomie, fyziologie a očního lékařství Vídeňské university. Byl úspěšným autorem odborných spisů, kromě působení na universitě provozoval ve Vídni významnou oční praxi, údajně operoval přes 3 000 pacientů s očním zákalem. (Srov. Constant von WURZBACH 23, Wien 1872, s. 333 – 334.)

Pro Elišku však byla nejoblíbenějším městem Praha. Měla zde milovaného bratra, přátele a známé. Ke konci listopadu 1804 se již nemohla dočkat, až bude z Vídně pryč.

3. 2. 2 Teplice

Podobně velkolepá společnost jako ve Vídni byla k vidění i v Teplicích. Proslulost Teplic jako lázeňského centra nezadržitelně rostla od přelomu 18. a 19. století, kdy patřily k neslavnějším lázním Evropy. Až do roku 1945 nesla obec název Teplice - Šanov, původně samostatné obce Teplice a Šanov byly spojeny roku 1894. Na počátku 19. století se Šanov postupně plně vyrovnával Teplicím, a tak se po letech soupeření vytvářelo souměstí. Evropská aristokracie Teplice vyhledávala díky blahodárnému působení zdejších pramenů na pohybové ústrojí, na onemocnění cévní i nervová. Oblíbený byl především pramen Prazřídlo. Největší rozvoj lázní nastal za vlády knížete Jana Nepomuka Claryho v letech 1787 až 1826. Kníže se po velkém požáru města v roce 1793 zasadil o jeho dalekosáhlou obnovu.¹⁰⁸

Pro ilustraci se v roce 1809 za hodinu koupání v Městských lázních platilo 10 krejcarů, v roce 1813 bylo v Teplicích 993 pokojů pro cizí hosty a 419 komor, platila se lázeňská taxa na obnovu silnic a zkrášlování města. Za zastaveníčko, které novému hostu pod okny hráli městští bubeníci a trumpetisté, se platilo jeden až dva zlaté. Příjmy z pobytu hostů, jejichž počty soustavně rostly, byly pro měšťany prvořadé. Podle Léčebných a lázeňských seznamů, vydávaných od roku 1801, byly Teplice v hlavních měsících lázeňské sezóny přelidněné.¹⁰⁹

Hosté neušli státnímu dohledu. Již v roce 1798 byla zřízena Lázeňská policejní inspekce, jejímž úkolem, bylo „aby se nevpíližili žádní podezřelí, aby nebyla podniknuta žádná spiknutí proti vládě a nebyly podnikány hazardní hry“.¹¹⁰ Hosté sice směli přivážet cizí tiskoviny, nicméně při příjezdu je museli předložit k cenzuře, tiskoviny byly orazítkovány a pak vydány majitelům zpět. Na uvedenou policejní inspekci navázala v roce 1804 Lázeňská policejní komise, v níž působil lázeňský inspektor - důstojník z Prahy, dva lázeňští lékaři a jeden člen magistrátu.

Letní měsíce roku bývaly přeplněné zajímavými hosty. Přijížděli hosté z německé i vídeňské společnosti, setkávali se zde Poláci z rozdělených částí své vlasti, nechyběli ani početní Rusové. Eliška v Teplicích prokazatelně strávila období od 10. do 19.

¹⁰⁸ Stanislav BURACHOVIČ, *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2001, s. 328- 329.

¹⁰⁹ Například v roce 1836 byl souhrnný počet cizinců, kteří navštívili Teplice, 22 259 osob. Z toho 3 605 bylo ze států mimo rakouskou monarchii. Vedle Prusů, Sasů, Rusů to byli Francouzi, Angličané, Švýcaři, čtyři Islandčané, jeden Mexičan, jeden Američan z New Yorku a další. (Srov. Sylvia OSTROVSKÁ, *Slavné ženy v Teplicích*, Teplice 1994, s. 91.)

¹¹⁰ Sylvia OSTROVSKÁ, s. 92.

července a od 11. srpna do 9. září roku 1804. Teplice byly tehdy „mimořádně plné“ návštěvníků. Doktor John,¹¹¹ který hned na počátku pobytu Elišku s matkou pocítil návštěvou, nepamatoval, že by tomu tak bylo v některé z předchozích sezón. Všechna místa k ubytování byla zaplněna, až po půdní pokojíky. A jací to byli „lepší lidé“! Princ Anton von Sachsen, očekával se příjezd panujícího vévody Výmarského. Toho roku se objevil v Teplicích švédský král Gustav IV., známý odpůrce Napoleona, pod krycím jménem hrabě de Haga. V říjnu přijel císařův bratr arcivévoda Josef, palatin v Uhrách. Na rozdíl od Františka I. vynikal příjemným chováním, byl vzdělaný a v Uhrách měl přezdívku „nový Rakoczy“.¹¹² Ze svých známých Eliška tohoto léta zmiňuje „Pepiho“ Chotka¹¹³ a Mariaschiho,¹¹⁴ který uměl hraběnky skvěle pobavit vyprávěním historek v „böhmischdeutsch“.

Své dny v Teplicích Eliška trávila podobně jako ve Vídni, tedy výlety a různými zábavami. Dne 10. července 1804 dorazily matka i dcera do Teplic a hned první den se vypravily na výlet do Veltrus. Po obědě a příjemné procházce v parku pokračovaly do Siřovic, kde se ubytovaly ve dvou pokojících, které svou velikostí připomínaly kasárna. Eliška však byla zřejmě celkem otrlá dáma, stěžuje si v únosné míře a pokud se naskytne příležitost, dělá si z cestovních útrap legraci.¹¹⁵ Ráno o sedmé se Eliška s matkou vypravily zpět, do Teplic přibyly rádně „vytřesené“ po jízdě na cestě plné kamenů a děr. Dne 15. srpna odjela Filipina na tři dny do Drážďan. Návštěvu chtěla vykonat již dříve, musela ji však odložit kvůli dešti, který ji bránil v hlavním účelu návštěvy: chození po obchodech.

Nedílnou součástí lázeňských zábav byly plesy a různá posezení u čaje spojené s tancem. V červenci se konal velmi vydařený taneční čaj („thée dansant“), všichni se bavili od šesti hodin večer až do druhé ranní. Eliška byla nadšenou tanečnicí, ani vyvrtnutý kotník ji od tance neodradil. Pravidelně se pořádaly sobotní bály. Dne

¹¹¹ Tepličtí lékaři soupeřili – doktor John se věnoval pacientům domácím, doktoru Ambrozimu patřili cizinci. (Srov. Sylvia OSTROVSKÁ, s. 94). Doktor John (1764 Teplice – 1814) v mládí působil jako zpěvák u Drážďanského dvora. V Drážďanech také studoval gymnázium, pokračoval studiem medicíny a filozofie v Praze, kde vykonával svou první praxi. Od 1796 vedl praxi v Teplicích. Kromě početných odborných děl (např. „Über Einfluss der Ehe auf die allgemeine Gesundheit und Bevölkerung“, Prag 1797) je autorem poetického díla „Blumen, Blümchen und Blätter“, Prag 1787. (Srov. Constant von WURZBACH 10, 1863, s. 244 – 245.)

¹¹² Sylvia OSTROVSKÁ, s. 90 – 96.

¹¹³ Josef hrabě Chotek se narodil ve Vídni v roce 1776, jako c. k. poručík padl u Wagramu 6. července 1809 (Srov. Constant von WURZBACH 2, Wien 1857, s. 359).

¹¹⁴ Andrea svobodný pán Mariássy von Markus und Batissalva (1759 – 1846) byl voják a rytíř řádu Marie Teresie (Srov. Constant von WURZBACH 16, 1867, s. 442.)

¹¹⁵ Dne 18. července 1804 byly hraběnky cestou do parku Doppelburgu překvapeny deštěm. Uchýlily se do stáje pro krávy, kde zastihly též vládnoucího vévodu z Gotsché. Vévoda své dočasné společnice bavil vyprávěním veselých příběhů, Eliška si neodpustí poznámku, že krávy měly jistě velkou radost z hvězdy, která se skvěla na vévodových šatech.

9. srpna se v sále hrály (karetní) hry, slečny a několik mladých pánů hrály drobné hry, například „Gerrater leih mir die Scheer, Lamm und Wolk“ a jiné hry cvičící duchaplnost („jeux d’esprit“). Eliška se málem „usmála k smrti“. Teší se na bratrův příjezd - na hry i tanec je jich pořád málo. Příště budou hrát „na slepou krávu“. Potíž byla s mladíky, kteří nechtěli hrát, nýbrž pouze přihlížet. Eliška je k mladíkům nekompromisní: „Buď budou také hrát nebo se nebudou koukat, protože nám tak jenom zabírají místo.“

Také v Teplicích hraběnka často navštěvovala divadlo. Pořádaly se domácí divadelní představení, obdivován byl především herecký talent Ferdinanda Kinského.¹¹⁶ Tristní byl výkon teplického posádkového divadla – představitel jedné z rolí neuměl text a jestliže nápověda nepřišla včas, jednoduše si něco sám vymyslel.

---

¹¹⁶ Patrně kníže Ferdinand Kinský (1781 - 1812), jenž se vyznamenal v bojích roku 1809. Zemřel ve Veltrusech po pádu z koně, zanechal po sobě vdovu Karolinu von Terpen a dva syny.

3. 3 „Jak je všechno zvláštní! Je to století událostí.“

Od devatenácti do pětadvaceti let si hraběnka Eliška Šliková vedla nesmírně zajímavý deník.¹¹⁷ Patrně ho založila jako deník válečný, který měl sledovat osudy jejího bratra Františka Šlika. Ten se od roku 1809 účastnil bojů coby poručík kyrysníků. Deníkové záznamy začínají 10. dubna 1809, končí 25. července 1815. Hraběnka si záznamy zřejmě psala na volné listy, které dodatečně nechala svázat do tuhých zelených desek formátu A5. Používá většinou jen stručné věty, občas vynechává slovesa. V některých dnech zápisy prováděla ex post. Zajímavá je volba jazyka deníku - Eliška si své obavy před válkou vedenou Francouzi zapisuje francouzsky – zběhlejší však byla spíše v němčině.¹¹⁸ V době přející frankofobii tak zřejmě převážil vliv frankofonně vychované matky. Eliška však francouzštinu chápala jaksi „nadnárodně“ jako jazyk výsostné kultury, lingua franca evropské šlechty, tedy nikoliv jako jazyk příslušející pouze Francii. Kromě zpráv o strhnuvších se bitvách, o ukořistění děl či nepřátelských generálů v deníku pochopitelně zachycuje své vnímání a prožívání válečné kampaně.

Eliška společně se svou matkou pobývala v pražském paláci. Deník začíná lakonickým konstatováním z 10. dubna 1809: „Naše oddíly překročily hranici, František odjel v 8 hodin ráno k vojsku.“ Koaliční války se kromě Františka zúčastnil i Eliščin švagr,¹¹⁹ hrabě Johann Nostitz-Rieneck.

Obě dámy, matka i dcera, nezapomínaly na své dobročinné poslání. Byly silně pohnuty pohledem na utrpení raněných, kteří během září proudili do Prahy (v důsledku bitvy z 30. srpna), a přes veškerou měšťanskou pomoc (Eliška si stěžuje, že „správa se nestará“) se nedařilo jejich strádání zmenšit. „Zapomínáme na vítězství a nenávidíme válku, když vidíme vracet se tyto nešťastné oběti – to proniká do srdce! Velké množství těchto chudáků leželo celé dva dny na ulicích, bez slámy, bez chirurgů, bez jídla – měli jen to, co jim kdo z útrpnosti podal.“ Elišku dojímalo pohled na obyčejné obyvatele Prahy, kteří se snažili pomoci. „Člověk vidí chudou hadráčku s celým jejím obchůdkem

¹¹⁷ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 189, sign. III. 43, Válečný deník Fr. Šlika z napoleonských válek 1809 – 1815, originál a opis, kart. č. 20. Deník je v inventáři fondu chybně označen jako Válečný deník Fr. Šlika z napoleonských válek 1809 – 1815, originál a opis, kart. č. 20. Za překlad tohoto pramene z francouzštiny do češtiny vděčím prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc.

¹¹⁸ Je možné, že deník je psán francouzsky čistě ze cvičných důvodů.

¹¹⁹ Hrabě Jan Nepomuk Nostitz-Rieneck (1768-1840) byl nejmladším bratrem Filipiny hraběnky Šlikové, byl tedy zároveň Eliščiným švagrem i strýcem. V deníku je označován většinou jako strýc. Eliščina starší sestra Antonie Josefa (1783 – 1830) byla Johannovou druhou ženou. Poprvé se oženil 27. ledna 1797 s Žofíí hraběnkou Apraxinovou († 22. dubna 1802). Z obou manželství měl hrabě Nostitz-Rieneck osm potomků: Eduarda (*1797), Elišku (*1799), Karla (*1801 †1802), Adélu (*1802), Vojtěcha (*1807), Filipinu (*1804), Heřmana (*1812) a Zikmunda (*1815) (Srov. Constant von WURZBACH 20, Wien 1869, gen. tabulka za s. 392.)

na chodníku, jak přináší polévku a všechno, co má, každý vyprazdňuje své kapsy, lituje, povzbuzuje, bere si je domů, těm raněným dává svou postel, jinde vidíte chirurga či lékaře jak k sobě bere raněné.“ Dne 3. září 1813 hraběnky do svého domu přijaly mladého ruského důstojníka Alexandra Tulubjeva se střelnou ranou ve stehně. „Trpící cizinec – proč by neměl mít právo na soucit?“ Chirurg označil jeho zranění za nebezpečné. Hraběnky nebohého Rusa označovaly „naše dítě“, Eliška se ve své mysli zabývala romantickou představou, že Rusova rodina „v té daleké zemi“ šlikovské rodině za její dobrodiní žehná. Tulubjevovi bylo sotva dvacet let, byl dobré a citlivé povahy, Elišku zaujala jeho láska k rodičům. Plakal vděčností, když mu hraběnka Filipina řekla, že teď je jako jeho matka. Výkyvy v důstojníkově zdravotním stavu obě hraběnky velmi rmoutily. Počátkem listopadu se Tulubjevovi již dařilo dobře a byla naděje, že za týden by mohl vstát. Dne 19. listopadu skutečně poprvé vstal. Celý dům se radoval z takového pokroku, vždyť Rus byl k hraběnkám donesen „skoro mrtvý, nikdo nevěřil v jeho uzdravení, viděli jsme ho trpět po dvanáct týdnů, a teď je zdrav. Je to, jako by se znovu narodil. Už to pro nás není cizinec – za svůj život vděčí mamince – je s námi spojen pouty vděčnosti.“ Dne 4. ledna 1814 podstoupil Tulubjev operaci, 14. se mu již dařilo mnohem lépe. Dne 2. května téhož roku odjel na léčení do Teplíc v naději, že koupele mu udělají dobře. Za měsíc v dopise podal zprávu, že se skutečně zotavuje.

Po bitvě ze 17. září nebyl příliv raněných tak velký, jak se očekávalo. Říkalo se, že Francouzi odejdou od českých hranic. Hraběnky však nic neponechaly náhodě: „Maminka připravila vše potřebné pro ubohé raněné, kteří mají přijít, chtěla dokonce poslat polévku už k branám města, a čtyřicet [raněných] umístit v našich přístřešcích pro vozy.“ Sestra Antonie nabídla jízďárnu, tentokrát však nebyla pomoc v tak velkém rozsahu potřebná.

Spolu s Tulubjevem ve šlikovském domě našel útočiště i (patrně pruský) generál Chiesa se střelnou ranou na boku, která mu přinášela velké utrpení. Po dvou měsících však zřejmě šlikovský dům opustil. Den poté, 4. listopadu 1809, byl do domu na ošetřování přijat francouzský důstojník s amputovanou nohou, kapitán Vaubert. Dobročinnost šla napříč válečnými stranami. Hraběnka Filipina ho „ze soucitu vzala do domu, protože jeho druh, s nímž sdílel pokoj, dostal shnilou zimnici.“ Dne 2. června 1814 opustil spolu s ostatními francouzskými zajatci Prahu. Hraběnkám bylo „moc smutno, když odjížděl“, na Elišku opět udělal hluboký dojem Vaubertův vztah ke staré matce, jeho milá povaha i slzy vděčnosti při odchodu. Chápala, že na obou stranách bojují pouze lidé a litovala lidských ztrát bez ohledu na válečné strany.

Až do 20. října 1813 Eliška s matkou doufaly, že František i strýc vyvážnou bez vážného zranění. Došly však zprávy, že František byl v bitvě u Lipska¹²⁰ lehce raněn ranou šavlí. Hraběnky byly ohromeny. Nikdo jim nedokázal říci žádnou podrobnost, nikdo Františka neviděl, jen se o jeho zranění vyprávělo. „Protože ta zpráva oběhla celé město, raději nám ji řekli, aby nám ji někdo nevyjevil příliš bezohledným způsobem!“ Františkovo zranění bylo ve skutečnosti mnohem závažnější. Podle malého mužského portrétu, který zaslal domů do Prahy, a na nějž zakreslil své zranění, „byla rána hrozivě dlouhá“. Zotavoval se nejdříve v Pegau, pak v Zeitzu, nakonec ve Výmaru. Zde se svěřil do péče slavných očních lékařů, otce a syna Starhy. Vážený profesor se snažil pomocí medikamentů docílit vstřebání krve v oku a zmenšení otoku. Hraběnka Filipina se nakonec vzdala myšlenky jet za Františkem do Výmaru. Jeho stav se zlepšil a cesty byl přece jen špatné, Eliška se obávala toho, jakým dojmem by na hraběnku působil „strašlivý pohled na raněné a mrtvé“ Františkovi se ve Výmaru dařilo dobře, ubytoval se v domě barona Spiegela, jeho choť mu věnovala veškerou péči, dokonce dvakrát večerel u dvora. Eliška s ulehčením konstatuje, že „maminka se starala o milované děti, vzdálené z domova, stejně jako je můj bratr vzdálen od nás, a František teď nachází stejnou péči v cizí zemi.“

Dne 30. prosince 1813 dorazil František domů do Prahy. Hluboká rána šavlí přetřela obočí a táhla se přes celý spánek. František nakonec zřejmě o oko zcela nepřišel, zrak měl však do určité míry oslabený. Zranění mu rozhodně do budoucna nezabránilo ve výkonu služby. Zde je třeba na pravou míru uvést romantickou historku o tom, že hrabě František Šlik přišel o pravé oko,¹²¹ když chtěl jednomu ruskému kozákovi zabránit v týrání neozbrojených zajatců.¹²² Eliška ve svém deníku, evidentně podle bratrova vyprávění, líčí událost zcela jinak: „Ocitl se v té největší vřavě. Když přeskakoval příkop, ztratil helmu, kamarádi ho prosili, aby se vrátil a neriskoval v nepřátelských řadách s nepokrytou hlavou, ale nechtěl o tom ani slyšet. Chvilí na to byl raněný, v prvním okamžiku ztratil vědomí.“ V bolestech, zvracení a s oslepeným okem dorazil do Pegau, kde se mu dostalo pomoci. Po rekonvalescenci v Praze se František 20. dubna 1814 odebral do Vídně, aby čekal na rozkazy císařovny, která chtěla poslat císaři dopisy. Vydal se tedy s poštou za císařem do Paříže, hnán touhou spatřit Paříž v moci

¹²⁰ Proběhla ve dnech 16. až 19. října 1813.

¹²¹ Na lůžku strávil hrabě Šlik sedm měsíců. Ještě v roce 1820 trpěl bolestmi hlavy i oka. V květnu 1821 se zranění natolik zlepšilo, že hrabě mohl nastoupit ke svému pluku. (Srov. LAPNP, fond Josef Dobrovský, korespondence přijatá, sign. 4 C 15, 12/CH/16, Dopisy Elizabeth Šlikové Josefu Dobrovskému, 1820 – 26.)

¹²² Tento omyl uvádí nejen *Slovník naučný IX*, František Ladislav RIEGER (red.), Praha 1872, s. 72, ale i Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 250.

spojenců. Po devíti dnech cesty si mohl francouzskou metropoli prohlédnout do sytosti. Dne 16. června císař František II. uskutečnil triumfální vjezd do Vídně, František Šlik byl v jeho doprovodu. Nadšení bylo mimořádné, Eliška s matkou se těšily na podrobnosti, „které bude o vídeňských oslavách vypravovat“.

Jak hraběnka Eliška vnímala válku, císaře Františka II., Francouze a Napoleona samotného? Deník vydává jedinečné svědectví o jejím vnitřním světě, bohužel příliš zkratkovité. Přesto umožňuje poznat její silně humanitní, až pacifistické smýšlení, silně podbarvené vírou v Boha: „Ať Bůh bdí nad mým bratrem a strýcem! Ať uchová všechny naše známé a slituje se nad všemi nešťastnými rodinami, které možná právě teď ztrácejí to, co je jim nejdražší! Ať není tolik prolévána krev, ó můj Bože!“ I snaha lidí pomoci raněným je podle Elišky vyššího původu: „Tak tomu je v časech barbarství a hrůzy, nebesa se zdají chlácholit trpící humanitu těmi gesty dobroty a soucitu, která by se v klidných a mírových dobách nikdy neobjevila.“ Hraběnky v dobách válečné kampaně směřovaly své myšlenky k „naším“ („Už tři dny stále jen prší – jak hrozný čas pro naše oddíly na pochodu – jak asi trpí!“), pokud měly dostatek zpráv o položení vojsk, snažily se jejich šance studovat na mapě. Eliška si uvědomovala přelomovost událostí, které měla možnost alespoň zprostředkovaně zažít: „V jakých časech to žijeme, velký Bože!“ Denně se modlila za svého bratra a strýce.

K císaři Františku II. má Eliška jednoznačně kladný, loajální postoj, který se ostatně od šlechtičny jejího postavení dá očekávat. Její bratr se s císařem osobně znal a prokazoval mu věrné služby. Dne 13. listopadu Eliška popisuje císařovo velkolepé přijetí ve Frankfurtu. Byl „přijat s obrovskou radostí, kterou ten dobrý panovník rozhodně zaslouhuje! Lidé prý vylezli na střechy, aby ho viděli přijíždět. Říká se také, že při vjezdu do Lipska mu spadl klobouk a lidé ho roztrhali na kusy a odnášeli si je jako nejcennější památku.“ Eliška myslela na to, jakou radost z toho císař jistě musel mít, „jak viděl ty dobré poddané, kteří ho tak milují.“ Eliška se v této části deníku rozohňuje: „Já nejsem Češkou jen tak pro nic za nic, spolu s životem mi byla dána i láska k mému králi!“ Toto tvrzení jen potvrzuje výše uvedenou skutečnost, že hraběnka Šliková se považovala za Češku, protože se narodila a žila v Čechách. Jazykově však byla kosmopolitní.

Válku Eliška vnímala jako ztělesněné zlo, „velké neštěstí, přinášející samou pohromu.“ Soužily ji tisíce raněných a mrtvých na obou stranách. Ve své zbožnosti, dobově zcela typické, pohlížela na utrpení vojáků na obou stranách konfliktu jako na utrpení bližních. Při představě jak Napoleon se svou početnou armádou překračuje Rýn

si pomyslela: „Škoda, že nejde postavit nepřekonatelná překážka, která by zadržela válkychtivý lid!“ Politika Elišku nezajímala, zamýšlela se spíše nad následky, nikoliv nad příčinami. Bojechtivost a krutost považovala za jakousi negativní součást lidské bytosti: „Velký Bože! Jak jsou ti lidé hrozní!“ Rozdíly mezi národy vnímá v intencích národní hrdosti, statečnosti a vytrvalosti. Charakter dle mladé hraběnky mají Rusové, „kteří spálili své hlavní město, než aby tam viděli vejít nepřítel, a Rakušané, neboť když Francouzi vstoupili do Vídně, našli brány a okna zavřeny a město se podobalo rozsáhlému hrobu.“ Naproti tomu Francouzi jsou lehkomyšní a přelétaví. Ke svým vládcům lnou jen velmi povrchně: „gilotinovali krále, zabili jeho rodinu, pokud se nezachránila – to vše, aby získali svobodu – tu pak obětovali tyranii mnohem přísnější, než byla ta předtím. Když cizince vyzdvihli k nejvyšším počtám, vyhnali ho a povolali zpět starou dynastii, s níž předtím tak špatně naložili!“ Eliška byla jednoznačná royalistka. Události stodenního císařství líčí velmi expresivně: „Nešťastný Ludvík byl obklopen zrádci!“ Příkře odsuzuje chování Francouzů, kteří opět opustili svého legitimního krále, jemuž přísahali věrnost, znovu se přiklonili na stranu Napoleona, „aby se pokryli věčnou hanbou“.

Přímou zášť však k Francouzům nebo Napoleonovi necítila. Součástí Eliščina pohledu na válku byla představa, že o válečném úspěchu či neúspěchu rozhoduje boží přízeň či nepřízeň. Podobně jako ostatní příslušníci šlechty či doboví lidoví kronikáři¹²³ ji chápala jako jakýsi trest boží, spravedlivou odplatu za nepatřičnou pýchu a vyvyšování, čehož byl ostatně dostatečným příkladem osud Napoleona. Dne 15. března 1814 si Eliška poznamenala do deníku podrobnosti o Napoleonově internaci na Elbě a zamyslela se nad Korsičanovým osudem: „Takový je konec toho, komu svět nestačil. Je třeba o tom přemýšlet! – Takové jsou cesty Prozřetelnosti! ... Bůh ho pozvedl a teď ho opět poníží... Tak dopadl ten, kdo se považoval za nemocnějšího na světě – císař rozsáhlého císařství – generál obrovské armády – vládce všech států ze své vůle dirigent – korunovaný slávou a výboji ... teď je zbaven své kořisti, jeho město obsazeno ... tak končí ten velikán!“. V březnu 1813 se Eliška dušuje, že nepřeje smrt nikomu a modlí se za změnu v srdci nepřátel, aby i oni milovali mír. Nesníží se k takovému hříchu, aby Napoleonovi přála tragický konec: „Ať je s ním během jeho zajetí dobře zacházeno, ať nepocítí, že je zajatcem, ať ho pak vrátí i jeho zemi a Francie, tak krásná, tak kvetoucí, bude mít příležitost být ještě šťastnější a plodnější“. To byly Eliščiny sny o „štěstí a blahu všech lidí“.

¹²³ Srov. Eduard MAUR, *Ohlas napoleonských válek v českých zemích*, in: *Napoleonské války a české země*, Ivan ŠEDIVÝ - Pavel BĚLINA (edd.), s. 47.

Strachu z válečných událostí Eliška odolávala díky silnému náboženskému citění. Možnost, že se bratrovi něco stane si odmítala připustit, nebyla však právě toto do nebe volající troufalost? Nebylo hříchem myslet si, že má právo spoléhat na Boží milost více než kdo jiný? V zimě 1813 se Prahou šířily zprávy, že „ti Francouzi sem přivedou ještě další nemoci“. Vždy, když přijel transport raněných, polovina jich zemřela. V Praze řádila hlavně shnilá zimnice. Nemocí se však Eliška nebála, neděsily ji. Pouze s důvěrou vkládala osud sebe a své rodiny do Božích rukou.

4. Umělkyně a mecenáška

4.1 Hudebnice

V biografické literatuře zanechala hraběnka Eliška Šliková stopy především jako výborná klavíristka a skladatelka. Zhudebňovala nejen dobové romantické básníky, ale i své vlastní texty. Její smrtí se uzavřel poslední pražský šlechtický salón¹²⁴ jehož náplní byl přednes hudby.¹²⁵

Eliška Šliková pořádala v pražském paláci na Ferdinandově třídě či na Kopidlňě hudební produkce specializované především na zpěv, hru na klavír a komorní hudbu. Velké oblibě se u hraběnky těšil zejména smyčcový kvartet. V dospělosti tak plně využila hudebního vzdělání, kterého se jí dostalo během mladých let. Již od dětství byla hraběnka vedena k dobročinnosti, která ve zralém věku vykryštovala do specifické podoby - podpory nadaných umělců.

Mezi hraběnčiny přátele a chráněnce patřil bezesporu Jan Bedřich Kittl (1809 – 1868). Tento nadaný hudebník byl původem právník, komponování se věnoval ve svém volném čase. Hudbu (harmonii a kontrapunkt) studoval u Václava Jana Tomáška,¹²⁶ jeho skladby byly s úspěchem uvedeny v Německu a ve Francii, jsou řazeny ke starší německé romantické škole. Rozhodujícím zlomem v jeho kariéře bylo seznámení s Franzem Lisztem.¹²⁷ Lisztova osobnost i umělecké schopnosti učinily na Kittla takový dojem, že se roku 1842 vzdal slibného místa ve státní správě a vrhl se na uměleckou dráhu. Také pod Eliščiným vlivem se znovu zcela oddal klavíru. Přátelil se s uznávanými hudebníky své doby – kromě Liszta i s Hektorem Berliozem¹²⁸ a Richardem Wagnerem.¹²⁹ Vrcholem jeho kariéry byl ředitelský post na Pražské konzervatoři, který získal v roce 1842.¹³⁰ Významnou událostí pražského hudebního

¹²⁴ Eliščin hudební salón je zmíněn (bohužel bez podrobnějších informací) v publikaci Jiří ČERNÝ (ed.), *Hudba v českých dějinách. Od středověku do nové doby*. Praha 1989, s. 310. V Praze byly s oním šlikovským srovnatelné hudební salóny Bedřicha Jana Nostice (od 1807 do 1840), Kristiana Clam-Gallase (od 1838 do 1847) a Františka Kinského (podobně jako hudební salón hraběnky Šlikové spadá do 30. a 40. let 19. století).

¹²⁵ Alexander Buchner, *Franz Liszt in Böhmen*, Praha 1962, s. 8 – 9.

¹²⁶ Václav Jan Tomášek (1774 – 1850), hudební skladatel, učil mnoho klavíristů své doby – kromě Kittla také Dreyschocka (Srov. *Ottův slovník naučný* 25, Praha 1906, s. 525 – 526.)

¹²⁷ Ferenc Liszt (1811 – 1886), bravurní klavírista a skladatel. (Srov. *Ottův slovník naučný* 16, Praha 1900, s. 128 – 129.)

¹²⁸ Hector Berlioz (1803 – 1869), francouzský hudební skladatel. F. Liszt byl jeho mocným přívržencem a ochráncem. (Srov. *Ottův slovník naučný* 23, Praha 1890, s. 828.)

¹²⁹ Richard Wagner (1813 – 1883), jeden z největších hudebních skladatelů 19. století. Jeho druhou ženou se po rozvodu stala Cosima, Lisztova dcera.

¹³⁰ I v tomto případě Kittl za mnohé vděčil hraběnce Šlikové. Ač velmi nadaný, byl Kittl nejmladší ze 12 uchazečů o místo. Významný hudební pedagog J. Proksch to komentoval slovy: „Že by Kittl? Inu, kdy má tak mocnou přímluvkyni!“ Kittl v čele konzervatoře působil do roku 1865, kdy byl propuštěn. (Cit.

světa byla premiéra Kittlovy opery *Bianco e Giuseppe* neboli *Francouzi* před Nizzou v roce 1848. Autorem libreta byl Richard Wagner.

Hraběnka Šliková Kittla nemálo podporovala. Prošlapávala mu cestičku k vysoce postaveným osobnostem, jimž Kittl později věnoval většinu svých děl. Vždyť se stěžejní osobou své hudební kariéry, Franzem Lisztem, se Kittl seznámil pravděpodobně na některém z hraběččiných hudebních večerů. Hraběnka se snažila napomáhat kontaktům mezi oběma umělci - v říjnu 1841 zaslala Eliška Kittlovy skladby Franzi Lisztovi do Paříže. Kittl na šlikovských hudebních večerech s úspěchem hrál Schubertovy a Lisztovy písně. Kittlovi Eliška věnovala „Drei Lieder“, básnické texty, která sama zhudebnila pro alt či baryton v doprovodu klavíru. Jednalo se o skladby „Der treue Kriegsmann“ (autorkou textu byla samotná hraběnka, viz textová příloha), „Schwermuth od Friedricha Halma a „Das Lied vom bleichen Reiter“ od Antona Langerera. V hraběččině pozůstalosti se zachoval novinový ústřížek¹³¹ s krátkou zprávou o uvedení skladeb „Das Lied vom bleichen Reiter“ a „Der treue Kriegsmann“. Úspěch sklidila zejména druhá ze jmenovaných skladeb. Obě před naplněným sálem (podrobnější lokační údaje bohužel scházejí) přednesl oblíbený zpěvák dvorní opery, pan Hölzel.¹³² Kittl sám zhudebnil mnoho Eliščiných básní,¹³³ nemálo jiných svých děl hraběnce dedikoval. Patří mezi ně i opus 3, cyklus písní pod názvem „Wilde Rosen an Hertha“,¹³⁴ který vyšel ve Vídni u Tobiáše Haslingera. Kittlova dedikace však představovala pro klepů chtivou salónní společnost zajímavou okolnost. Elišku i o devatenáct let mladšího Kittla však zřejmě pojilo především nadšení pro hudbu, u nadaného skladatele jistě hrál svou roli vděk za hraběččinu pomoc v kariéře.¹³⁵ Na podzim 1840 si Kittl při pádu z koně poranil ruku, pro klavíristu to byla velká rána.

---

dle Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, Časopis Národního muzea, oddíl věd společenských 128, 1959, s. 69., dále srov. *Ottův slovník naučný* 14, Praha 19899, s. 274 – 275.)

¹³¹ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č 313, sign. V. 60, Básně jmenovaných i nejmenovaných básníků z pozůstalosti hraběnky Elišky Šlikové. 1812 – 1853, Báseň od M. G. Saphira svému příteli Kittlovi 1839, kart. 32, fol. 110.

¹³² Gustav Hölzel (1813 – 1883) jako operní zpěvák (basbaryton) sklízel úspěchy nejen ve Vídni (Theater an der Kärntnertor, Theater an der Wien), ale i v Mnichově, Petrohradě, Stockholmu či New Yorku. (Srov. Karl Josef KUTSCH, Leo RIEMENS, *Großes Sängerlexikon*, Band 3, München 2003, s. 2101.)

¹³³ Například Eliščinu skladbu „Die Abfahrt des Corsaren“ (Národní muzeum, České muzeum hudby, sbírka not, sign. XLIX D 101, Die Abfahrt des Corsaren von E. G. S. In Musik gesetzt für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte von J. F. Kittl.)

¹³⁴ Národní muzeum, České muzeum hudby, sbírka not, sign. XIV C 300, Wilde Rosen an Hertha, Gedichte von M. G. Saphir, für eine Singstimme und Begleitung des Pianoforte gesetzt und der Hochgeborenen Gräfin Elise Šlik zu Bassano und Weiskirchen hochachtungsvoll gewidmet von Joh. Fried. Kittl. Kittl v tomto cyklu zhudebnil básně M. G. Saphira, Eliščina přítel. Opisy jeho děl se zachovaly v hraběččině pozůstalosti.

¹³⁵ E. RYCHNOVSKY, *Johann Friedrich Kittl. Ein Beitrag zur Musikgeschichte Prags II. Studien zur Geschichte der Musik in Böhmen III.*, Prag 1904, s. 24.

Eliška jej téměř tři měsíce ošetřovala ve šlikovském domě, což opět způsobilo mnoho klevet a vtipů. Jako projev díky Kittl hraběnce věnoval dílo „La Guérison“.¹³⁶

Eliščina skladatelská tvorba je označována za raně romantickou.¹³⁷ Je známo asi 28 písní, které Eliška věnovala většinou nadaným hudebním skladatelům, ať už to byl Robert Schumann,¹³⁸ Ignác Moscheles,¹³⁹ Ludwig Spohr,¹⁴⁰ Alexander Dreyschock¹⁴¹ či Julius Schulhoff.¹⁴² V SOA Zámorsk se zachovaly čtyři rukopisné sešity hraběnciných skladeb.¹⁴³ Kromě tří písní věnovaných Kittlovi to jsou tři písně pro zpěváka a klavír dedikované Lisztovi – „Geister König“, „Gute Nacht“ a „Lieder der Natur“. Panu V. J. Veitovi,¹⁴⁴ c. k. radovi nejvyššího zemského soudu a nadanému komponistovi, hraběnka věnovala písně „Das Glöcklein“, „Die Vedette“ a „Der Jäger und seine Mutter“. Robertu Schumannovi jsou dedikovány písně „So muss ich den gehen dahin!“ (autorem básně je Moritz Strachwitz),¹⁴⁵ „Wenn ich wollte singen“ (autorem básně je M. G. Saphir)¹⁴⁶ a „Überfall“ (autorem básně je E. Seibel). Další Eliščiny skladby se zachovaly v Českém muzeu hudby¹⁴⁷ a v hudebním oddělení Národní knihovny České

¹³⁶ Národní muzeum, České muzeum hudby, sbírka not, sign. XI C 234, J. F. Kittl, Six impromptus pour le Pianoforte. První se šesti skladeb je „La Guérison“ s věnováním hraběnce Elišky Šlikové. Dále srov. Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, Časopis Národního muzea, oddíl věd společenských 128, 1959, s. 69.

¹³⁷ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 - 1950*, X. Band, Wien 1994, s. 206,

¹³⁸ Robert Schumann (1810 – 1856), německý romantický hudební skladatel (Srov. *Ottův slovník naučný* 23, Praha 1905, s. 69.)

¹³⁹ Ignác Moscheles (1794 – 1870), německý pianista a hudební skladatel. (Srov. *Ottův slovník naučný* 17, Praha 1901, s. 755 – 756.)

¹⁴⁰ Ludwig Spohr (1784 – 1859), německý hudební skladatel a houslista, 1812 – 1816 ředitel hudby divadla na Vídeňce. (Srov. *Ottův slovník naučný* 23, Praha 1905, s. 831 – 832.)

¹⁴¹ Alexander Dreyschock (1818 – 1869), znamenitý klavírista. Jeho bratr Raimund (1820 – 1869) byl věhlasným houslistou. (Srov. *Ottův slovník naučný* 8, Praha 1894, s. 24.)

¹⁴² Julius Schulhoff (1825 – 1898), pianista a hudební skladatel, žák Václava Tomáška. (Srov. *Ottův slovník naučný* 23, Praha 1905, s. 60 – 61.)

¹⁴³ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 316, sign. V. 64, Notové záznamy hraběnky Elišky Šlikové s. d., kart. 32.

¹⁴⁴ Václav Jindřich Veit (1806 – 1864) byl v mládí učitelem klavíru ve šlechtických i úřednických rodinách, později presidentem krajského soudu v Litoměřicích. Vynikal jako znamenitý hudebník a skladatel komorní hudby a písní. (Srov. *Komenského slovník naučný* X., Praha 1938, s. 447, dále Československý hudební slovník II., s. 857 – 858.)

¹⁴⁵ Hrabě Moritz von Strachwitz (1822 – 1847) jako lyrik a lyrickoepický básník „přinesl do německé poezie bujarý a ohnivý tón“ (Cit. dle *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí* VI., Praha 1932, s. 983.)

¹⁴⁶ Moritz Gottlieb Saphir (1795 – 1858), německý humorista a satirik židovského původu, kromě slovních hříček psal básně a novely. (Srov. *Ottův slovník naučný* 22, Praha 1904, s. 623.)

¹⁴⁷ Národní muzeum, České muzeum hudby, sbírka not, sign. XI B 333, Drei Lieder für eine Mezo Sopran oder Alt Stimme mit Begleitung des Pianoforte componiert und dem Herrn Doktor Louis Spohr General Musik Director hochachtungsvoll gewidmet vom Elise Gräfin Šlik, Op. 1. Autorkou textu i hudby je Eliška Šliková, jedná se o písně: „Warum?“, „Das Stübchen“ a „Nächtliche Klage“. Tamtéž, sign. X C 260, Heren Alexander Dreyschock Drei Lieder für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte componirt von E. Gräfin Schlick, Op. 9. Jedná se o písně: „Aus den Liedern eines Blinden“ – autor Uffo Horn, bezejmenná píseň od M. G. Saphira, „Das taube Mütterlein“ – autor Fr. Halm. Tamtéž, sign. X C 257, Album für Gesang. Mezi jinými autory je v albu otištěna hraběncin skladba „Der Jäger und seine Mutter. Nach einer Gedicht in oberösterreichischer Mundart v. Baron Klesheim“.

republiky. Tištěny byly u nakladatelství Glögl und Spina ve Vídni, Jowien und Böhn v Hamburku, Schott v Bruselu a Johann Hoffmann¹⁴⁸ v Praze.

K dalším Eliščiným hudebním přátelům a chráněncům patřil Václav Straka,¹⁴⁹ učitel v Drahorazi. Docházel do šlikovského zámku a doprovázel Elišku na housle a „přesnou hrou i vyškoleným tenorem bavíval vybranou společnost“. Hrabě František Šlik vypravil v září 1836 Straku a jeho hudební kapelu a rolníky svých panství na korunovací císaře Ferdinanda do Prahy v krojích mladoboleslavského kraje.¹⁵⁰

Nejen Strakovým, ale i Eliščiným přítelem byl učitel František Hilmar¹⁵¹ z Kopidlna, průkopník polky. Hilmar byl jako výborný tanečník nespokojen s novým, poněkud pomalým tancem „nimra“, který se začal šířit kolem roku 1830. Složil tedy několik tanečních skladeb pro nimru, ale rychlejších. Hraběnka Šliková „je odvezla do Prahy, kde byly hrány na tehdejším Žofinském ostrově.“¹⁵² Hilmar patřil mezi časté hosty na kopidlanském zámku. S Eliškou pravděpodobně hrál nebo ji doprovázel jako zpěvačku.¹⁵³ Elišce jednu ze svých polek věnoval resp. ji podle hraběnky nazval – „Elisen Polka“.¹⁵⁴

Z hudebníků, kteří se těšili hraběncině přízni, zbývá pro úplnost uvést ještě Josefa Slavíka,¹⁵⁵ již jmenovaného V. J. Veita a zpěvačku Jenny Lutzer.¹⁵⁶

Při Eliščiných hudebních večerech v Praze a na Kopidlně se kromě muzicírování hosté věnovali také přednesu poezie a hraní divadla. Do salónu docházeli (kromě již

---

¹⁴⁸ Johann Hoffmann (1813 – 1850) byl zakladatelem známého obchodu „v plodech uměleckých a hudebních“ v Praze. (*Slovník naučný* III, František Ladislav RIEGER (red.), Praha 1863, s. 832.)

¹⁴⁹ Václav Straka (1806 – 1888) pocházel z hudebnické rodiny, působil jako učitel na různých místech, od roku 1846 v Drahorazi na Jičínsku. Autor polek „My jsme hoši ze Šlikovska“ a „Až já budu velká“. (*Srov. Československý hudební slovník II.*, Praha 1965, s. 621.)

¹⁵⁰ Jan LAMAČ, *Strakové v Drahorazi – učitelé a hudebníci*, in: Sborník Musejního spolku v Jičíně, 1940, s. 15.

¹⁵¹ František Matěj Hilmar (1803 – 1881) hrál na klavír, flétnu a housle. S novopackou šumařskou kapelou cestoval po Čechách, Moravě i Slezsku, dostal se až do Drážďan a Vídně. Napsal přes 200 tanců – polky, kvapíky a valčíky. (*Srov. Československý hudební slovník I.*, Praha 1965, s. 433.)

¹⁵² Hilmarovy skladby zde vzbudily velký ohlas, který zaznamenal i nakladatel J. Hoffmann a vydal populární polku „Esmeralda“ (pojmenována podle hrdinky románu V. Huga „Notre Dame de Paris“). Od roku 1837 byl Hilmarovy polky stále častěji vydávány. (*Srov. Československý hudební slovník I.*, Praha 1965, s. 433.)

¹⁵³ Hilmarova první polka. *České slovo*, 2. 10. 1941.

¹⁵⁴ Národní muzeum, České muzeum hudby, sbírka not, sign. XXXI E 54, Hilmar, František, Quick – Doppel, Elisen, Pariser Polkas, Albiner Gallopp.

¹⁵⁵ Josef Slavík (1806 – 1833) byl první český houslista, který před Paganinim vytvořil typ romantické houslové hry a skladby. Jako houslista orchestru Stavovského divadla v Praze se spřátelil s F. Palackým, K. Vinařickým i s jinými předními obrozeneckými osobnostmi. Pojilo jej přátelství s F. Chopinem. (*Srov. Československý hudební slovník II.*, s. 518.)

¹⁵⁶ Jenny Lutzer (1816 Praha – 1877 Vídeň) jako zpěvačka s úspěchem debutovala v roce 1829 na koncertě v Praze, v roce 1832 tamtéž poprvé vystoupila na jevišti. Od roku 1836 účinkovala ve vídeňském Kärntnertheater. Vystupovala také v Londýně, Mnichově a ve Výmaru. Přezdívaná „Böhmische Nachtigall“. (*Srov. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950*, Band V., Wien 1994, s. 381.)

jmenovaného Kittla) pražští hudebníci Vitásek,¹⁵⁷ Tomášek a Dreyschock. Ze zahraničních hostů to byli Henri Vieuxtemps,¹⁵⁸ Ludwig Spohr, Klara Wieck¹⁵⁹ a Franz Liszt, který v Eliščině salóně hrál v roce 1840. Mimo jiné velmi procítěně improvizoval na české lidové písně.¹⁶⁰ V Praze (částečně inspirován samotnou hraběnkou)¹⁶¹ složil a vydal Hussitenlied.¹⁶² Dne 5. března 1853 Liszt píše Hansi von Bülow.¹⁶³ Dává mu doporučení na hraběnkou Šlikovou, která právě prodlévá v Praze, ale brzy se vrátí do Vídně.¹⁶⁴ Dne 26. srpna 1853 se účastnila Lisztova teplického koncertu.¹⁶⁵

4. 2 Básnířka a čtenářka

Hudba tedy v Eliščině životě hrála prim. Hraběnka však měla nemalý zájem také o slovesné umění. Není divu, vždyť vyrůstala obklopena knihami. Bohatá knihovna na kopidlanském zámku byla podobně jako u Nosticů součástí fideikomisu, v roce 1844 byla uváděna mezi nejpozoruhodnějšími knihovnami „auf dem Lande“.¹⁶⁶ V korpusu šlikovské knihovny se dochovalo 6171 svazků (celkem 53 inventárních jednotek) z období od roku 1656 až do první poloviny 20. století. Knihy jsou psány nejen v němčině (asi 60%), ale i v latině, francouzštině a italštině. Takový jazykový rozsah byl však pro dobové zámecké knihovny typický. Kromě jedné inkunábule knihovna zahrnuje 30 tisků ze 16. století a asi 3 300 svazků ze 17. století. Z 18. a 19. století pochází přes 5 000 svazků. Silně je zastoupena literatura o Francouzské revoluci, osobnosti Napoleona a prusko-francouzské válce. Početná jsou také díla s právnickým

¹⁵⁷ Jan. N. Augustin Vitásek (1771 – 1839), výborný pianista a skladatel především církevní hudby. (Srov. *Ottův slovník naučný* 26, Praha 1907, s. 767.)

¹⁵⁸ Henri Vieuxtemps (1820 – 1881), vynikající belgický houslista. (Srov. *Ottův slovník naučný* 26, Praha 1907, s. 678.)

¹⁵⁹ Klara Wieck, virtuoska a hudební skladatelka, manželka R. Schumanna. (Srov. *Ottův slovník naučný*, 27, Praha 1908, s. 217.)

¹⁶⁰ Alexander Buchner, *Franz Liszt in Böhmen*, Praha 1962, s. 80.

¹⁶¹ V literatuře je zeširoka rozebírána kauza vzniku Lisztovy Hussitenlied. Domnělý husitský text z 15. století je mnohem mladšího data – ve skutečnosti se jedná o píseň „Těšme se blahou nadějí“ od Josefa Theodora Krova (1797 – 1859), v české společnosti dobře známého hudebníka, žáka Tomáškova a zpěváka prvních českých zpěvoherních představení ve Stavovském divadle. Za strůjce celého podvodu je označován V. Hanka. Hraběnka Šliková o nepravosti „husitské“ písně patrně netušila a na Lisztovu žádost o husitský nápěv předložila právě tuto, v původní podobě také „revoluční“ píseň. Krov však měl při tvorbě díla na mysli polské povstání 1830 – 1831. (Srov. Zdeněk Nejedlý, *Bedřich Smetana III.*, Praha 1929, s. 176 – 180; Stanislav Souček, *Dvě pozdní mystifikace Hankovy*, Rozpravy České akademie věd a umění, třída III., č. 59, Praha 1924, s. 26 – 82.)

¹⁶² První vydání viz Národní muzeum, České muzeum hudby, sbírka not, sign. XX E 414, Ferenz Liszt, Hussiten – Lied aus dem 15ten Jahrhundert (věnováno hraběti Karlu Chotkovi).

¹⁶³ Hans Guido von Bülow (*1830), věhlasný klavírista a dirigent. Jeho ženou byla Lisztova dcera Cosima, která se po dvánáctiletém manželství s H. G. von Bülow provdala za R. Wagnera. (Srov. *Ottův slovník naučný* 4, Praha 1891, s. 920 – 921.)

¹⁶⁴ Alexander Buchner, *Franz Liszt in Böhmen*, Praha 1962, s. 190.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 166.

¹⁶⁶ *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1844*, Prag, s. 330.

obsahem a sbírky zákonů a nařízení. Ve šlikovské knihovně nechyběla ani beletrie, z divadelní literatury především antická klasika. Téměř 400 titulů ve francouzštině svědčí o výrazné orientaci na francouzskou kulturu. Na budování knihovny měl největší podíl Leopold Anton Josef Šlik (1663 – 1723), nevyšší kancléř Českého království. Také další příslušníci rodu o knihovnu pečovali a rozšiřovali ji. Kromě Josefa Jindřicha Šlika a jeho ženy Filipiny, Eliščiných rodičů, knihovnu doplňoval také bratr František Šlik.

Na Kopidlně byly v 19. století soustředěny všechny šlikovské knihovny – z Prahy, Kopidlna i Horního Hradu (Hauenstein). Ke knihovně je k dispozici 16 rukopisných katalogů (počínaje rokem 1772 do 19. století) a katalogy hudebnin z počátku 20. století.¹⁶⁷ Dnes je knihovna majetkem Národního muzea v Praze.

Eliška byla jistě zapálenou čtenářkou. Knihy a předčítání byly součástí šlikovského způsobu života. O Eliščině četbě informuje její nedatovaný čtenářský deník¹⁶⁸ vedený zpočátku ve francouzštině, později se ke slovu stále častěji dostává němčina. Hraběnka si zapisovala citáty a postřehy z děl Voltaira, Rochefoucaulda či Seneky, dále pasáže z německých romantiků. Prokazatelně četla díla Madame Genlis, „poněkud nudné“ autorky,¹⁶⁹ pojednávající o etiketě, společenském chování, a výchově dětí - především děvčat. Tato četba se nacházela v mnoha evropských šlechtických knihovnách. Eliška četla nejen dílo „Adèle et Theodore, ou lettres de l'éducation“ (1782), ale i blíže neurčený autorčin spis, ze kterého si vypsala úvahy „O nezávislosti“, kladoucí důraz na poslušnost a úctu dětí vůči rodičům a „Intolerance“, pojednávající o hranicích mezi nezávislostí a nemorálností. Zaujala ji také hesla „Známosti“ a „O domě“, která se obě zabývají pravidly přijímání hostů a socializace malého dítěte. Heslo „Dobrá hospodyně“ přinášelo představu o tom, co má o vedení domu znát správná šlechtična. Eliška četla i jiná díla o výchově a péči o potomky.¹⁷⁰

Nepochybně pod vlivem četby se hraběnka pokoušela o vlastní básnickou tvorbu.¹⁷¹ Péči rodiny vyšel po Eliščině smrti svazeček jejích básní psaných v němčině.¹⁷²

¹⁶⁷ Marie TOŠNEROVÁ (ed.), *Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven Knihovny Národního muzea*. Komise pro soupis a studium rukopisů, Praha 1995, s. 65; SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 399, Katalog knihovny hr. Jos. Jindřicha Šlika (1754 – 1807), kar. č. 40; inv. č. 836, Katalog knihovny v Kopidlně – abecední, kart. č. 115; inv. č. 837, Autorský abecední seznam ke knihovně, b. d., kart. č. 115; Petr MAŠEK, *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa, Tschechische Republik Schloßbibliotheken*, Hildesheim, Zürich, New York 1997, s. 102 – 103.

¹⁶⁸ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 93, sign. II c/2, Výtahy z různých děl hraběnky Elišky Šlikové. 1818 – 1820, kart. č. 6.

¹⁶⁹ Cit. dle Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 48.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 48 - 49.

¹⁷¹ Eliška dokázala svého vzdělání i stylistické obratnosti využít – v srpnu 1838 ji bratr žádal z Teplic, aby mu narychlo složila krátkou řeč, kterou měl pronést u královské tabule. (Srov. Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 66.)

Většinou se nesou v pochmurném romantickém duchu, po rytmické stránce nejsou nijak složité. Zrcadlí se v nich hraběnčino vnitřní prožívání takových témat jako je dojemná krása přírody, smrt (nepochybně autobiografická báseň „Am Grabe der Mutter“ či „An Thekla und Rosa“), fyzická i psychická bolest, chudoba, nešťastná láska. Jiné básně opěvují hrdinství v boji, položení života za vlast. Jedna z nich, „Der treue Kriegsmann“, byla hraběnkou také úspěšně zhudebněna.

Kromě výše uvedených literátů se Eliška přátelila s pražským básníkem Alfredem Meissnerem.¹⁷³ Meissner složil text kantáty pro čtyři hlasy, která zazněla při hraběnčině pohřbu v prosinci 1855.¹⁷⁴

Podle závěrů Lenky Vojtíškové, která v 50. letech 20. století prostudovala francouzskou korespondenci Filipiny Šlikové svému synu Františku Šlikovi, byla Eliška ve 30. letech často nemocná. S největší pravděpodobností je jednalo o vážné srdeční obtíže. Tyto souvislosti staví do jiného světla Eliščinu báseň „Die Nadel“¹⁷⁵ – tyto verše je možné číst jako reflexi až několikahodinových srdečních záchvatů, kterými Eliška trpěla.¹⁷⁶ Závěrečný verš odkazuje na nenaplněnou lásku. Zda Eliška měla na mysli někoho konkrétního, nebo jen obecný romantický symbol, zůstává mimo hranice seriózní interpretace.

Lenka Vojtíšková dále uvádí,¹⁷⁷ že v tehdejší zemědělsko – lesnickém archivu v Jičíně (dnes součástí SOA Zámorsk) našla Eliščinu prostou básničku v češtině. Vyvozuje z toho, že hraběnka se pokoušela o vlastní českou tvorbu. Tento předpoklad jistě potvrzuje fakt, že Josef Dobrovský Elišce zaslal roku 1818 české básně. Psal, že zná hraběnčin zájem o české verše. Při Eliščiných čilých kontaktech s českou inteligencí je jistě možné určitý zájem o češtinu předpokládat. Během archivního výzkumu při přípravě této diplomové práce byl však nalezen jediný jednoznačný doklad o hraběnčině

---

¹⁷² *Sammlung von Gedichten aus dem Nachlass der Gräfin Elise Šlik. Ihren Verwandten und Freunden gewidmet.* Prag, im Februar 1856. Tisk se nachází ve čtyřech exemplářích v SOA Zámorsk, RA Šliků, inv.č. 310, sign. V.57, Sbírká básní Elišky Šlikové, 1856, kart. č. 31.

¹⁷³ Alfred Meissner (narozen 1822 v Teplicích, v roce 1885 spáchal sebevraždu). Po studiu filozofie a lékařství v Praze vstoupil na literární dráhu. Je autorem básně „Žižka“, psal dramata a romány. (Srov. *Ottův slovník naučný* 17, Praha 1901, s. 473.)

¹⁷⁴ Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 67.

¹⁷⁵ Značně expresivní jsou prvé dvě sloky básně: „Ich fühl' eine Nadel im Herzen/Sie macht mir unendliche Pein/Und will ich entfernen die Schmerzen/So drückt sie sich tiefer hinein!/Kein Arzt kann die Nadel ergründen, die Nadel, die blutig mich sticht/Es könnte nur Einer sie finden/Der Eine – der sucht sie nicht!

¹⁷⁶ Podle matčiny korespondence Eliška trpěla srdečními záchvaty minimálně v letech 1832 – 1837. (Srov. Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 66.)

¹⁷⁷ Tamtéž.

zájmu o češtinu i o tom, že česky patrně alespoň trochu rozuměla: zřejmě vlastnoručně psaný lístek s dosud známým českým jazykolamem.¹⁷⁸

Eliška prokazatelně četla i první díl Palackého Dějin národu českého, a to nedlouho po jeho vydání v roce 1836. V listopadu 1836 Františku Palackému zaslala obšírný dopis a s ním i střepy nalezené ve valu u Čepova a u Vršce. Palacký byl hraběnciným zájmem i zásilkou potěšen a obratem odpověděl: „Kdyby se jen více žen naší vlasti, vynikajících duchem, rodem a vzděláním, zajímalo o naše národní dějiny, prospělo by to našemu historickému bádání i znalostem, a já bych tu nestál tak osamocen.“¹⁷⁹ Těšil se, že Elišce po jejím příjezdu do Prahy projeví osobně svojí úctu.

4. 3 Malířka a milovnice starožitností

Jestliže na sebe Eliška Šliková ve své době upozornila jako hudebnice, v malbě a kresbě nebyla samostatnou tvůrčí osobností. Hraběnku však malování jistě bavilo a dostalo se jí v tomto oboru náležitě pedagogické péče. Z odborníků, kteří ji s uměním kresby a malby v dětství seznamovali, byl identifikován Joseph Anton Koch, malíř a rytec (1768 – 1839). Výuka kreslení a malování však u šlechtických potomků patřila k základnímu kánonu, výtvarnému umění se soukromě věnovalo mnoho Eliščiných vrstevnic s modrou krví.¹⁸⁰ Nepochybný malířský talent měla Eliščina neteř Tekla, hraběnka Šliková, nejstarší dcera Eliščina bratra.¹⁸¹ Mezi úrovní kreseb, které se zachovaly v pozůstalosti obou dam je patrný kvalitativní rozdíl.¹⁸² Eliška dovedla zručně kreslit podle skutečných předmětů a předloh, jak dokládá skicár¹⁸³ s nákrasy náhrobních kamenů různých šlechtických rodů či šlikovských mincí. Tyto kresby, vyjadřující silnou úctu k rodové tradici, mohly vzniknout na popud Václava Hanky či Josefa Vojtěcha Hellicha pro potřeby Vlasteneckého muzea. Archeologii i památkám byla hraběnka Šliková ostatně velmi nakloněna. Také prováděla kopie, například portrétu bratra Františka. Po roce 1817 zvládla malbu olejem a malovala hlavičky

¹⁷⁸ „Kmotře Petře, opeři mi toho nepepřovaného vepře; jesli ale ty kmotře Petře toho nepepřovaného vepře přepepřiš, tak ty kmotře Petře toho přepepřovaného vepře sám stráviti musíš.“ (Srov. SOA Zámrsk, RA Šliků, inv. č. 313, sign. V. 60, Básně jmenovaných i nejmenovaných básníků z pozůstalosti hraběnky Elišky Šlikové. 1812 – 1853, Báseň od M. G. Saphira svému příteli Kittlovi 1839, kart. 32, fol. 107.)

¹⁷⁹ LAPNP, fond František Palacký, korespondence přijatá, sign. 15/A/18, dopis Elise Šlikové Fr. Palackému, 13. 11. 1836; tamtéž, korespondence odeslaná, sign. 15/A/19, dopis Fr. Palackého Elise Šlikové, 28. 11. 1836. (Viz Textové přílohy.)

¹⁸⁰ Z Eliščiných vrstevnic například Marie Eleonora Windischgrätz, roz. Schwarzenberg (1796 – 1848).

¹⁸¹ Také František Šlik se uměl výtvarně vyjadřovat. Zachovaly se jeho velmi trefné karikatury. (Srov. SOA Zámrsk, RA Šliků, inv. č. 291, sign. V. 42, Památník s karikaturami z vojenské kariéry hr. Františka Šlika.)

¹⁸² SOA Zámrsk, RA Šliků, inv. č. 306, sign. V. 53, Skicár Elišky Šlikové, kart. č. 31; SOA Zámrsk, RA Šliků, inv. č. 325, sign. V. 67, Kresby a skicy Tekly Šlikové z let 1831 – 1834, b. d., kart. 33.

¹⁸³ SOA Zámrsk, RA Šliků, inv. č. 307, sign. V. 54, Album der Gräfin Elise von Šlik mit eigenhändigen Zeichnungen von Grabsteinen hochadeliger Familien in Böhmen, 1828 – 1840, kart. č. 31.

i portrét Tekly. Mylně bylo hraběnce Šlikové přisouzeno autorství portrétu prvního ředitele pražské konzervatoře Dionysa Webera.¹⁸⁴ Autorem obrazu je ve skutečnosti Engelbert Seiberts (1813 – 1905).¹⁸⁵

Eliška se znala a stýkala především s malíři, kteří malovali pro šlikovskou rodinu. František Horčíčka¹⁸⁶ portrétoval její matku – do Uher byla posléze Františkovi Šlikovi zaslána zmenšená kopie tohoto obrazu. Nejčastější kontakty však Eliška udržovala s Josefem Vojtěchem Hellichem, prvním profesionálním archeologem v Čechách a předním malířem a grafikem své doby.

Hellich se narodil v Cholticích ve východních Čechách v roce 1807, zemřel o 73 let později v Praze.¹⁸⁷ Od mládí se věnoval umění, studoval na Pražské malířské akademii u Josefa Bergera,¹⁸⁸ jehož školu později reprezentoval. Již ve svých 24 letech vyučoval malbu v různých šlechtických rodinách.¹⁸⁹ V letech 1832 až 1834 studoval ve Vídni na Akademii výtvarných umění, od října 1836 do roku 1839 podnikl studijní uměleckou cestu po Itálii, Švýcarsku, Francii a Anglii. Zde se seznámil s Františkem Palackým a sdílel s ním zájem o památky a starožitnosti. Díky Palackého vlivu byl Hellich v letech 1842 až 1847 kustodem archeologických sbírek Národního musea. Po krátké epizodě ve Vídni se roku 1850 vrátil do Prahy (hned v témže roce zde založil „Verein bildender Künstler“) a definitivně se prosadil jako plodný malíř a grafik. Maloval zejména historické a biblické náměty, portréty (například Boženu Němcovou či mladého Františka Palackého), oltářní obrazy. Shodou okolností se zachoval Hellichův netradiční portrét – nedlouho před jeho smrtí jej jeho mladý podnájemník Mikoláš Aleš zvětšil jako Jiřího z Poděbrad na svém obraze Jiříkova setkání s Matyášem Korvínem.¹⁹⁰

---

¹⁸⁴ Friedrich Dionys Weber (1766 – 1842) hudební teoretik a skladatel. V čele pražské hudební konzervatoře byl vystřídán J. B. Kittlem. (Srov. *Ottův slovník naučný* 27, Praha 1908, s. 156.) Dále srov. Zdeněk NEJEDLÝ, *Bedřich Smetana*, za s. 144 je reprodukce obrazu D. Webera, domněle od Elišky Šlikové.

¹⁸⁵ Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 67.

¹⁸⁶ František Horčíčka (1776 – 1856) se věnoval portrétnímu malířství, „co slavných lidí v Praze žilo, všechny maloval“, např. Dobrovského a Bolzana. (Cit. dle *Ottův slovník naučný* 11, Praha 1897, s. 570 – 571.)

¹⁸⁷ *Österreichisches biographisches Lexikon 1815 – 1950* II., Wien 1959, s. 263.

¹⁸⁸ Josef Berger (1753 – 1829), historický malíř, první ředitel „Gesellschaft patriotischer Kunstfreunde in Prag“, v Praze byl s oblibou navštěvován jeho umělecký ateliér. (Srov. Constant von WURZBACH 1, Wien 1856, s. 309 – 312.) Hellich však ve svém životopise uvádí, že na něj Berger měl málo vlivu (Srov. *Idyla Kopidlenská*, s. 20.)

¹⁸⁹ Učil kněžny Auerspergové, v roce 1835 mladého hraběte Uruského, který s matkou přicestoval z Polska do Prahy. Jeho žákyní byla i dcera polské hraběnky Kaminské. V roce 1835 začal vyučovat na dvoře francouzského krále Karla X., žijícího v exilu na Hradčanech. Vyučoval dceru i syna zavražděného vévody de Berry. (Srov. *Idyla Kopidlenská*, s. 4.)

¹⁹⁰ Do své smrti v roce 1880 jich namaloval asi 430 a přispěl tak nemalou měrou k výzdobě českých kostelů. (Srov. Karel SKLENÁŘ, *Archeolog J. V. Hellich na Libáňsku v roce 1844. Z Českého ráje a Podkrkonoší* 12, 1999, s. 207).

Velká část Hellichova života byla spjata se Šliky. Po absolutoriu Pražské malířské akademie v roce 1831 se stal oblíbeným portrétistou ve šlechtických rodinách, v akvarelu vytvořil početnou řadu portrétů, zvláště dětí. Ve šlechtické společnosti se pohyboval bezpečně a s úspěchem. Velmi přátelský poměr jej pojil se šlikovskou hraběcí rodinou. Na počátku třicátých let pobýval častěji na Kopidlně, kde se seznámil i s místními vlastenci,¹⁹¹ zejména s děkanem Františkem Aloisem Vackem. Roku 1830 kreslil Františka Šlika, jeho matku a sestru Antonii provdanou von Nostitz. V listopadu 1832 s Františkem Šlikem zajel do Vídně, kde na jeho zakázku vytvořil litografické portréty důstojnického sboru 6. husarského pluku krále Württemberského, jemuž František Šlik velel.¹⁹² V roce 1835 dokončil svůj první oltářní obraz „Svatý Jiří bojuje s drakem“ pro oltář filiálního kostela v Psinicích u Libáně, opět na zakázku hraběte Šlika,¹⁹³ který Hellichovi později pomohl přimluvou u ministra Kolowrata ke stipendiu do Itálie.

V Kopidlně Hellich prožíval slunné dny svého života. Pozvání k návštěvě bývala velmi lichotivá, Filipina vyhledala pro Hellicha nejsvětější místnost v zámku, aby mohl klidně pracovat. S Eliškou vytvořili „kreslířskou akademii“, v níž se kreslilo o závod. Hellich na Kopidlně portrétoval členy hraběcí rodiny a jejich známé, chodil s Františkem Šlikem na hony a vymaloval mu potajmu jeho loveckého psa. Obraz byl v listopadu 1832 zapečetěný odevzdán hraběti a předstíralo se, že došel z Debrecínu. František se nad celým překvapením velmi pobavil.

Život na Kopidlně byl ozvláštněn slavnostními okamžiky. Takovým nevšedním zážitkem byla slavnost v říjnu 1832 při zavěšení Hellichova obrázku Madonny na starém jilmu u Jičíněvsi. Celé slávy se zúčastnil také vikář z Velíše, děkan Jan Vacek z Kopidlna a jiní duchovní, velký hudební sbor, hraběcí rodina a všichni vyšší úředníci. V září 1833 územím šlikovského panství slavnostně projížděl císař František s císařovnou Karolinou. Veličenstva jela z Mnichova Hradiště přes Jičín. Hellich na Eliščino pozvání vytvořil na Kopidlně čestnou bránu se třemi průchody. Další významnou osobností, která projížděla šlikovským panstvím byl ruský car Mikuláš I. V Mnichově Hradišti mu byl Hellich s Eliškou tak nablízku, že si jej mohl nakreslit. Půvabný obrázek života na kopidlenském panském sídle zaniká po roce 1840 a o dalším osudu tohoto přátelství není v pozůstalosti Hellichově stop.

¹⁹¹ Sám Hellich byl „skalním Čechem“ (Cit. dle Karel SKLENÁŘ, *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*. Praha a Litomyšl 2001, s. 165.)

¹⁹² Po splnění tohoto nemalého úkolu Hellich „poděkoval Pánu Bohu, že ho obdařil trpělivostí.“ (Cit. dle Idyla Kopidlenská, s. 5.)

¹⁹³ Constant von WURZBACH 8, Wien 1862, s. 280 – 283.

Krátce poté, co Hellich v roce 1836 odjel do Itálie, začal pobývat u Šliků na Kopidlně tehdejší nevýznamnější český archeolog, rytíř Matyáš Kalina z Jaethensteinu (1772 – 1848). Přátelské svazky ho poutaly především s hraběnkou Eliškou. V okolí Kopidlna se rytíř věnoval archeologickému průzkumu – dosti podrobně se věnoval tzv. Markvartickým šancím.¹⁹⁴ Zachovalo se šest Eliščiných dopisů rytíři z let 1838 - 1840. Popisuje v nich nálezy a vykopávky Jičíně,¹⁹⁵ na Hrubé Skále a na Hrádku v Prachovských Skalách.¹⁹⁶ Hraběnka připojila vlastnoruční přesné nákresy s udáním měřítko skutečné velikosti předmětů. K archeologii ji podle dochovaných pramenů poutal hluboký zájem. Rytíř Kalina své urozené přítelkyni věnoval knihu „Leitfaden zur Nordischen Alterthumskunde“, kterou hraběnka pozorně pročetla.¹⁹⁷

Styky s oběma předními archeology nezůstaly bez vlivu na Eliščin vztah k historii a památkám vůbec. Snažila se v tomto směru podporovat dosud mladé Národní muzeum. V pozůstalosti Václava Hanky¹⁹⁸ se zachovalo Eliščino pozvání na jeden ze svých hudebních večerů, „malou hudební zábavu“, která se konala v sobotu v půl deváté večer (přesnější datace bohužel chybí). Pokud se Hanka dostavil, vyslechl „vlastenecké písně“. Rodina Šliků také osobně Muzeum navštívila (kterousi sobotu okolo druhé hodiny odpolední), Eliška u Hanky objednala návštěvu pro sebe i hraběnky Tachta, Nostitz¹⁹⁹ a blíže nespécifikovaný větší počet pánů. V červnu 1835 sama hraběnka rozšířila sbírky musea o kresbu pohanských hrobů odhalených v roce 1834 u Kopidlna.²⁰⁰

Dlouholetý přátelský vztah poutal Elišku také k Josefu Dobrovskému. Dobrovský byl spolu se Schallerem²⁰¹ a Pelclem²⁰² vychovatelem v nosticovské rodině Eliščiny matky. Již v roce 1804 poslala Eliška Dobrovskému zřejmě vlastnoručně malovanou

¹⁹⁴ Karel SKLENÁŘ, *Archeolog J. V. Hellich*, s. 209.

¹⁹⁵ Eliška popisuje „velmi zajímavý nález“, ke kterému došlo při vykopávání základů domu v Jičíně. Hraběnka se s doprovodem vypravila na místo, aby si vše osobně prohlédla a zakreslila. Většina hlíněných nádob i střepů však skončila v hromadě suti na poli za městem. K Eliščině lítosti si místní děti lesklé střepy z hromady suti odnesly domů.

¹⁹⁶ Eliška podává rytíři Kalinovi z Jäthensteinu zprávu o nalezení hrnce s českými středověkými mincemi.

¹⁹⁷ LAPNP, fond Matyáš Kalina z Jäthensteinu, korespondence přijatá, sign. 4/A/15, Dopisy Elise Šlikové Kalinovi Matyáši z Jäthensteinu, 1838 – 1840.

¹⁹⁸ Václav Hanka (1791 – 1861) první bibliotékař knihovny Národního muzea. (Srov. *Ottův slovník naučný* 10, Praha 1896, s. 845.) Dále srov. LAPNP, fond Hanka Václav, korespondence přijatá, inv. č. 6 11, sign. 20/H/33, Dopisy Alžběty Šlikové Václavu Hankovi, b. d.

¹⁹⁹ Mohlo se jednat o Eliščinu sestru Antonii provdanou von Nostitz.

²⁰⁰ Srov. Karel SKLENÁŘ, *Obraz vlasti*, obrazová příloha za s. 176 uvádí Hankův dokumentační lístek o přijetí Eliščiny malby. Lístek byl součástí muzejního protokolu, Sklenář neuvádí jeho současnou lokaci.

²⁰¹ Josef František Jaroslav Schaller (1738 – 1809) byl u hraběcí rodiny Nostitz-Rieneck vychovatelem od roku 1775 až do své smrti. Je autorem šestnáctidílné „Topographie des Königreiches Böhmen“, Prag 1785 – 1791. (Srov. *Ottův slovník naučný* 22, Praha 1904, s. 950.)

²⁰² František Martin Pelcl (1734 – 1801), v nostitzském domě působil jako vychovatel od roku 1769. Roku 1793 se stal profesorem českého jazyka a literatury na pražské universitě. (Srov. *Ottův slovník naučný* 19, Praha 1902, s. 422.)

mapu Čech, v dopise bratrovi se ptá, co Dobrovský na mapu říkal. Jeho názor na tuto Eliščinu snahu se však nedochoval. V roce 1809 přiložila Eliška v dopise bratrovi do Dalmácie, kde služebně pobýval, lístek od Dobrovského, který prosil o opatření chorvatského evangelia nebo katechismu, žaltáře či modlitební knihy. V roce 1816 děkovala Eliška bratrovi za blíže neurčený rukopis Jeronýma Šlika (ze 16. století), z něhož prý měl Dobrovský velkou radost a v němž našla mnoho informací o cestách a stycích tohoto významného předka. Dobrovský prý o něm při společném pročitání rukopisu mnoho vypravoval.²⁰³ V roce 1821 Dobrovský poslal Elišce nástěnný kalendář. Jindy zas Eliška posílala Dobrovskému k posouzení malbu zkamenělých zvířecích zubů.²⁰⁴

---

²⁰³ Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 65.

²⁰⁴ LAPNP, fond Dobrovský, Josef, korespondence přijatá, sign. 4 C 15, 12/CH/16, Dopisy Elizabeth Šlikové Josefu Dobrovskému, 1820 – 26.

5. Substitute mateřství

Eliška minimálně od 30. let často postonávala. Mívala srdeční záchvaty trvající i několik hodin. Kromě křečí ji trápilo i úporné svědění rukou a puchýře, v matčině korespondenci je zmínka také o bolestivém lišeji.²⁰⁵ V Mládí byla Eliška dívkou sice útlou, ale čipernou – fyzická námaha jí nečinila vážnější potíže. Zda jakási blíže neurčená skvrna na krku, kterou Eliška zakrývala šálem, či ohlašující se choroba²⁰⁶ přispěla k tomu, že hraběnka zůstala neprovdána, zůstává nejasné. Výrazným faktorem byl jistě tenčící se majetek Šliků. V době Eliščina života vlastnili Šlikové, kdysi bohatý rod, v Čechách pouze fideikomisní panství Kopidlno a Staré Hrady a alodiální panství Velíš a Vokšice. To, že Šlikové v 19. století nebyli nijak zámožným rodem, dokládají žádosti hraběte Františka Šlika k císaři Františku I., aby mohly být zatíženy dvě třetiny jeho fideikomisního panství z let 1814 až 1837.²⁰⁷ Ještě v roce 1852 hrabě žádal císaře Františka Josefa I. o desetiroční odklad splatnosti pohledávek k výnosu fideikomisních tabel.²⁰⁸ Výnosy z panství stačily na zachování životního stylu vyšší šlechty, ovšem s jistými omezeními. Již byla učiněna zmínka o tom, že Eliška se místo celoevropské poznávací cesty, která by symbolicky završila její vzdělání, musela z finančních důvodů spokojit s opakovanými cestami do Vídně. Na věno pro mladou hraběnku evidentně nezbyvalo, a neslušelo se, aby dcera ze starobylého a kdysi tak významného rodu poklesla nerovným sňatkem na společenském žebříčku.²⁰⁹

V období, kdy Eliščina sestra i bratr založili své rodiny se hraběnka jistě musela vyrovnávat s pocity nenaplnění své ženské role manželky a matky. Nedochovala se podrobnější Eliščina reflexe tohoto údělu. Pokud se svým neprovdáním počítala již od mládí, ať už ze zdravotních či finančních důvodů, mohla svou životní náplň cíleně směřovat jiným směrem než většina jejích vrstevnic. Nezatrpkla, vlastní píli se vypracovala ve výtečnou klavíristku i skladatelku, společenské uznání nacházela v četných kontaktech se vzdělanci své doby. Navíc jí shodou okolností dětská společnost nebyla odepřena – po smrti první manželky svého bratra se společně

²⁰⁵ Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 66.

²⁰⁶ V tomto ohledu se Eliščin osud podobá hraběnce Gabriele Buquoyové (1809-1841). Srov. Markéta KADLECOVÁ, *Gabriela Buquoyová, život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2005.

²⁰⁷ Srov. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 544, sign. XI. 17, Žádosti hr. Františka Šlika k císaři Františku I., aby mohly být zatíženy dvě třetiny jeho fideikomisního panství, 1814 – 1837; Spisy o zadlužení dvou třetin fideikomisního panství /1804/ 1823 – 1833, kart. č. 73.

²⁰⁸ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 546, sign. XI. 20, Žádost hr. Františka Šlika k císaři Františku Josefovi o desetiroční moratorium k výnosu fideikomisních tabel, 1852, kart. č. 73.

²⁰⁹ Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 45.

s matkou Filipinou starala o bratrovy mladičké potomky – Teklu (1818 – 1834), Albínu (1819 – 1854), Jindřicha Františka (1820 – 1859) a Františku (*1821). Byla jí tak umožněna jakási náhrada mateřství, i když pouze v roli tety.

Přesto mateřství ani výchova dětí nestály mimo hraběčtinu oblast zájmu. V době, kdy Eliščina švagrová Sofie²¹⁰ přivedla na svět své první dcerky, obrátila Eliška svůj čtenářský zájem směrem k pojednáním o péči o kojence a batolata. Z blíže neurčených děl (patrně se jednalo o spisy Lockovy a Rousseauovy) si neprovdaná hraběnka vypsala pasáže pojednávající o výživě a otužování malých dětí, škodlivosti pevně staženého povijanu a důležitosti vzdělání matek i vychovatelek.²¹¹

Eliščina švagrová Sofie, první žena hraběte Františka Šlika zemřela na komplikace po porodu dcery Františky,²¹² která přišla na svět v Praze 14. 8. 1821. Porod proběhl za asistence doktora Katzenbergra, u Sofie byla její sestra Isabela, jež se po celou dobu starala i o tři starší děti. Z dopisů z 15. a 18. srpna 1821, které Isabela adresovala staré hraběnce, vyplývá, že nedělka dostala den po porodu teploty. Dcera Františka byla pokřtěna druhý den po narození, byla jí opatřena rovněž kojná, s níž byla Isabela spokojená. V době Sofiina posledního porodu byly stará hraběnka i Eliška v lázních.²¹³

Nad osiřelými dětmi bděla babička Filipina a teta Eliška. Po většinu roku žili na zámku v Kopidlně. Do péče byli Františkovi potomci svěřeni vychovatelce slečně Anně Stehlíkové z Čenkova a Trestättu, dívce z plzeňské patricijské nobilitované rodiny.²¹⁴ O Jindřicha se staral páter Jan Vacek,²¹⁵ jenž po určitou dobu zajišťoval také Teklinu náboženskou výchovu.²¹⁶ Na zámek pravidelně docházel také vzdělaný kopidlanský děkan František Alois Vacek, přítel Jungmanna, Dobrovského i jiných českých vzdělavců. V oblasti výchovy byl dobrým odborníkem – v roce 1834 byl ustaven prvním vikářem a okresním školdozorcem.²¹⁷

²¹⁰ Hrabě František Šlik vstoupil do manželství se Sofií rozenou hraběnkou von Eltz 24. dubna 1817. Sofie zemřela již 4. září 1821.

²¹¹ Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 48.

²¹² Srov. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 355, sign. VI. 2. Pítevní nález hr. Žofie Šlikové 1821, č. kart. 35.

²¹³ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 560, sign. XII-7, Dopisy hraběti Františku Šlikovi od manželky Žofie Šlikové, roz. z Eltzu; Correspondenz mit den Verwandten und betreffend die Krankheit der Gräfin Sophie, 1817-1821, s. d., kart. č. 78. (Srov. Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 64.)

²¹⁴ Rodina je doložena od 14. století.

²¹⁵ U Šliků pedagogicky prokazatelně působil ještě v lednu 1831. (Srov. *Karla Aloise Vinařického korespondence a spisy pamětní*. Na památku stých jeho narozenin k tisku připravil Václav Otakar SLAVÍK, I., Praha 1903, s. 205.)

²¹⁶ F. A. VACEK, *Řeč pohřební držená u hrobu vysoce urozené slečny Tékly, hraběnky ze Šliků zemřelé v Bezenci na Moravě dne 18ho srpna 1834, pohřbené v Kopidlně dne 22ho srpna t. r.* František Jan Kastránek, Jičín 1834, s. 5.

²¹⁷ Díky Eliščině přímělivě knihovnici téměř ve všech šlechtických knihovnách pátrali po materiálu, který Vacek potřeboval patrně pro potřeby Vlasteneckého muzea. Srov. *Život a působení Fr. Al. Vacka Kopidlanského*. K stoleté památce narozenin zvěčnělého napsal J. JEŽEK, katecheta na Smíchově. Praha 1880. Nákladem vlastním.

Anna Stehlíková měla děti v úplné péči pokaždé, kdy stará hraběnka na delší dobu opouštěla Kopidlno. Stalo se tak pravidlem od podzimu 1829, kdy onemocněla její nejstarší dcera Antonia, provdaná Nostitz – Rienecková. Hraběnka Filipina u nemocné dcery v Praze nebo v Průhonicích pobývala celé týdny. Vychovatelka podávala zprávy o dětech jak babičce, tak otci Františkovi.²¹⁸

Od roku 1823 byl ve šlikovské rodině vychovatelem také mladý student teologie Karel Alois Vinařický (1803 – 1869).²¹⁹ Původně byl do rodiny doporučen jako učitel náboženství, osvědčil se však natolik dobře, že si jej Šlikové vybrali za vychovatele. Vinařický tak užil vítané příležitosti nejen k navázání styků a obohacení pedagogických zkušeností, ale údajně i k „národně-buditelské propagandě“ v hraběcí rodině. Na zámku v Kopidlně inicioval uvádění českých divadelních představení.²²⁰ Snažil se u svých šlechtických zaměstnavatelů a jejich přátel povzbudit zájem o české dějiny a probouzející se českou literaturu, s níž je seznamoval prostřednictvím německých překladů.²²¹ Vinařického pedagogické působení na malé Šliky se uzavřelo povoláním arcibiskupa Chlumčanského, který Vinařického jmenoval svým ceremoniářem. Vychovatelství u Šliků ve Vinařického pro národ zapálené duši zanechalo mnoho příjemných upomínek, ale zároveň působilo na jeho smýšlení poněkud „konzervativním dojmem“.²²²

Podrobnější informace o denní výuce Františkových dětí se nezachovaly, k dispozici je pouze zmínka z Vinařického korespondence, že na Kopidlně se žilo na svou dobu svobodně a neupjatě, denní pořádek dával každému dost volnosti. Podrobnější představu je možno získat na základě pozůstalosti hraběnky Tekly Šlikové²²³ a nemnoha dopisů malých sourozenců svému otci.²²⁴ Díky srovnání s ostatními zemsky českými rody však lze předpokládat, že děti měly pravidelnou výuku šest dnů v týdnu od osmi do šestnácti hodin, s dvouhodinovou přestávkou na oběd a procházku. Chlapci i dívky měli výuku srovnatelný počet hodin – dívky se sice

²¹⁸ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 559, sign. XII-7, Dopisy hraběti Františku Šlikovi od sestry Elisy a matky Filipiny - 1827-1830, kart.č. 77 V. Ve fasciklu jsou i dopisy vychovatelky A. Stehlíkové a dopisy Františkových dětí adresované otci. (Srov. Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 47 – 48.)

²¹⁹ Hana PLEŠKOVÁ, *Vinařický. Ze života venkovského kněze 19. století*, diplomová práce katedry historie PF JU, České Budějovice 1994.

²²⁰ *Ottův slovník naučný* 26, Praha 1907, s. 715.

²²¹ Např. recitováním „LibušinaSoudu“ před četnou aristokratickou společností při výletu na Přemyslově poli u Stadic v roce 1825. (Srov. *Ottův slovník naučný* 26, Praha 1907, s. 716.)

²²² Tamtéž.

²²³ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 94, II C.3, Studijní a osobní spisy hr. Tekly Šlikové, 1833-1843, kart. č. 6; SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 411, VII.39, Projednávání pozůstalosti hr. Tekly Šlikové, 1834-1837, kart. č. 34.

²²⁴ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 561, XII 9, Dopisy Tekly, Albíny, Franzisky a Jindřicha otci Františku Šlikovi, 1830-1837, b. d., kart. č. 78.

neučily šermu ani jízdě na koni, za to byla součástí jejich studijního plánu nauka o domácím hospodářství.²²⁵

Podrobnější představu o obsahu takové výuky je možno získat ze studijních a osobních spisů hraběnky Tekly. Zachovaly se Tekliny německé výpisky z dějin Francie (od nejstarších dějin až do založení Franské říše), Německa a Čech. Pro vypsání českých dějin si hraběnka založila dva sešitky. Do jednoho vypsala spíše telegrafický seznam panovníků, například ke Karlu IV. si poznamenala pouze to, že postavil most, svazček končí vypsáním barokních umělců (tato tematika jí byla zřejmě bližší). Druhý svazček listů²²⁶ je začátkem jakési delší, podrobnější řady poznámek, které hraběnka patrně zamýšlela vytvořit. Stihla zaznamenat pouze období od příchodu prvních obyvatel Čech do přijetí křesťanství. Z dějin Teklu ještě zaujal starověký Egypt. Do připraveného sešitku drobného formátu však stihla ve francouzštině zaznamenat sotva dvě strany.

K zafixování naučených znalostí z geografie si Tekla svázala několik volných listů, které postupně rozřezávala: vznikl tak sešit s názvem „Beschreibung von den Gränzen der fünf Welttheilen, und von den Gränzen der Länder Europas, und ihre Eintheilung nebst ihren Hauptflüssen“. K běžným postupům výuky zeměpisu evidentně patřilo kreslení map – mapu Čech v dětství nakreslila nejen teta Eliška, ale i Tekla – kromě toho také mapu alpských zemí a jižních Čech, střední a jižní Evropy a celého evropského kontinentu (viz Obrazové přílohy).

Františkovy děti se od raného dětství učily francouzštině, jejich prvním jazykem byla němčina. Vychovatelka Anna Stehlíková dbala na důkladné osvojení mluveného projevu, proto vyžadovala, aby děvčátka ve svém volném čase hovořila francouzsky.²²⁷ V Teklině pozůstalosti se zachovala stylistická cvičení jak ve francouzštině („themes français“) tak v němčině („deutsche Ausarbeitungen“). Mladá hraběnka musela písemně zpracovat například téma „zbožnost a mravní čistota“. Příležitostí k procvičení stylistiky byly babiččiny narozeniny. Zachoval se Teklin koncept slavnostní básničky: „Der Grosmutter Geburtstag heute, So ruft mir's zu von allen seiten, Der Tag auf den ich mich so lange freute.“ K prohloubení znalosti francouzských slovíček si Tekla založila drobný sešitek „Französche Wörter und ihre Übersetzung“. Zaznamenala si však sotva dvacet slovíček – například rozvaha, vazal, polygamie či agónie. Ke slovu „concupine“ si německy poznamenala: „je možno vysvětlit ústně“.

²²⁵ Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 48.

²²⁶ Tekla si jej vedla od 15 do 16 let.

²²⁷ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 559, XII-7, Dopisy hraběti Františku Šlikovi od sestry Elisy a matky Filipiny - 1827-1830, kart.č. 77V.

K Vánocům 1828 dostaly děti od vychovatele Vinařického čtyři obrázkové knihy. – kromě malé obrázkové bible a knihy o lidových krojích to byla publikace „Hinweise heitere Ansichten aus dem Leben guter Menschen“ a „Die Freuden der Kinder“. Poslední kniha byla pravděpodobně určena nejmladší Franzisce.²²⁸

Hraběnka Tekla byla velmi nadanou kreslířkou. Kdo jí byl učitelem se však nepodařilo zjistit. Jisté je, že v lednu 1842 žádala Eliška a Filipina přítele Hellicha o radu ohledně vhodného kandidáta na místo učitele kreslení. Tekla však v té době byla již osm let po smrti. Pro Teklinky sourozence byl požadován někdo, kdo správně kreslí a rozpozná hrubou chybu. Podle Eliščina i Filipinina názoru „nemusel být zrovna vystudovaný umělcem, neboť takový se těžko vzdaluje od města“. Důležité bylo, aby budoucí učitel kreslení byl dobře vychovaný člověk, protože, „jak asi víte, bude hodně ve společnosti nás všech“. Hraběnky pro učitele plánovaly pouze tříměsíční úvazek s platem šestnáct zlatých měsíčně, přičemž děti by měly tři hodiny kreslení denně.²²⁹

V Teklině pozůstalosti jsou zachovány velmi půvabné a precizně provedené kresby květin, zvířat, mužů i žen v historickém oděvu, romantických vyobrazení krajiny (například hrad s poutníkem). Hraběnka také vyobrazila několik českých hradů a zámků (Točnick, Šternberk, Litice, Rábí i jiné).²³⁰

Hraběnka Tekla si z výuky jistě odnesla mnohé poznatky o vedení domácnosti a osobních výdajů. Od ledna 1834 do své náhlé smrti v srpnu 1834 si vedla účetní knihu, kam si znamenala své výdaje. Jako typická mladá dáma svého postavení žila plesy a malováním, nezapomínala ani na dobročinnost.²³¹ Většina výdajů se proto týkala položek jako bylo hedvábí, stuhy, knoflíky, zlaté nitě, sponka, hřeben, prstýnek, oprava náušnic či zubní kartáček. K ostatním hraběnkým potřebám patřil nejen inkoust, ale i barevná tuš, či řádně naostřený nůž a nůžky. Na své lednové narozeniny dostala od babičky dárek v podobě dvanácti zlatých a třiceti krejcarů. Na dárek k babiččiným narozeninám se vnoučata zřejmě skládala – Tekla věnovala necelých pět zlatých.²³²

²²⁸ *Karla Aloise Vinařického korespondence a spisy pamětní*. Na památku stých jeho narozenin k tisku připravil Václav Otakar SLAVÍK, díl I., Praha 1903, s. 93.

²²⁹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hrady, fond Dyk, Alois, Josefa Vojt. Hellicha záznamy autobiografické. Idyla Kopidlenská. Přeložil a sestavil Alois Dyk, 1959, strojopis (svázané).

²³⁰ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 325, sign. V. 67, Kresby a skicy hr. Tekly Šlikové a jejich přátel, 1831 – 34, č. kart. 33.

²³¹ Během osmi měsíců, kdy si Tekla účetní knihu vedla, činily výdaje na chudé 14 zlatých.

²³² Teklina „Cassa – Buch“ je dochována v SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 94, II C.3, Studijní a osobní spisy hr. Tekly Šlikové, 1833-1843, kart. č. 6.

Jak probíhal život na Kopidlně?²³³ Vítaným zpestřením výuky byly pro děti plesy, divadlo,²³⁴ různé podívané a hudební představení. V lednu byl pro Teklu, Albínu i Františku velkým zážitkem bál konaný na Kopidlně. Za doprovodu hudebníků se tancovalo v rohové místnosti pod babiččinou ložnicí, ve vedlejších pokojích se hrál whist. Za dva týdny se tancovalo opět – od sedmé hodiny večerní až do půl šesté ráno! Šlikovští podaní si připravili vtipné masopustní překvapení – do tanečního sálu náhle vstoupilo několik mužů, jeden na obrovském kohoutu z pravého slepičího peří a zbylí převlečení za Turky. Tančilo se také v Jičíněvsi. Na vánoce roku 1833 se teta Eliška snažila dětem pořídit opravdu pěkný stromek, velkou vadou na kráse celého svátku byla nepřítomnost otce Františka. Děti po něm často tesknily a toužily po společném životě. Malý Jindřich v novoročním přání otci napsal: „Jak se ti daří? Přijed' brzy a zůstaň napořád u nás.“²³⁵

Hraběnka Filipina pořádala malé koncerty, jako výborná hudebnice byla pozvána na hudební akademii do Jičína (pro pozdní hodinu zahájení se však „stará excelence“ nezúčastnila). Jedenasedmdesátiletá Filipina na tom v květnu 1837 již nebyla zdravotně nejlépe (ostatně již jako sotva čtyřicetiletá dáma měla časté zdravotní obtíže), byla vzhůru od jedenácté hodiny dopolední do sedmé hodiny večerní, seděla ve svém ušáku a bavila se vykládáním karet, občas zašla do pokoje dětí. Po dvou týdnech hraběnce poněkud otrnulo, vstávala o deváté hodině ráno a uléhala o dvanáct hodin později. Filipina hraběnka Šliková, „dobrá babička“, zemřela 16. května 1843.

Život samozřejmě nebyla jen taneční a hudební idyla. Hraběnka Tekla se potýkala s milostnými problémy s jistým hrabětem B., kterého jí vnucovala rodina. Hrabě se Tekle z jakéhosi důvodu znelíbil a po blíže nespécifikovaném hraběncině „bláznivém a dětinském chování“ hrabě z Kopidlna odjížděl „pohnut se slzami v očích“.²³⁶ Banální příhoda ve srovnání s Teklinou náhlou smrtí o necelý rok později. V létě 1834 odjela celá rodina z Kopidlna do Slavkova, kde byl hrabě František Šlik službou. Po několika týdnech ve Slavkově hrabě pronajal na Teklinko přání byt v Bzenci, „obklopeném krásnou a ladnou krajinou“. Dne 12. srpna se Tekla roznemohla a již 18. dne téhož

²³³ Filipina, Eliška a děti trávil (společně s Vinařickým) léto 1824 v Teplicích. (Srov. *Karla Aloise Vinařického korespondence a spisy pamětní*. Na památku stých jeho narozenin k tisku připravil Václav Otakar SLAVÍK, díl I., Praha 1903, s. 11.)

²³⁴ Svým a Vinařického přičiněním dovedl F. A. Vacek u šlikovské rodiny „odstranit o lidu českém dosavadní předsudky, jaké mezi šlechtou národu odcizenou tedy panovaly, tou měrou, že členové její činně se účastnili českých představení divadelních dávaných v zámku kopidlenském“ Srov. *Život a působení Fr. Al. Vacka Kopidlnského*. K stoleté památce narozenin zvěčnělého napsal J. JEŽEK, katecheta na Smíchově. Praha 1880. Nákladem vlastním, s. 14 - 15.

²³⁵ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 561, XII 9, Dopisy Tekly, Albíny, Franzisky a Jindřicha otci Františku Šlikovi, 1830-1837, b. d., kart. č. 78.

²³⁶ Tamtéž.

měsíce zemřela.²³⁷ Pro rodinu i přátele to byla velká rána, sedmnáctiletá hraběnka byla velmi nadaná.²³⁸ Hrabě Šlik se za svého života dočkal také smrti nejstarší dcery Albíny (1854) a jediného syna Jindřicha (11. 8. 1859). Pokračovatelem rodu se tak stal Jindřichův syn a Františkův vnuk Ervín Šlik (1852 – 1906).

---

²³⁷ Příčinnou Teklínky smrti byla poněkud nejasná choroba označená jako „nervöser Lungenentzündung“. Mohlo se jednat o zápal plic či infekční onemocnění. (Srov. Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 51; SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 411, sign. VII. 39, Projednávání pozůstalosti hr. Tekly Šlikové, 1834 – 1837, kart. č. 34.)

²³⁸ F. A. VACEK, *Řeč pohřební držená u hrobu vysoce urozené slečny Tékly, hraběnky ze Šliků zemřelé v Bezenci na Moravě dne 18ho srpna 1834, pohřbené v Kopidlně dne 22ho srpna t. r.*, František Jan Kastránek, Jičín 1834.

6. Domácnost svobodné hraběnky

Po finanční dohodě o dělení dědictví s bratrem, který se po matčině smrti podruhé oženil, vedla Eliška samostatnou domácnost.²³⁹ Účetní kniha z let 1844 až 1848²⁴⁰ osvětluje její dost skrovné finanční prostředky, přibližně 130 zlatých měsíčně. Vhledem k neúhlednému rukopisu a heslovitosti záznamů je interpretace této účetní knihy nelehká. Přesto takový pramen přibližuje každodennost doby biedermeieru.

Účet měla hraběnka veden v Böhmische Sparkasse na Malostranském náměstí č. p. 37.²⁴¹ Ze svých nevelkých příjmů udržovala pražskou domácnost v paláci na rohu ulice V Alejích²⁴² a Spálené ulice. Přesná hraběnkina adresa zněla Aleegasse 61.²⁴³ Bratrovi platila pravidelný nájem, 15 zlatých a 40 krejcarů měsíčně. K ruce měla Eliška služebnou Marii,²⁴⁴ které platila okolo 10 zlatých platu měsíčně.

Účetní kniha nechává nahlédnout do hraběnkina jídelníčku: mléko a smetana, káva a cukr, čaj, pečivo, máslo, vejce, brambory, koláčky, marcipán či perníčky, ovoce. Tyto drobné nákupy hraběnce obstarávala Marie. Z Eliščina jídelníčku stojí za povšimnutí káva a čaj. Káva se v první polovině 19. století objevuje jako novinka, její pití se rychle stalo módní záležitostí a u dam nahradilo dříve oblíbenou čokoládu. Ruku v ruce s oblibou kávy začalo vznikat množství cukrovinek a pečiva, který byly určeny ke kávě.²⁴⁵ K novinkám na jídelním stole patřil také čaj. Podle N. F. Melnikové – Papouškové užívaly tento nápoj spíše vyšší vrstvy. Šálek čaje skrýval jistý odstín exotičnosti i snobismu.²⁴⁶ Pravidelně se hraběnka chodila stravovat²⁴⁷ do nedaleké restaurace hotelu Platýz (v české podobě Platejs). Hraběnka měla do Platýze opravdu

²³⁹ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č.414, sign. VII. 42. Dohoda hr. Fr. Šlika se sestrou, hr. Eliškou Šlikovou, v peněžních záležitostech 1845, č. kart. 43.

²⁴⁰ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 315, sign. V 62, Účetní kniha E. Šlikové o vedení domácnosti, 1844 – 1848, kart. č. 32. Pro období, kdy byla Eliška na cestách, zápisy chybí.

²⁴¹ *Adreßbuch der königlichen Hauptstadt Prag, der Stadtgemeinden Karolinethal, Smichow und der Bergstadt Vyšehrad. Auf Grundlage amtlicher Quellen bearbeitet und herausgegeben von Nikolaj LEHMANN. Erster Jahrgang, Prag 1859, Abteilung IV., s. 57.)*

²⁴² Dnešní Národní třída v Praze byla vybudována na rozhraní Starého a Nového města přibližně v místech, kde stály staroměstské hradby a kde byl hradební přkop. Původní název zněl logicky „Na přkopě“, po zasypání přkopu a vysazení stromů se však ujal název „V alejích“, později „V nových alejích“ nebo „V stromofadl“, aby byla ulice odlišena od „Starých alejí“, dnešní ulice Na přkopě. Asi od roku 1900 se používal název „Ferdinandova třída“, roku 1919 se poprvé objevuje dnešní název Národní třída. (Srov. Marek LAŠŤOVKA, Václav LEDVINKA, a kol., *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství I*, Praha 1997, s. 582 – 584.)

²⁴³ *Adressen-Buch der königlichen Hauptstadt Prag für das Jahr 1847. Ester Jahrgang. Prag 1847, Abteilung „Ein alphabetisches Verzeichnis aller selbstständigen Bewohner Prags beiderlei Geschlechtes“, s. 166.*

²⁴⁴ Toto tvrzení předpokládám jen jako velice pravděpodobnou hypotézu. L. Vojtíšková učinila závěr, že hraběnka udržovala kromě služebné i sluhu. Tuto skutečnost se mi nepodařilo potvrdit. (Srov. Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 66.)

²⁴⁵ Naděžda Filaretovna MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ, *Praha před sto lety*, Praha 1935, s. 102 – 104.

²⁴⁶ MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ, s. 104.

²⁴⁷ Strava na týden činila v průměru 7 až 8 zlatých.

blízko, průčelí domu bylo totiž obráceno směrem na dnešní Národní třídu a zadní trakt zasahoval na Uhelný trh.²⁴⁸ Původní středověký palác z konce 14. století přestavěl do současné empírové podoby architekt Jindřich Hausknecht. Kvalitou a cenou patřil Platýz k vyšší kategorii, odehrával se zde bohatý společenský a kulturní život. Ve zdejších koncertním sále se konala vystoupení mnoha známých hudebníků, v letech 1840 a 1846 zde koncertoval Franz Liszt.²⁴⁹

Drobné ale pravidelné částky peněz si vyžadovaly potřeby pro domácnost a jejich údržba, ať už se jednalo o nový nábytek, světlo a olej, svíčky, opravu hodin či odměnu pro zámečníka. O podobě interiéru, který Eliška obývala, si lze učinit určitou představu díky zachované podobě typického *biedermeierovského* nábytku a bytových doplňků. *Biedermeier* (datuje se přibližně od roku 1820 do roku 1850) zjednodušil stávající nábytek a zpopularizoval některé dříve méně oblíbené druhy nábytku, například sekretář. V dívčím či dámském pokoji sekretář nahrazoval pracovní stůl, psaly se na něm dopisy a deníky. Většina sekretářů měla tajné zásuvky, sloužící k úschově právě takových osobních písemností. V hraběnině domácnosti jistě nechyběla ani komoda či obvykle částečně prosklená knihovna pro ukládání knih a not. Vzhledem k hraběniným zájmům je nutno počítat s existencí prostoru, kde se za účelem muzicírování scházeli hosté. Ústředním bodem takového parádního pokoje byl jistě klavír, „fortepiano“. Doplňkem mohla být pohovka, několik křesel, židlí a kulatý stůl.²⁵⁰ Na existenci takového nábytku upomíná platba za čalouny v září 1844, o měsíc později hraběnka zakoupila stůl a židle pro šest osob.

Doba *biedermeieru* přála rozmanitým drobnůstkám a upomínkám na přátele. Majitelka domácnosti tyto upomínkové předměty obvykle pečlivě vystavovala v prosklených vitrínách či volně v interiéru.²⁵¹ Eliška si na počátku prosince 1844 pořídila dvě figurky z porcelánu a ze skla. S ohledem na dobu nákupu se však mohlo jednat o vánoční dárky. O měsíc později si zřejmě pro ozdobu své domácnost koupila čtyři rámečky na obrazy, květiny a bílou girlandu.

Hraběnka v bytě svítila svíčkami a olejovými lampami, jak to ostatně bylo v tehdejší době typické. Petrolej a plyn se při osvětlování využíval až později. Osvětlovací materiál se musel kupovat (2 láhve oleje stály 1 zlatý a 8 krejcarů), se

²⁴⁸ *Adreßbuch der königlichen Hauptstadt Prag, der Stadtgemeinden Karolinenthal, Smichow und der Bergstadt Vyšehrad*. Auf Grundlage ämtlicher Quellen bearbeitet und herausgegeben von Nikolaj LEHMANN. Erster Jahrgang, Prag 1859, Abteilung V., s. 103.

²⁴⁹ Josef HRUBEŠ, Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí I.*, Praha 1995, s. 58 – 61.

²⁵⁰ MELNIKOVA – PAPOUŠKOVÁ, s. 71 – 80.

²⁵¹ MELNIKOVA – PAPOUŠKOVÁ, s. 73.

světlem se proto šetřilo. Kromě slavnostních večerů, kdy se tancovalo, muzicírovalo²⁵² nebo pořádalo domácí divadlo, se chodilo poměrně brzy spát.²⁵³

V Eliščiných účtech je zmiňována také oprava hodin. Ačkoliv doba nepřála zbytečnému chvatu a rychlosti pohybů, hodin bylo všude dost. Ať už ve zmenšené kapesní podobě nebo umístěné v pokoji svědčily hodiny o zámožnosti svých majitelů. V pokoji stávaly hodiny na čestném místě, tedy na knihovně, na sekretáři nebo uprostřed komody. Díky dobové zálibě v symetrii bývaly doprovázeny dvěma svícny nebo kyticemi.²⁵⁴

Nemalou část položek v účetním deníku představují výdaje za oblečení a jeho údržbu. V době Eliščina mládí vládla móda lehkých empírových šatů úzkého střihu a něžných barev. Období zachycené v hraběncině účetním deníku však spadá do doby *biedermeieru*. V Praze se móda řídila především vídeňskými módními žurnály, ačkoliv mnohé součásti oblečení se honosily francouzským názvem. Z poznámek cizinců vyplývá, že Pražanky nezůstávaly v eleganci pozadu za obyvatelkami jiných velkých měst. Doba *biedermeieru* ženskému odívání přinesla krinolínu a v předchozím empíru zavrhaný korzet. Šaty určené pro nošení přes den se šily z látek hladkých nebo s drobným vzorkem, šaty na večer na sobě měly obvykle vzory větších rozměrů.

K doplňkům toalety patřily různé druhy ozdobných límečků, klop i manžet. *Biedermeier* měl také rád rukavice, které nejednou obměňoval. Nosily se dlouhé či krátké rukavice vyšívané barevným hedvábím nebo bezprsté rukavice z krajek. Na rozdíl od současnosti nebylo v Eliščině době snad jediné hodiny denní či noční, ve kterou by se módní dáma obešla bez pokrývky hlavy. Ve dne i v noci se doma nosily parádní čepce a na ulici a do společnosti klobouky. V Praze byly čepce velmi populární, dosahovaly ohromných rozměrů a nádhery. Klobouky byly většinou s malou hlavičkou a širokými rovnými okraji. Na klobouku byly navázány stuhy, které často volně poletovaly kolem krku majitelky. V létě se klobouky nosily slaměné.²⁵⁵

Podle nemnoha dochovaných obrazových pramenů i účetního deníku lze soudit, že Eliška se oblékala v duchu výše popsaných módních trendů. Nejnákladnějším kusem oděvu, který si v roce 1844 zakoupila, byly dva klobouky dohromady za 18 zlatých a 30 krejcarů. Během téhož roku si pořídila dvanáct párů rukavic. Mezi dražší položky patřil i korzet či deštník. S finančními prostředky hraběnka zacházela uvážlivě – v červnu

²⁵² K improvizaci na klavír však nebylo třeba mnoho světla. Dle dobových představ se ideálně hodil svit luncy, který se nahrazoval prozaičtější svíčkou. (Srov. MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ, s. 82.)

²⁵³ MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ, s. 81 – 82.

²⁵⁴ MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ, s. 84.

²⁵⁵ V červnu 1845 si Eliška koupila slaměný klobouk za 3 zlaté a 40 krejcarů.

1845 si nechala barvit šaty. Oděvy bylo samozřejmě nutno udržovat v čistotě, pradena si tak během dvou týdnů přišla na 1 zlatý a 45 krejcarů. Z doplňků garderoby je nutno zmínit ještě šperky. Účetní deník se omezuje na zmínku o zakoupení stříbrného náramku a zaplacení práce zlatníkovi.

Době nebyla cizí ani kosmetika. Používaly se různé krémy, voňavky a masti. K osobním kosmetickým potřebám stárnoucí hraběnky patřila nejen pomáda, která se používala na vlasy a na lokny²⁵⁶ (jeden kelímek za 56 krejcarů), ale i mýdlo a blíže neurčený šumivý prášek. V červnu 1845 utratila 1 zlatý a 30 krejcarů za lékárnou. V účtech se sporadicky objevují záznamy o koupelích, pouze v červnu 1845 je blíže určeno, že Eliška si dopřála koupel na Žofině, tehdy zvaném Barvířský ostrov.

Pravidelně Eliška platila i předplatné na noviny (jménem uvádí pouze „Leipziger Zeitung“), koncerty²⁵⁷ a noty. Na koncerty se chodilo jen v určité roční době, což jim dodávalo zvláštní přitažlivost. První koncertní sezóna byla v prosinci v době adventu, druhá zhruba v březnu a dubnu. Také doba, kdy koncert začínal byla nezvyklá. Na rozdíl od divadelního představení, které začínalo vždy v sedm hodin, se koncerty v této době konaly jen výjimečně. Běžnější koncerty a akademie se konávaly o páté hodině a koncerty zvláště slavných virtuosů o dvanácté polední. Praha měla na svou dobu značný počet koncertních sálů. Koncerty všeho druhu se dávaly ve Stavovském divadle, koncertní sály byly také v Konviktě, v Malostranských lázních, v tanečním sále na Masném trhu i v Platýze. Slavní virtuosové byli zváni do šlechtických domů, kde se konaly neveřejné, ale velké koncerty.

Vzhledem k Eliščině postavení nepřekvapuje ani předplacená lóže v divadle.²⁵⁸ Při hraběčiny kontaktech padly nemalé částky na poštovné za dopisy, inkoust, pečeti vosk či psací podložku.

S železnou pravidelností přispívala Eliška na dobročinnost. K tomu byla ostatně vedena celý život. Přispívala na losy a drobné almužny chudým,²⁵⁹ před vánoce 1844 koupila „chudému dítěti“ hračku za 30 krejcarů. Vánoční dárky pro přátele a blízké toho roku Elišku stály 24 zlatých, bratr dostal drahý šátek.²⁶⁰

²⁵⁶ MELNIKOVA – PAPOUŠKOVÁ, s. 191.

²⁵⁷ Je nutno rozlišovat mezi koncertem, tedy vystoupením samotných virtuosů a akademií, hromadným orchestrálním vystoupením. (Srov. MELNIKOVA – PAPOUŠKOVÁ, s. 239.) Elišku stával lístek na koncert 4 až 5 zlatých.

²⁵⁸ Pravděpodobně šlo o lóži ve Stavovském divadle v Praze.

²⁵⁹ Za rok 1844 činily výdaje na dobročinnost 19 zlatých a 15 krejcarů, za rok 1845 cca 8 zlatých.

²⁶⁰ V květnu 1845 bratrovi darovala vestu.

Hraběnka byla čestnou nadační dámou nadace Mariaschul zu Brunn.²⁶¹ Nadace pro dámy šlechtického původu byly zřizovány k tomu účelu, aby neprovdané či jinak nezaopatřené šlechtičny mohly vést svému stavu přiměřený život a neklesly na společenském žebříčku nerovným sňatkem. Nadačním dámám byl za tímto účelem vyplácen finanční příspěvek.²⁶² Podle účetní knihy však Eliška nadačním dámám v listopadu 1844 zaplatila nemalou taxu – celých 120 zlatých. Zřejmě se jednalo o dobročinný příspěvek.

Není divu, že Eliška byla při svém zaujetí hudbou členkou Jednoty pro zvelebení hudby v Čechách, jež si vtyčila za cíl podporovat studenty pražské hudební konzervatoře.²⁶³ Eliška patřila mezi statutární členy, což znamená, že se zavázala platit jednotě příspěvek o minimální výši čtyřiceti zlatých ročně po dobu šesti let.²⁶⁴

---

²⁶¹ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č.414, sign. VII. 42. Dohoda hr. Fr. Šlika se sestrou, hr. Eliškou Šlikovou, v peněžních záležitostech 1845, č. kart. 43.

²⁶² Podrobněji o nadačních dámách viz Christa DIEMEL, *Adelige Frauen im bürgerlichen Jahrhundert. Hofdamen, Stiftsdamen, Salondamen 1800 – 1870*. Frankfurt am Main 1998, s. 56 – 68. Hraběnka Lulu von Thürheim se po jmenování nadační dámou nadace Mariaschul zu Brunn v roce 1813 vyjádřila: „Pocítila jsem velké zadostiučinění, neboť jsem v tom spatřovala další záruku své nezávislosti, zejména pro budoucnost, a to mne těšilo.“ (cit. dle Christa DIEMEL, *Adelige Frauen im bürgerlichen Jahrhundert. Hofdamen, Stiftsdamen, Salondamen 1800 – 1870*. Frankfurt am Main 1998, s. 66.)

²⁶³ Hraběnka byla členkou Jednoty od roku 1841 pravděpodobně až do své smrti v roce 1855. Mezi přispívající členy patřila prokazatelně ještě v roce 1851. (Srov. *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1844*, Prag, s. 440; *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1847*, Prag, s. 367; *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1851*, Prag, s. 334.) V roce 1847 musela finanční příspěvek, který Jedotě platila, snížit. (Srov. Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 66.)

²⁶⁴ *Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1844*, Prag, s. 437.

7. Hraběnka na cestách

Dějiny cestování patří v posledních letech k oblíbenému tématu historického výzkumu. Pozůstalost hraběnky Elišky Šlikové nabízí v tomto směru k využití zajímavé prameny. Z cest za hranice českých zemí, které hraběnka podnikla v posledním desetiletí svého života, se zachoval nejen cestovní deník,²⁶⁵ ale také album lepených dokladů a obrázků z cest,²⁶⁶ v době svého vzniku již nikoliv ojedinělý projev nastupujícího turismu.

Hraběnka jistě našla v cestování zálibu, a to nejen na stará kolena. V předchozích kapitolách byl již zmíněn typický roční cyklus aristokracie, tedy sezónní přesuny z venkova do Prahy, Vídně či do některého lázeňského centra. V Eliščině případě lze nalézt podrobnější zprávy o cestování především v mladistvé korespondenci z let 1797 až 1804 a ve zmíněném cestovním deníku a obrázkovém albu, které Eliška psala již jako zralá dáma. Během pěti desetiletí, která vyplňují dobu vzniku těchto pramenů, zachovávala hraběnka s nejvyšší pravděpodobností životní styl, kterému uvykla již v dívčích letech. Z kusých náznaků z korespondence vyplývá, že hraběnka i v dospělosti s oblibou pravidelně pobývala v Teplicích²⁶⁷ a ve Vídni. Jako cesty či cestování²⁶⁸ lze nepochybně označit i návštěvy šlechtických sousedů v okolí Kopidlna. Dymokury patřily Rosině hraběnce Cavriani, Milíčevs Karlu hraběti Altmanovi, Kumburk, Oulibice, Radim a Pecka Ferdinandu knížeti Trautmannsdorffovi. Eliška s matkou jezdily také k Taxisům na Loučeň či za sestrou Antonií do Měšic.²⁶⁹ Cestou s neblahým koncem byla návštěva bratra Františka ve Slavkově a Bzenci, podniknutá společně s matkou Filipinou a Františkovými dětmi v létě 1834. Eliščina neteř Tekla Šliková v Bzenci náhle onemocněla a během několika dnů své chorobě podlehla. Podobná událost patrně Elišce otevřela možnost vydat se na delší zahraniční cesty. Po smrti matky v květnu 1843 se paradoxně stala „svobodnou bytostí“²⁷⁰ a vždy přes léto bývala na cestách.

²⁶⁵ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 311, V, 58 Poznámky Elisy Šlikové, 1844, kart. č. 31.

²⁶⁶ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, V, 52 Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31. Za podrobné zpracování tohoto pramene vděčím prof. Mileně Lenderové, CSc.

²⁶⁷ *Karla Aloise Vinařického korespondence a spisy pamětní*. Na památku stých jeho narozenin k tisku připravil Václav Otakar SLAVÍK, I., Praha 1903, s. 11.

²⁶⁸ J. Pánek cestování charakterizuje jako „určité cestovní přesuny, zejména delší, alespoň několikadenní cesty (ať již do zahraničí, nebo uvnitř vlastní země), jejichž účastníci si předem stanovili jistý program ... a po dosažení svého cíle počítali s návratem.“ Srov. Jaroslav PÁNEK, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě. Cestování jako činitel kulturní a politické integrace*. Český časopis historický 5, 1990, s. 664.

²⁶⁹ Milena LENDEROVÁ, *Matka, dcera, vnučka*, s. 58.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 52.

7. 1 Cestování v 19. století

Počátek 19. století přinesl některé změny stávajících cestovatelských poměrů.²⁷¹ Základním vodítkem zůstává typologie cestování sestavená Jaroslavem Pánkem pro období raného novověku.²⁷² Rozlišuje šest základních typů cest po Evropě a Středomoří podle jejich základního určení, tedy cesty obchodní, politické a diplomatické, vojenské, náboženské, studijní a umělecké. Na začátku 19. století se účely cestování rozšiřují. Vedle široké škály důvodů souvisejících s výkonem povolání tvoří další skupinu cesty ze zdravotních důvodů (cesty do lázní, pobyty na zdravém vzduchu). Specifickou skupinu dále tvoří důvody zájmové - pobyt v přírodě a prožívání jejích krás, touha po objevování a poznávání nového (tedy cestování pro radost). Samozřejmě velmi často docházelo k prolínání různých kategorií důvodů cestování.

Novinkou bylo také širší sociální složení cestovatelů a nárůst jejich počtu. Obdivovat architekturu cizokrajných měst, poznávat neznámé obyčeje a učit se chápat jinou kulturu se od 19. století stávalo stále více dostupným nejen pro zámožné šlechtické a měšťanské rodiny, ale i pro střední vrstvy.²⁷³

Jedním ze silných impulzů pro cestování byla změna vztahu k přírodě, tedy všeobecná potřeba člověka prožít alespoň část svého času mimo město. Čím více se člověk v 19. století vlivem industrializace odděloval od přírody, tím více se objevovala tendence vrátit se k přírodě v době volného času.

Na cestování měly a mají vliv také dopravní možnosti. V první polovině 19. století se stále cestovalo kočáry a poštovními vozy. Železnice se přihlásila o slovo až v souvislosti s vybudováním hustší železniční sítě od druhé poloviny 19. století. Nicméně hraběnka Šliková již železnici na svých cestách využívala, ať už to byla koněspřežka z Českých Budějovic do Lince či trať mezi Mnichovem a Augšpurkem.

Neméně důležitou proměnou je také zpřístupnění turisticky atraktivních míst usnadňující cestování i méně tělesně zdatných lidí, včetně žen a dětí. V 19. století však byly cesty určené pro turisty budovány spíše ojediněle, systematický rozvoj si vynutil až masový nárůst turismu tak typický pro 20. století.²⁷⁴

²⁷¹ Jana ENGLOVÁ, *Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica, studia historica, 1995, s. 359 - 363.

²⁷² Jaroslav PÁNEK, s. 664 - 682.

²⁷³ Květoslava KOCOURKOVÁ, *Pisemné pozůstalosti jako pramen k dějinám cestování*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica, studia historica, 1995, s. 366.

²⁷⁴ Jana ENGLOVÁ, s. 360 - 362.

7. 2 Cestovní deník jako historický pramen

Při studiu problematiky cestování se lze setkat s několika typy záznamů z cest. Kromě cestopisu a pamětí to je především cestovní deník. Cestovní deník²⁷⁵ jako historický pramen má svá specifika. V obecné rovině je zaznamenáním bezprostředně viděného, výrazem osobní zkušenosti s novým a odlišným prostředím. Jaké otázky je třeba cestovnímu deníku položit?

První a nejzákladnější otázkou je autorství deníku, tedy zda záznamy činil sám cestovatel (v tomto případě cestovatelka) a nebo například hofmistr, jak tomu bylo zvykem u kavalírských cest. Neméně důležitý je účel deníku, který mohl sloužit jako jakýsi podkladový materiál pro čtení ve společnosti nebo jako osobní upomínka z cesty. Nelze opomenout ani otázku jazyka deníkových záznamů. V neposlední řadě je třeba věnovat pozornost tomu, jak často byly zápisy pořizovány, resp. zda cestovatel zapisoval své postřehy zpětně.

Těžištěm cestovního deníku je horizont zájmu cestovatele, který vypovídá o jeho znalostech a rozhledu, zkrátka o tom, co si cestovatel ještě v teple domova přečetl. Cestovní deník také podává svědectví o lidech, se kterými se cestovatel stýkal, popřípadě se kterými cestoval. Jednou z nejzajímavějších informací, které je z deníku možné vyčíst, je cestovní každodennost, tedy kde a jak cestovatel bydlel, jak se stravoval, jaké dopravní prostředky využíval a jak snášel všemožné útrapy, kterým byl na cestách vystaven.

7. 3 Hraběčiny cesty za hranice Čech

Eliščin cestovní deník zachycuje období od poloviny září 1844 do 17. srpna 1845. Přináší tedy svědectví o hraběčině cestě do Švýcarska v srpnu až říjnu 1844 a o přibližně první třetině cesty do Nizozemí v létě a na podzim 1845. Útlý svazeček začíná líčením Rýnských vodopádů a končí poznámkou o solných koupelích v Ischlu. Zbytek cest je nutné rekonstruovat z alba obrázků a dokladů z cest.

O autorství Eliščina cestovního deníku není pochyb. Rukopis sice již není tak úhledný jako v hraběčině mladších letech, velkorysé tahy však odpovídají patrně ne vždy ideálním podmínkám pro zápis. Ze sledu záznamů totiž vyplývá, že Eliška do deníku zapisovala s minimálním odstupem, pochybnosti vyvstávají snad jen u pasáží

²⁷⁵ Obecněji k cestovnímu deníku jako historickému prameni viz Jana HUSÁKOVÁ, *Čeští kavalíři ve Francii a jejich francouzská reflexe*, diplomová práce Katedry pomocných věd historických a archivního studia, FF UK, Praha 2004, s. 21 – 25.

o dějinách navštívených míst, jež obsahují číselné údaje a letopočty. Zde snad hraběnka při psaní deníku používala nějaké předchozí poznámky a výpisky.

Eliška si svůj deník psala v němčině, nepochybně jako osobní upomínku. Stylisticky ani obsahově není její deník natolik na výši, aby mohl ve větším rozsahu sloužit jako podklad pro předčítání ve společnosti. Představuje tak spíše heslovitý přehled měst, kulturních zážitků, malebných scenérií a lidských kontaktů. U obzvláště silných zážitků se však hraběnka poněkud rozepsala, takové pasáže (například cesta loďkou k Rýnským vodopádům) patří k těm nejčtivějším.

V letech 1843 až 1852 Eliška podnikla vždy v létě a na podzim několik cest. Podle výše uvedené Pánkovy typologie cestování se jednalo o cestování ze zájmových důvodů (tedy čistě pro radost) a cestování za zdravím do lázní.

Oblíbeným lázeňským místem evropské smetánky byl Ischl v Horním Rakousku, město v údolí při ústí řeky Ischlu do Travný.²⁷⁶ Roku 1822 byly v Ischlu zřízeny lázně, jejichž dobrá pověst brzy pronikla do celé Evropy. Známy byl sirmatý pramen Marie Terezie a solný pramen Marie Luisy. Jejich vody se užívalo vnitřně i ke koupelím.²⁷⁷ Ozdravné koupele zde brala i Eliška,²⁷⁸ dne 18. června 1843 vyrazila poštovním rychlíkem z Prahy do Budějovic, odtud koněspřežnou železnicí do Lince. Ze srpna pak pochází účet za uhličité a solné koupele ze Salz – Soolen Badhaus v Ischlu, Eliška za ně zaplatila přes 75 zlatých. V Ischlu se zastavila také při své pozdější cestě do Nizozemí, v červenci 1845. Celoživotní láskou šlikovské rodiny byly lázně Teplice. Eliška se do nich s matkou i bratrovými dětmi v létě pravidelně vracela, podrobnější informace bohužel chybí.

K nejzajímavějším patří hraběnčina cesta do Švýcarska v srpnu a září 1844. Švýcarsko bylo v době *biedermeieru* novým turistickým symbolem. Cestujícím na jih se až do poloviny 18. století švýcarské hory zdály spíše hrozivé a nebezpečné. Ve většině případů byli rádi, když měli při cestách na Apeninský poloostrov alpské průsmyky za sebou. Autorem příručky propagující cestování do Švýcarska byl na sklonku 18. století Johann Gottfried Ebel („Anleitung, auf die nützlichste und genussvollste Art in der Schweiz zu reisen“, 1793). Ebel přišel s tezí o přímé úměře tělesného zdraví švýcarských horalů a jejich morální úrovni. Důvodem cestování do Švýcarska tak byla idylická příroda a v ní žijící svobodní lidé. K rozšíření povědomí o Švýcarsku a jeho

²⁷⁶ Od 1856 byl Ischl letním sídlem rakouské císařské rodiny. (Srov. *Ottův slovník naučný* 12, Praha 1897, s. 772.)

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tato cesta není zaznamenána v cestovním deníku, dokládají ji pouze jízdenky a účty z alba obrázků a dokladů z cest.

dějinách přispěla také literární díla, například Schillerův „Vilém Tell“ (1804) či Byronův „Vězeň Chillonský“ (1816).²⁷⁹

Eliška se na cestu do Švýcarska vydala přes Bayreuth, Norimberk a Mnichov. Ve Švýcarsku navštívila Lindau, St. Gallen, Curych, Luzern a Rýnské vodopády u Schaffhausenu. Malebným popisem cesty loďkou k vodopádům začíná první strana cestovního deníku: „Odpoledne jsme jeli loďkou na levý břeh Rýna a přistáli jsme u zámku Lauffen – během této jízdy mi bylo velmi úzko, musí se jet dost vysoko k vodopádu a vlny tou malou loďkou smýkají nahoru a dolů. Když jsme přistáli na druhé straně, vystoupali jsme k zámku Lauffen a viděli jsme ten nádherný vodopád ze tří různých míst, nakonec jsme sestoupili k malému domku těsně u vodopádu, tam nás vybavili čapkami a plášti a přiblížili jsme se k masám vodopádu...“²⁸⁰ Dále hraběnka pokračovala do Kostnice, Augšpurku, Mnichova a Řezna.

Nejdelší Eliščinou cestou byla návštěva Nizozemí. Vydala se opět poštou z Prahy do Budějovic, odtud po železnici do Lince. Přes Ischl, Salzburg a Stuttgart pokračovala do Mohuče, kde využila služeb Rýnské paroplavby a plavila se po Rýnu až do Bonnu. Posléze navštívila Brusel, Ostende, Gent, Rotterdam a Amsterdam. Zpáteční cestu nastoupila přes Düsseldorf, Kastel, Lipsko, Teplice a Karlovy Vary.

V srpnu 1850 jela Eliška přes Drážďany a Lipsko do Výmaru, jedním z důvodů byla jistě návštěva Frunze Liszta, který ve Výmaru pobýval. Poslední cestou, o které se stručně dozvídáme, byla cesta do Žitavy a Frýdlantu v červnu 1852.²⁸¹

Eliška na cestách směřovala své zájmy přibližně stejným směrem jako v Čechách. Věrna své zálibě v historii a malířství se zajímala zejména o dějiny²⁸² navštívených měst a místní výtvarné umění. V obou případech čerpala jistě ze své četby a značných znalostí. Kromě divadla navštívila mnoho uměleckých ateliérů. Za deštivého počasí se šlo do galerie²⁸³ nebo do muzea, v Bamberku Eliška shlédla středověkou mučírnu. Stejně jako doma v Čechách, věnovala v navštívených chrámech nemalou pozornost čtení nápisů na náhrobcích. Jako umělkyně měla silný smysl pro

²⁷⁹ Zdeněk Hojda, „*Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tibery.*“ *Cestování v době biedermeieru*, in: Biedermeier v českých zemích, Praha 2004, s. 138.

²⁸⁰ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 311, V, 58 Poznámky Elisy Šlikové, 1844, kart. č. 31.

²⁸¹ Tento itinerář je možno sestavit pouze na základě alba obrázků a dokladů z cest.

²⁸² Elišku zajímaly nejen dějiny od dob římského osídlení, ale i nevěštní erbovní pověsti.

²⁸³ V mnichovské glyptotéce hraběnka poskytoval informace místní průvodce.

úchvatnou scenérii alpské přírody.²⁸⁴ Zajímala se také o různé technické vymoženosti a zajímavosti, shlédnuté památky neváhala kritizovat.²⁸⁵

Pozoruhodné jsou hraběňčiny dojmy z Kostnice. Osoba Jana Husa byla bez ohledu na vyznání středem pozornosti každého návštěvníka z Čech, který do Kostnice zavítal. V deníku Eliška neskrývá své zklamání nad tím, že „upomínek na Husa je zde bohužel jen málo“, pouze koncilní sál, dále dům, který Hus obýval, klášter, ve kterém byl odsvěcen, a vězení. Nechyběly vycpané figuríny Husa i Jeronýma Pražského.

V Augšpurku Eliška navštívila tiskárnu novin „Allgemeine Zeitung“. Do deníku si s obdivem poznamenala, že zdejší parní tiskařský lis, který obsluhovaly „samé děti“, vytiskne denně během čtyř hodin deset tisíc výtisků novin. Hraběňku zaujala také mnichovská výstava zemědělských výrobků, řemesel a také výstava koní a krav. Kromě toho měla v Mnichově v plánu zúčastnit se lidové slavnosti na Thersien Wiese. Eliščina spolčnice na cestách, s nejvyšší pravděpodobností služebná Marie, však onemocněla. Hraběňka tedy musela slavnost, které se údajně účastnilo na třicet tisíc lidí, oželeť.

Na svých cestách Eliška často navštěvovala ateliéry výtvarných umělců, což bylo ovšem při podobných příležitostech mezi šlechtou rozšířeným zvykem. Na základě cestovního deníku se podařilo identifikovat Alberta Zimmermanna²⁸⁶ a Christiana Etzdorfa,²⁸⁷ jejichž mnichovské ateliéry si Eliška prohlédla. V Mnichově se stýkala také s malířem Karlem Rottmannem.²⁸⁸

Eliška samozřejmě necestovala sama. Deníkové záznamy jsou většinou psány v první osobě množného čísla, identifikace hraběňčiných spolucestujících je však nelehká. Většinou cestovala ve společnosti jednoho až čtyř lidí. Určitým vodítkem je jízděnka z 8. října 1844 do Curychu, která uvádí jména spolucestujících. Je to jistá

²⁸⁴ Mezi nejpůsobivějšími sceneriemi Eliška uvádí hory Dachstein a Watzmann. Zklamáním bylo jezero Königsee, Elišce se zdálo příliš pochmurné.

²⁸⁵ Nevalný byl Eliščin výsledný dojem z mramorového chrámu Walhalla, asi 10 km od Řezna. Dle jejího názoru na celkový dojem působily rušivě zejména barevně pomalované karyatidy podpírající střešní trámy.

²⁸⁶ Albert Zimmermann, malíř krajin (1809 Žitava – 1888 Mnichov). Studoval původně hudbu v Drážďanech, roku 1830 začal studovat malířství, nejprve heroickou krajinomalbu. V letech 1857 až 1859 byl profesorem v Miláně, pak ve Vídni, kde působil až do roku 1872 na akademii výtvarných umění. Poté žil v Salzburgu a v Mnichově. Později zanechal malby hrdinských krajin a maloval četné menší obrázky alpských krajin podle přírody. Mezi jeho hlavní díla patří: „Horská krajina s vodopádem“, „Skaliny s bojem Kentaurů a tygrů“ (obě uložena v pinakotéce v Mnichově). (Srov. *Ottův slovník naučný* 27, Praha 1908, s. 614.)

²⁸⁷ Christian Etzdorf (1801 – 1851) díky delšímu pobytu v Norsku a Švédsku maloval především temné a osamělé krajiny severského typu. Představitel tzv. „Schlechtwettermalerei“. (Srov. *Allgemeine deutsche Biographie*, Sechzehnter Band, Leipzig 1882, s. 401.)

²⁸⁸ Malíř Karl Rottmann (1798 – 1850 v Mnichově). se roku 1822 odebral do Mnichova na akademii, ale nenalezl tam uspokojení a maloval na vlastní vrub obrazy z nedalekých Alp. Autor fresek v arkádách mnichovské dvorní zahrady, které náležejí k nejlepším historickým krajinám vůbec. Je považován za zakladatele nové krajinářské školy. (Srov. *Ottův slovník naučný* 21, Praha 1904, s. 1015 – 1016.)

baronesa Kürzberg a Fräulein Prenoselle. Při srovnání s účetním deníkem²⁸⁹ se nabízí možnost, že Fräulein Prenoselle byla Marie Přenosilová, Eliščina pražská služebná. Po určitou dobu hraběnce dělal společnost Jan Bedřich Kittl, v cestovním deníku se objevuje povzdech, že Kittl musel odjet (patrně v červnu 1845) z Řezna rychle zpět do Prahy. Dočasnými společníky byla rovněž Familie Amberg, deník informuje opět pouze o „těžkém loučení“, když Eliška odjížděla do Mnichova a Ambergové do Řezna.

7. 3. 1 Dopravní prostředky, stravování a nocleh

Během svých cest měla Eliška možnost využívat rozličné dopravní prostředky. Od počátku 19. století, kdy si v korespondenci stěžuje na nevyhovující cesty, se mnohé změnilo. Až do příchodu železniční dopravy mohl cestovatel využít několika způsobů dopravy, ať už to byla jízda ve vlastním povozu či kočáru, cestování s nájemným kočím nebo finančně náročnější využití mimořádného poštovního spoje. Ve dvacátých letech 19. století byla díky zavedení poštovních rychlíků snížena doba, kterou musel cestující v nepohodlném voze, plném ne vždy sympatických cestujících, strávit.²⁹⁰

Hraběnka tak nejčastěji využívala zmíněné poštovní rychlíky či běžné poštovní spoje. Minimálně dvakrát využila služeb koněspřežné železnice, která vedla z Českých Budějovic do Kerschbaumu a odtud dále do údolí Dunaje k Linci. Po své celé délce byla koňka zprovozněna v roce 1832. Na tuto dráhu navázala v roce 1836 koněspřežka z Gmündenu u Travenského jezera do Lince. Osobní vozy podobné kočárům jezdily samostatně či po dvou a byly taženy jedním, v místech stoupání dvěma koňmi. Po kolejích se pohybovaly až patnáctikilometrovou rychlostí. Cestující mohli vybírat mezi vozy 1. třídy, tzv. „Separatwagen“, které pojaly čtyři až devět cestujících. Ve vozech 2. třídy, tzv. „Stellwagen“, bylo možno sedět uvnitř i venku.²⁹¹ Třetí třídu představovaly nákladní vozy se sedačkami. Jízda mezi Českými Budějovicemi a Lincem trvala čtrnáct hodin. Za jednu míly jízdy ve vozech 1. třídy se platilo 10,5 krejcaru, ve vozech 2. třídy 7 krejcarů a 3. třídy 5,5 krejcaru.²⁹²

Kromě suchozemských cest Eliška vyzkoušela i plavbu po vodě. V případě plavby parním člunem „Stadt Constanz“ po Bodamském jezeře do Rorschachu v září 1844 se nejednalo o příliš povznášející zážitek. „Lod’ se pohybovala velmi neklidně a najednou se mi udělalo špatně a musela jsem až do Rorschachu tři hodiny zůstat ležet v kajutě.“

²⁸⁹ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 315, sign. V 62, Účetní kniha E. Šlikové o vedení domácnosti, 1844 – 1848, kart. č. 32.

²⁹⁰ Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníku. Všední den na středoevropských cestách*. Praha 1996, s. 65.

²⁹¹ Jízdu 2. třídou Eliška zvolila 30. června 1843. Dne 1. července 1845 cestovala 1. třídou.

²⁹² Milan HLAVAČKA, s. 85 – 88.

Z alba obrázků a dokladů z cest vyplývá, že se Eliška v srpnu 1845 plavila z Mohuče až do Bonnu po řece Rýn. O této jistě zajímavé cestě se nezachovalo podrobnější svědectví, pouze jízdenka pro čtyři osoby. Není jisté ani to, v jakých podmínkách hraběnka se svou společností plavbu trávila. Měla na výběr ze čtyř možností: místo na přední palubě, v přední kajutě, ve velké kajutě či v „pavilónu“.²⁹³

Nejvážnější starostí na cestách byla otázka stravování a noclehu. Po celé Evropě se rozprostírala hustá síť zájezdních hostinců, kde byla za úplatu poskytována strava a nocleh. Největší rozdíly se samozřejmě projevovaly v úslužnosti personálu a čistotě těchto zařízení. Při cestě poštovním rychlíkem byla strava předem objednána za pevně dohodnuté ceny v přesně stanovených hostincích. Eliška při cestách poštovními vozy tento způsob stravování a nocování využívala, při delším pobytu na jednom místě se stravovala v hotelu,²⁹⁴ ve kterém byla se svým doprovodem ubytována. Coby příklad hotelového jídelníčku může posloužit účet pro dvě osoby z hotelu „Amadée Cronier zur Post“ v Teplicích z 28. září 1845: dvě kotlety, brambory, čtyři kompoty, chleba, dvě kávy, máslo, žemle, čtyři piva a dvě kuřata, celkem za tři zlaté a šestnáct krejcarů.²⁹⁵

Jako již zralá dáma tak měla Eliška na svých cestách příležitost prohloubit své vzdělání, rozhled a navázat nové osobní kontakty. Po matčině úmrtí a osamostatnění bratrových dětí cestování představovalo smysluplnou náplň života stárnoucí hraběnky.

---

²⁹³ „PLATZ VOR-DECK, VOR KAJUTE, GROSSEKAJUTE, PAVVILLON“. (Srov. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, V, 52 Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31; také *Obrazové přílohy.*)

²⁹⁴ Album obrázků a dokladů z cest obsahuje velké množství prospektů a účtů z hotelů, kde byla hraběnka ubytována.

²⁹⁵ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, V, 52 Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.

8. Závěr života

O Eliščině chorobě před smrtí vyplývá, že netrvala příliš dlouho. Z dochovaných spisů však nejsou zřejmé přesnější okolnosti.²⁹⁶ Podle dřívějších nemocí lze usuzovat na srdeční obtíže, také Eliščin nekrolog v časopise Lumír uvádí jako příčinu úmrtí „neduh srdce“.²⁹⁷ Hraběncin bratr František Šlik po obdržení zpráv o sestřině těžké nemoci přijel v předvečer jejího úmrtí do Prahy. Eliščin plodný život se uzavřel dne 14. prosince 1855 v půl páté ráno v Praze ve věku pětadesáti let. Byla pochována v rodinné hrobce v Kopidlně, smuteční obřady se však konaly v Praze ve šlikovském paláci²⁹⁸ a v kostele u sv. Trojice ve Spálené ulici. Při nich byla zpívána kantáta pro čtyři hlasy, kterou u této příležitosti složil na slova básníka Alfreda Meissnera Jan Bedřich Kittl. S hraběnkou se přišly rozloučit mnohé osobnosti veřejného života, umělci a početné zástupy Pražanů.²⁹⁹ Autor zmíněného nekrologu v časopise Lumír zhodnotil Eliščinu osobnost těmito slovy: „Horlivá přítelkyně, důmyslná pěstitelka a obětovná podporovatelka každé větve umění, zvláště ale hudebního...též v básnictví mnohý šťastný pokus učinila i velmi zběhle kreslila, dobrotivost její a ušlechtilá povaha učinily každého, kdož ji seznal, upřímným jejím ctitelem.“

²⁹⁶ SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 359, sign. VI. 6, Vyúčtování vydání spojených s nemocí a pohřbem hr. Elišky Šlikové, 1855, 1856, kart. č. 35.

²⁹⁷ Cit. dle Lumír, 15. 12. 1855.

²⁹⁸ Eliščino tělo bylo pokropeno ve šlikovském paláci 16. prosince 1855 ve tři hodiny odpoledne. (Srov. Lumír, 15. 12. 1855.)

²⁹⁹ Lenka VOJTÍŠKOVÁ, *Eliza Šliková*, s. 67.

Závěr

Po sto padesáti letech, které uplynuly od smrti hraběnky Elišky Šlikové, již není možné plnohodnotně rekonstruovat její život. Zachovala se sice rozsáhlá osobní pozůstalost, otázkou však zůstává, na kolik přesný a plastický obraz lze na základě tohoto materiálu vytvořit. I při pečlivé interpretaci těchto pramenů nutně dochází k určitému, snad nikoliv příliš výraznému zkreslení. Přes všechny jmenované skutečnosti se tato diplomová práce snaží o zachycení hraběnčina života v jeho plné šíři.

O mnohých stránkách Eliščiny osobnosti není známo takřka nic. Jak prožívala své staropanenství, zda byl její osobní život skutečně prost byt' jen platonického milostného vztahu, o tom všem prameny mlčí. Shodou okolností se dochovaly převážně prameny z hraběnčina raného mládí a z období na sklonku života. Proto mohla být tato práce pojata v duchu biografie – od dětství a mládí, přes dospělost až k úmrtí. Období Eliščiny dospělosti, tedy životní etapa třicátnice až čtyřicátnice, je v této práci v důsledku nedostatku pramenů z hraběnčiny působnosti rekonstruováno především na základě literatury a osobních svědectví jejích přátel.

Těžištěm této práce je pokud možno co nejširší a přitom přísně objektivní pohled na životní styl šlechtičny v Čechách první poloviny 19. století. Přináší informace o způsobu výchovy a poznávání světa mladé příslušnice chudnoucího šlechtického rodu a o její snaze o osobní růst. Kapitola o hraběnčině reflexi napoleonských válek ukazuje typický postoj dobové šlechty k této problematice.

Svým záběrem a šíří udivuje síť Eliščiných osobních a uměleckých kontaktů v období dospělosti. Eliška měla i přes své staropanenství možnost žít ve společnosti dětí svého ovdovělého bratra a podílet se na jejich výchově. Kapitola o substituci mateřství tak osvětluje podobu rodinného života na venkovském šlechtickém sídle s jeho radostmi i starostmi. Závěrečná část této práce sleduje podobu samostatné domácnosti stárnoucí hraběnky a její cesty za poznáním Evropy.

Možnosti širšího výzkumu v rodinném archivu Šliků ve Státním oblastním archivu Zámorsk se otevírají zejména pro badatele, jenž ovládá nejen němčinu, ale i francouzštinu. Naprostá většina Eliščiny pozůstalosti je sice jazykově německá (kromě válečného deníku a některých výpisků z četby), v rodinném archivu Šliků je však uložena rozsáhlá korespondence Eliščiny matky, hraběnky Filipiny Šlikové, se svým synem, hrabětem Františkem Šlikem, z let 1827 až 1841. Jedná se o několik stovek dopisů ve francouzštině. V padesátých letech 20. století tyto dopisy, tehdy uložené

v Zemědělsko-lesnickém archivu v Jičíně, částečně prostudovala Lenka Vojtíšková.³⁰⁰ Nepochybně skrývají mnohé zajímavosti o podobě rodinného života Šliků. Dosud také zřejmě nebyla výrazněji využita osobní pozůstalost hraběte Františka Šlika, k čemuž jistě přispěl nejen jeho „kaisertreu“ postoj při potlačení revoluce v Uhrách v roce 1849. Coby rakouský důstojník byl nucen ovládat kromě němčiny a francouzštiny i maďarštinu, což se odráží v jeho písemné pozůstalosti.

Tato diplomová práce přináší pohled na život poněkud netypické příslušnice šlechtického stavu první poloviny 19. století. V roce 1836 jistě nebylo v Čechách mnoho šlechtičen, které by si první díl Palackého „Geschichte von Böhmen“ přečetly hned v roce vydání. Nejen proto je hraběnka Eliška Šliková symbolem všímavé a vzdělané ženy, důstojné reprezentantky svého stavu.

---

³⁰⁰ Drobné zmínky o obsahu této korespondence obsahuje článek Lenky VOJTÍŠKOVÉ, *Eliza Šliková*, s. 64 – 70.

Textové přílohy

1. Básně hraběnky Elišky Šlikové.

Am Grabe der Mutter

Die Luft ist rein, Der Frost bricht los

Und du mein liebes Mütterlein, Du schläfst im kalten Erdenchoß!

Es liegt das Schnee,

Auf deiner Gruft,

Nun weisst du nichts vom Erdenweh,

Hörst nicht wenn bang dein Kind dich ruft;

Sie senkten dich,

Recht tief hinab,

Nun quält es oft recht schmerzlich mich,

So schwarz und öde sei's im Grab'!

Fällt denn ein Schein

Aus Himmelshöh'n,

In deine lange Nacht hinein?

Und kannst du deine Lieben seh'n?

Der Leib vergeht

Im Erdenchacht,

Doch weil dein Geist im Lichte steht,

So weiss ich, dass mich bewacht.

Abreise

Fort hinaus! Fort in die Welt,

Wenn der Sturm die Eichen fällt,

Wenn der Blitz vom Himmel fährt,

Wenn das Meer im Anfuhr gährt,

Fort nur fort, nur weit vom Thal,

Wo sie lebt zur Lust und Qual.

Will die Augen nicht mehr schauen
Die so süsse Wehmuth thauen,
Will die Stimme nicht vernehmen,
Könnte mir den Muth nur lähmen;
Stirn und Auge beide blenden,
Darum will ich fort mich wenden;

Ihr kein Wort zum Abschied sagen,
Wird ja so nach mir nicht fragen –
Darum fort! Fort in die Welt,
Wenn der Sturm die Eichen fällt –
Will dem Zauberkreis entflieh'n
Den um mich zwei Augen zieh'n!

Die Nadel

Ich fühl' eine Nadel im Herzen,
Sie macht mir unendliche pein,
Und will ich entfernen die Schmerzen,
So drückt sie sich tiefer hinein!

Kein Arzt kann die Nadel ergründen,
Die Nadel, die blutig mich sticht –
Es könnte nur Einer sie finden –
Der Eine – der sucht sie nicht!

Das Stübchen

Ein Stübchen gibt's zwar eng und klein,
Doch kann man d'rin hübsch ruhig sein;
Es liegt tief im kühlem Grund
Da heilt das Herz, sei's noch so wund:
Du Stübchen klein,
Nimm bald mich ein.
Das Stübchen schirmt ein grünes Dach,
Da wird manch Blatt im Frühling wach,

Und bunte Blümlein sagen mir:
Es wohnt der ew'ge Friede hier.
Du Stübchen klein,
Nimm bald mich ein.

An Thekla und Rosa

Was dem Himmel lieb und werth
Weilt nicht lange auf der Erden;
Was den Engeln angehört,
Muss auch früh verkläret werden.

Geister drückt des Raumes Band,
Und ein Heimweh fasst die Reinen,
Sich im freien Vetrland
Mit den Sel'gen zu vereinen
3. März 1854

Wunsch nach Ruhe

Grabe, lieber Gräber, grabe!
Bette mir ein kühles Grab,
Dass mich endlich Friede labe,
Leg' mich tief, recht tief hinab.

Dass kein menschlich Aug' mich sehe,
Häuf' den Hügel, häuf' ihn hoch,
Thäten mirsonst hier noch wehe,
Quälten mich im Grabe noch.

Brennend ist des Tages Schwüle,
Drücket mich, und macht mir bang,
Suche d'rum die dunkle Kühle;
Möchte schlafen, sanft und lang.
Graut mir vor den Larven allen,
Wohnt Verrath und Hohn darin,

Können lächeln und gefallen
Doch betrüglich ist ihr Sinn.
Lass die grüne Rasendecke
Tilgen meines Leidens Spur,
Sorge, dass mich niemand wecke,
Ruhe wohnt dort unten nur!

2. Text sklady „Der treue Kriegermann“.

Ins Kampfgebrand nur frisch hinaus, nur frisch, nur frisch hinaus. Im Pulverdampf zum heißen Kampf, zum heißen, heißen Kampf! Fall ich mit Ehren, wird sie es hören, Tränen mir schenken, manchmal auch denken er war ein treues Blut, und mir von Herzen gut, er war ein treues Blut, und mir von Herzen gut.

Auf blutiger Bahn voraus die Fahn' voraus, voraus die Fahn'. Ganz dicht bei ihr Kameraden wir, Kameraden, Kameraden wir. Gehts an mein Erde, reicht mir die Hände, laßt alle klagen! Möcht' ihr nur sagen er war ein treues Blut, und uns von Herzen gut, ein war ein treues Blut, und uns von Herzen gut.

Herab vom Wall manch scharfer Knall, manch scharfer, scharfer Knall. Und trifft das Blei, so ist's vorbei, so ist's, so ist's vorbei. Kommt ihr nach Hause, suchts Liebchens Klause, spricht tapf're Brüder, er kehrt nicht wieder er fiel ein treues Blut, und dir von Herzen gut, er fiel ein treues Blut, und dir von Herzen gut.

3. Dopisy hraběnky Elišky Šlikové svému bratrovi, hraběti Františku Šlikovi.

19. dubna 1804, Vídeň

Včerejší zpráva nás všechny velmi potěšila a bude jistě i tobě, můj milý Františku, vítána. Uplynulé tři dny jsme byli velmi zhýralí. V pondělí byla maminka a já s Lenz na redoute v maskách, většina lidí nás však poznala. V úterý jsme šli do Národního divadla, kde dávali Uniformu. To by byla hra pro tebe. Ve hře se odehrávají dvě bitvy, v té jedné na jeviště dokonce přitáhnou děla. Právě v tento den jsme jedli u hraběnky Palfy s pány Crescentinim a Liveratim. Crescentini mě doprovodil ke stolu. Ve společnosti je velmi obratný a všem se nám moc líbil. Odpoledne jsme ho poprosili, aby zazpíval. Nenechal se ani příliš dlouho prosit, ani nedělal ty obvyklé italské smorfie. Posadil se ke klavíru a zpíval jako anděl. Myslím, že tento překrásný hlas bych mohla poslouchat do nekonečna. Ve středu ráno jsme jeli do Schönbrunnu podívat se na zvířata, která tu jsou od minulého roku. Nejdřív nám ukázali soby. Těch ubohých zvířat nám bylo velmi líto, vypadali jakoby chtěli zhynout horkem. Pošlou je do hor, protože zdejší podnebí nemohou snést. Pak jsme měli vidět trpasličí koně, ale ti byli zrovna na vyjížďce. Pak jsme konečně přišli ke klokanům. To jsou vůbec roztomilá zvířata. Mají dvě úplně krátké přední nohy a ty zadní jsou neobyčejně dlouhé. Skákají jenom na zadních nohách a odrážejí se dlouhým ocasem, ve kterém mají neobyčejnou sílu. Vpředu mají klokani vak, ze kterého mládřata vystrkují hlavu nebo ocas a nebo pacičku. Když se matka pase, mládě vystrčí hlavičku ven a pase se také. Zde ti posílám kresbu sedícího klokana, jeho mládě vystrkuje z vaku hlavu a tlapku. Nakreslila jsem tu kresbu jak nejlépe jsem mohla, aby sis udělal představu o tomto pozoruhodném zvířeti. Do zítřka nakreslím velkého klokana a pošlu ho v dopise pro Antonii, ona ti pak tu kresbu pošle. Ten samý den byl dobře naladěný i pan slon. Zrovna obědval stromovou kůru, kterou opravdu šikovně oloupal svou silnou tlapou. U zvířat jsme se bavili tak dobře, že ke stolu jsme se dostali teprve ve čtyři hodiny. Večer byla zase redoute. Maminka byla příliš unavená, šla jsem tedy sama s Terezou. Byly jsme v maskách a rozdaly jsme lístky. Ale většina mne znovu poznala. Redoute byla hezká a bylo tam opravdu plno lidí. Císařovna a její dvořané³⁰¹ tančili rytířský balet. Včera v půl jedenácté odjela Lenz i Breitenbach. Oba jsem obtěžkala srdečnými pozdravy pro mého milého Františka. Dnes děláme samé vífiten a jdeme večer do divadla. Za maminkou právě přišel Lažanský. Také tu právě byl tvůj přítel Greifenau. Maminka tě líbá a je jí dobře.

---

³⁰¹ Kammerleute

Tatínkovi líbám ruku, Neeba a Tournay pozdravuji. Viděla jsem v poslední době Bolzu, trochu vyrostla, ale obličej má pořád stejný. Má si brát hraběte Medianského s dlouhým nosem. Musím končit, protože dneska se musím hodně upravit a přece bych ti toho chtěla tolik říci! Člověk nemůže vždy dělat to, co by chtěl, takže se měj dobře, můj drahý bratře, a myslí často na svou Lisi, která se jen díky tomu může trochu utěšit z odloučení od tebe.

19. října 1804, Vídeň

Nejmilejší Františku!

Také dnes, dobrý bratře, doufám v dosažení svého cíle – pobavit tě. Budu ti zas vyprávět o tom, co jsme v tyto dny dělali, a mezi tím se doufám najde něco, co by tě mohlo pobavit. V neděli jsme jeli do Schönbrunnu podívat se na zvěřinec, protože byl podstatně rozšířen. Nejdříve nám ukázali skleníky, které jsou velmi pěkné. Potom nás zavedli do zvěřince. Nejdříve nás upoutali dva leopardi a dvě hyeny, které na nás cenily zuby. Hyeny mají psí hlavu. Velikostí se podobají středně velikému psu, mají hnědožluté chlupy. Chodí neklidně dokola klece a zdá se, že mají velkou chuť rozkousat železné mříže a napadnout přítomné, neboť pohled na ně je pro hyeny utrpením, protože je nemohou rozsápat. Leopardi sice leží klidně ve své kleci, ale jejich falešné oči se dívají na ostatní s šílenou chutí. Velmi se mi líbili. Černá kožešina s pěknými žlutými skvrnami a jiskrné oči z nich dělají velmi pěkná zvířata. Pak nám ukázali dva medvědy, kteří těžkopádně chodili ze své kamenné chodby do vody a zase zpět do chodby. Pak se šlo ke dvou slonům. Jsou to sameček a samička. Samička nemá žádné zuby. Je obrovsky velká a když zvedne jednu ze svých širokých tlap vypadá to, že chce všechny ušlapat. Její chobot většinou bloudí po trávě a sem tam si něco utrhne, při tom se její velké uši pohupují jako vějíře. Pak jsme viděli dva dromedáry, které jsem nejdříve považovala za velbloudy, protože se jim velmi podobají. Dromedáři mají hnědavé chlupy a místo jednoho hrbu mají na zádech dva hrby za sebou. Pak jsme šli ke dvěma velbloudům, kteří nám přátelsky přišli naproti. Když jsme šli pryč, zase se vzdálili. Poté jsme viděli tygra královského, překrásné zvíře. Je žlutý a má dlouhé černé pruhy na zádech. Pak jsme viděli ještě malá zvířata jako opice, lišky, zajíce a různé ptáky, husy, čápy, papoušky, cizokrajné sovy, různé malé ptáčky jako jsou kolibříci a podobní, pak perličky, krocani a mnoho jim podobných, které jsi většinou sám viděl. Ve čtyři hodiny jsme obědvali a pak jsme jeli do divadla, kde dávali nanejvýš nudnou tragédii. V pondělí jsme obědvali v Brigittenu. Včera v úterý jsme vyjeli v jedenáct hodin na Kalten Berg.

Viděli jsme statek hraběte Kobenzla a jeli jsme pak na kopec. Vyjeli jsme na vysoký příkrý kopec, na jedné straně byla propast a na druhé vyvýšenina. Bylo velmi kluzko a koním to stále podkluzovalo. Všichni měli strach vystoupili. Museli jsme se přebrodit bahnem a shnilými listy a konečně jsme se bez dechu dostali na vrchol hory. Vozka hraběnky Wallis ještě přepřáhl vůz hraběte Bubny, takže tento vůz se třemi koňmi také dorazil na vrchol hory. Maminka a Lore Thun se tam posadily, protože maminka měla bolavou nohu a nechtěla se moc rozpálit. Hrabě Bubna si vzal koně svého vozky a jel podél vozu, hraběnka Wallis, teta Thun, Lisi Thun a já, hrabě Westphalen, Franz Thun a pan Kropf jsme šli pěšky. Když jsme konečně dorazili na vrchol, potěšili jsme nekrásným výhledem, poobědvali a jeli pak zase o města do Kärntnerthortheater. Mám pro tebe ještě spoustu úkolů: teta Thun ti vzkazuje, že se opravdu zlobí, protože když jsem jí ukázala tvůj dopis, vyčetla z něj mnoho zábavy, a to pro ní znamená, že vůbec nejsi zkroušený z její nepřítomnosti. Očekávala, že budeš stále plakat. Lise Thun ti vzkazuje, že je na tebe také velmi rozčilená, protože její Sargino mluví s takovou chladnokrevností o hraběti Westphalen. Myslela si, že ho vyzveš na souboj. Tvá věrná sestra.

Maminka pozdravuje našeho otce a doufá, že dostal její dopis. Líbám tatínkovi ruce za jeho dopis, přikládám maminčin dopis pro Neeba.

s. d.

Urozený hrabě Šliku, ach jak hrozně se před vámi museli třást ubozí nešťastní zajíci, nemám pravdu? Zdá se mi, že by ti Homss měl objednat ještě 100 000 nábojů. Vždyť strýčkovi všechnu zvěř vystřelíš, kolik, 6 000 vozů budeš potřebovat, abys odvezl všechnu tu zvěř, kterou na honu zastřelíš, tvá Eliška Šliková.

s. d.³⁰²

Hrozný nepříteli bažantů a zajíců! Jsem kvůli těmto nebohým zvířatům opravdu ráda, že zítra přijedeš, odpusťte mi, pane lovče, že s vámi hovořím tak volně. Žijte blaze, jsem tvá milující sestra Eliška Šliková.

---

³⁰² Adresa zní na jméno „Nepřítel bažantů a zajíců“.

8. listopadu 1804, Vídeň

Laskavý Františku!

Tvá výčitka je nespravedlivá, neboť dříve toho samého odpoledne, kdy jsem od tebe dostala dopis, jsem ti napsala dlouhý popis Schönau. Proto jsem ti opět napsala teprve několik dnů poté. Z toho všeho vyvozují, že naše dopisy se minuly. Buď však přesvědčen, milý Františku, že svému bratru nikdy nezapomenu podat zprávu o našich zábavách. Ale dost toho, doufám, že poté, co ti tvá velmi učená³⁰³ slečna sestra vyčinila, se už nikdy neopovážíš udělat takovou hrubou chybu, že bys pochyboval o její lásce. Sobotní večer jsme strávili doma. Včera večer jsme šli do Kasperl, kde jsme shlédli první díl Donauweibchen. Starý Kasperl je velkým oblíbencem celé lúzy a jeho nejhoupější grimasy vzbuzují smích. Je to ten nejsprostší vtipálek, jakého si jen lze představit. Ale nový Toddädel, který včera nehrál, je velmi roztomilý. Jeho hlas mi připadá ještě komičtější než ten pana Hasenhuta, bývalého Toddädla který je teď v Theater an der Wien. Dnes obědváme u hraběnky Zichy, co se s námi bude dít večer ještě nevím. Včera před polednem jsme jeli do Pratru, bylo však velmi chladno a větrno, takže tam bylo málo lidí. Poobědval u nás Friedrich Resselstadt. Tento mladý muž se nám den ode dne líbí méně. Maminka mi nedávno dala číst dopis od pana Neeba. Velmi jsem se nad ním podivila. Jak se mohl svatý pan Neeb, který omdlel při pohledu na vlastní krev, nakazit tvou loveckou vášní? Jeho odpor k takovým krutostem již pomínil? Přesto jsi ho přiměl k tomu stát se vrahem tolika nevinných bytostí? Jak si to přede mnou zodpovíš, že jsi tak zkazil toho dobrého člověka. Mohlo z něj být něco dobrého, ale nyní je zkažený, tvým vlivem docela zkažený. Ten člověk měl jemný cit pro adagio, při kterém mu sice někdy spadly noty pod klavír a harmonie se vícekrát proměnila v malou disharmonii, a nyní to v důsledku tvého nedobrého příkladu³⁰⁴ dotáhl tak daleko, že se beze studu pokrývá krví! Jestliže tato má poučení a představy budou k ničemu, prohlašuji vás oba za ztracené. Maminka tě líbá. Lise Thun se ti poroučí, žij blaze, milý Františku, a nikdy nezapomeň na svou Elišku.

---

³⁰³ Podtrhla Eliška Šliková.

³⁰⁴ dtto

4. Dopis hraběnky Elišky Šlikové Františku Palackému.

Zámek Kopidlno 13. listopadu 1836.

Vysoce vážený pane!

S plnou důvěrou, že přátelsky a shovívavě přijmete vše, co se týká naší milované vlasti, i když je zatím tak malá, se odvažuji Vám sdělit následující:

Před mnoha lety jsem v Dlouhých Valech u Čepova a Vršce nalezla zbytky nádob, díky jejichž hezkém slídovém třpytu jsem si je vzala s sebou domů. Byla jsem tehdy příliš dětinská na to, abych jim věnovala větší pozornost a střepy proto zůstaly ležet v koutku. Když jsem četla první díl vašich pěkných národních dějin, ctěný pane, vzpomněla jsem si při Vaší zmínce o našich prastarých valech na dávno zapomenuté střepy. Teprve tedy jsem si všimla nevšedního tvaru těchto úlomků z černé i načervenalé hrubé zrnité hlíny, která se leskla jako slída (ačkoliv se zde v okolí slída nevyskytuje). Konečně jsem si všimla i ozdobných vlněk vyrytých do hlíny. To vše na mne dělalo dojem vysokého stáří. Bohužel jsem si ani já ani má matka nedokázaly vzpomenout na nic bližšího o místě, kde jsem na povrchu jednoho valu střepy nalezla, a lesník, který nás tehdy doprovázel, již zemřel. Šly jsme a hledaly a přišly jsme domů s holýma rukama. Má matka tedy přikázala našemu nynějšímu lesníkovi, aby nám podobné úlomky, pokud by je našel, přinesl. Tento lesník před několika dny vykopal na jednom valu lišku a našel při této příležitosti v hloubce jednoho klastru³⁰⁵ jeden střep, podobný těm, které jsem nalezla dříve. To mi bylo dvojnásobně nápadné, a rozhodla jsem se, že Vám, vysoce vážený pane, který jste tak vysoce uznáván díky svým velkým znalostem a zásluhám, zašlu svůj malý nález k přezkoumání – jestliže bude nicotného významu, doufám, že vezmete v úvahu mou dobrou vůli k tomuto činu – jestliže ho shledáte důležitým – pak necháme provést více vykopávek, jakmile nám k tomu bude svítit jarní slunce. Přikládám k tomuto dopisu úlomky, které jsem nalezla již dříve, i střep, který nám přinesl lesník. Ještě jednou vás prosím, abyste mi odpustil, že mi nejen pověst Vašich hlubokých znalostí, ale i Vaše přátelská a dobrotivá shovívavost dodala odvahy k tomu obrátit se na Vás, ctěný pane – Dovolte, abych Vás zároveň ujistila vysokou úctou, kterou k Vám chovám.

Eliška hraběnka Šliková

---

³⁰⁵ Podtrhla Eliška Šliková.

5. Dopis Františka Palackého hraběnce Elišce Šlikové.

Vaše laskavé psaní ze 13. tohoto měsíce, které mi přišlo se zpožděním, mi poskytlo velmi příjemné a radostné překvapení. Když jsem dal najevo svůj názor na podivuhodné valy na Vašem panství, neočekával jsem, že ta krátká slova naleznou takový ohlas, a že Vám budu moci být vděčen za dopis, který mne dojímá svým živým úcastenstvím na našich národních dějinách, které z něj dýchá, tedy Váš dopis mne velmi těší díky vyjádřené přízni mým studiím a snahám. Dovolte, milostivá hraběnko, abych ke svým nejsrdčnějším díkům za vlídné smýšlení připojil přání. Kéž by Váš ušlechtilý příklad, Váš vřelý zájem o památky a pravěká studia v Čechách našel mnoho pokračovatelů! Kdyby se jen více žen naší vlasti, vynikajících duchem, rodem a vzděláním, zajímalo o naše národní dějiny, prospělo by to našemu historickému bádání i znalostem, a já bych tu nestál tak osamocen a počítal bych, když ne přátele, pak alespoň zdatné protivníky, jejichž podložená protiargumentace by mi byla nápomocna při objasňování mnoha nejasností, řešení tolika pochybností, rozhodnutí tolika otázek, které musím nechat nezodpovězené. Bohužel jsem jako dějepisec odsouzen k jistému druhu monologu a obávám se, že na jeho konci budu nudit jak publikum tak čtenáře.

Zaslané zbytky uren jsou proto významné, tedy svědčí o tom Váš nález, že se do valu dostaly už jako střepy a ne jako urny, tudíž musí být mnohem staršího data než samotné valy. Osobně jsem onen val dosud neviděl a znám ho jen z plánu, který jsem před lety našel v rukou svého přítele Vinařického,³⁰⁶ a z ústního popisu. Jestliže je má domněnka o avarském hringu správná – a za takovou ji stále považuji – pak by byly ony střepy důkazem toho, že množství uren, které se nacházejí ve všech krajinách o Labe až k Donu, patří nejtemnějšímu dávnověku. Pouze v případě, že by se ve valu nacházely celé urny a hroby, svědčilo by to pro tezi, že jsou to slovanské památky, a byly by tudíž vysoce důležité. Jestliže se však najdou pouhé samostatné úlomky džbánů, pak je nález sám o sobě sice nedůležitý, může však být zajímavý jako příspěvek k tomu, co je dosud známo. Úlomky, které mi byly dobrotivě zaslány, jsem předal svému kolegovi rytíři Kalinovi z Jäthensteinu, který zakládá sbírku takových pravěkých památek a jemuž během roku vyšla o tomto tématu práce.³⁰⁷

Navštívíte-li, milostivá hraběnko, tuto zimu Prahu, bylo by mi velkým potěšením, pokud bych obdržel svolení, Vám nejposlušněji složit poklonu a osobně Vám prokázat nejhlubší úctu. V Praze 28. listopadu 1836, s úctou František Palacký.

³⁰⁶ Vinařický byl od roku 1823 u Šliků vychovatelem.

³⁰⁷ Matyáš KALINA Z JÄTHENSTEINU, *Böhmens heidnische Opferplätze, Gruber und Alterthümer*, Prag 1836.

Seznam textových příloh

1. Básně „Am Grabe der Mutter“, „Abreise“, „Die Nadel“, „Das Stübchen“, „An Thekla und Rosa“ a „Wunsch nach Ruhe“, *Sammlung von Gedichten aus dem Nachlass der Gräfin Elise Šlik. Ihren Verwandten und Freunden gewidmet*. Prag 1856. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 310, V. 57, Sbíрка básní Elišky Šlikové, 1856, kart. č. 31.
2. Text skladby „Der treue Kriegermann“, SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 316, sign. V. 64, Notové záznamy hr. Elišky Šlikové, s. d., kart. č. 32.
3. Dopisy hraběnky Elišky Šlikové svému bratrovi, hraběti Františku Šlikovi, z 19. 4., 19. 10. a 8. 11. 1804, 2 nedatované dopisy, SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 555, sign. XII. 3, Dopisy hr. Františku Šlikovi od jeho sestry Alžběty z let 1797 – 1804, kart. č. 74.
4. Dopis hraběnky Elišky Šlikové Františku Palackému z 13. 11. 1836, Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond František Palacký, korespondence přijatá, sign. 15/A/18, dopis Elise Šlikové Fr. Palackému, 13. 11. 1836.
5. Dopis Františka Palackého hraběnce Elišce Šlikové z 28. 11. 1836, Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond František Palacký, korespondence odeslaná, sign. 15/A/19, dopis Fr. Palackého Elise Šlikové, 28. 11. 1836.

Obrazové přílohy

1. Hraběnka Eliška Šliková (1790 – 1855).

2. Hrabě František Šlik se sestrami Eliškou a Antonií.

3. Hraběnka Filipina Šliková.

4. Šlikovský palác na rohu dnešní Národní třídy a Spálené ulice v Praze. Fotografie pochází pravděpodobně z doby těsně před demolicí v roce 1937.

5. Pohled na šlikovský palác směrem od dnešního Mostu Legií (asi 1908).

6. Bývalý šlikovský palác v Praze na Pohořelci v klasicistní přestavbě (1937). Šlikům patřil v letech 1638 – 1786.

7. Zámek v Kopidlně.

8. Zámek v Jičíněvsi.

9. Titulní list skladeb „Geister König“, „Gute Nacht“ a „Lieder der Natur“, které hraběnka Eliška Šliková věnovala F. Lisztovi.

10. Titulní list skladeb „So muss ich denn gehen dahin!“, „Wenn ich wollte singen“ a „Überfall“, které hraběnka Eliška Šliková věnovala R. Schumannovi.

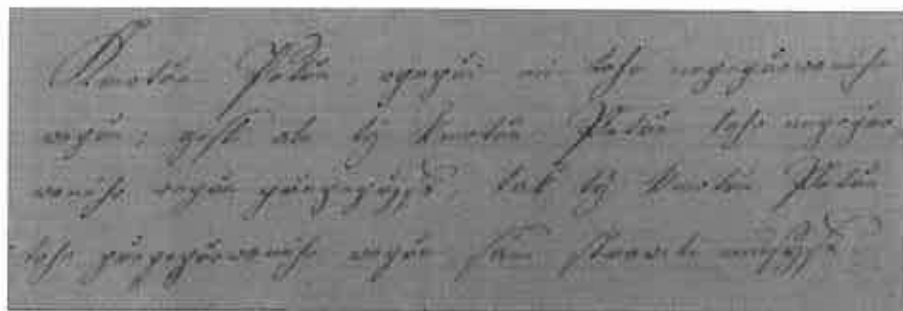
Die Mitwirkung des Hrn. Dölzel, welcher als Zwi-
 schennummern Lieder vortrug, verschaffte uns das Vergnü-
 gen auch zwei noch der als Dilettant in wie als Kunst-
 künin vortheilhaft bekannten Frau Elise Schick com-
 ponirte Lieder zu hören, nämlich: „Lied vom bleichen Rei-
 ter“ und „Der treue Kriegsmann“, von denen namentlich
 das Zweite sehr gefiel. Nebstdem sang Hr. Dölzel, nebst
 „Der Thräne“ noch ein neues Lied eigener Composition
 („Schnsucht“ Gedicht von Heine), welches so wie die er-
 wähnten anderen Vorträge dem beliebten Sänger Beifall
 und Hervorruf verschafften.
 Der Saal war gut besucht. Dr. E.

11. Novinový výstřížek hovořící o úspěšném přednesu písní „Lied vom bleichen Reiter“
 a „Der treue Kriegsmann“.

12. Titulní strana skladby „Der treue Kriegsmann“.

13. Český jazykolam z pozůstalosti hraběnky Elišky Šlikové.

14. Kresba psa ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové.

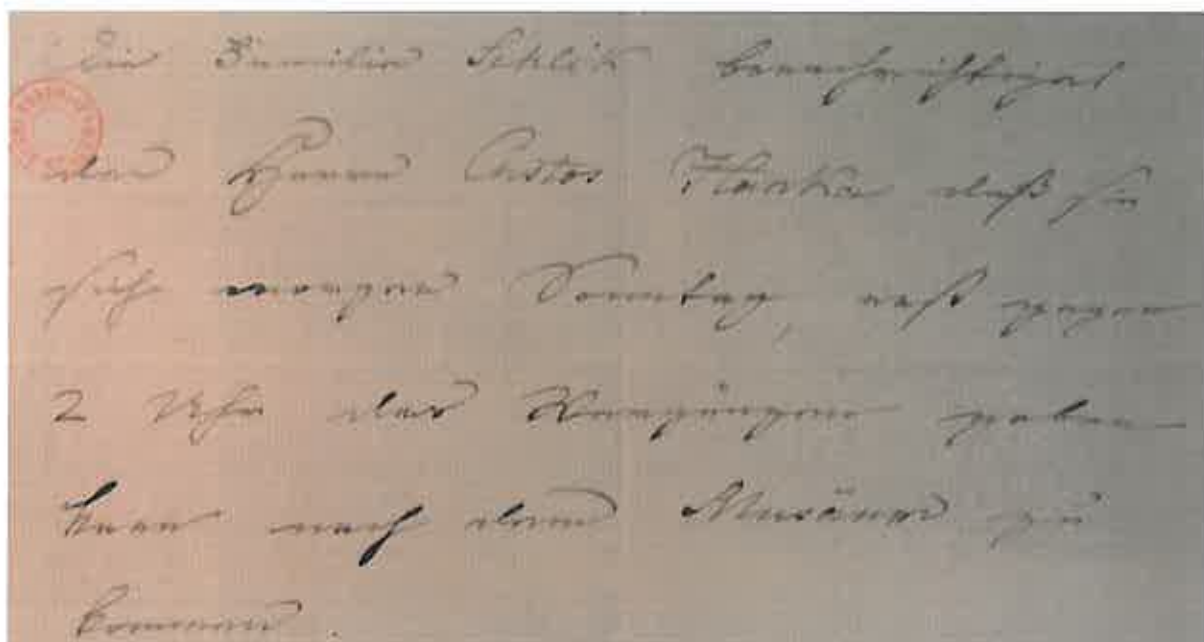
15. Pes Fakír. Kresba ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové.

16. Malba hulána (pravděpodobně hraběte Františka Šlika) ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové.

17. Malba renesančního kavalíra ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové.

18. Lístek Václavu Hankovi od hraběnky Elišky Šlikové. Hraběnka upřesňuje hodinu své návštěvy ve Vlasteneckém muzeu.

Lieber Vater!

Stimme mir anzuverlässigsten Wünschen zu. Ich bin mir so
wenig der Menschheit zugethan, güteig an Gott. Ich wünsche Dir ein
langes, glückliches Leben, mir anfalls Dich für mich so
fortwährend güteig und liebend wie bisher zu sein für
alles Wohl. Darin bitte ich täglich zu Gott dem All-
mächtigsten. — Begibst mir mich für mich gut anfalls
dann ich dich kaum von mir abblieb erwarten, Dich wie
zu sein und mit Dir zu leben, mein guter Vater!
Ich finde dich Mannen ein Jagd bei Lustaffes
anangelt, wie ein Hauptmann Tisch und Linnen
Gammungen geladen hat. — Schreibe mich wohl mein
Herrlicher Vater.

Dein Dich immer noch liebende Tochter

Tekla Šliková.

21. Hraběnka Tekla Šliková píše svému otci, hraběti Františku Šlikovi.

23. Řepčík královský. Kresba ze skicáře hraběnky Tekly Šlikové.

24. Mučenka. Kresba ze skicáře hraběnky Tekly Šlikové.

25. Z památníku s karikaturami hraběte Františka Šlika.

26. Lindau. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové.

27. Mnichov. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové.

28. Mohuť. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové.

29. Amsterdam. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové.

30. Jízdenka Rýnské paroplavby.

31. Jízdenka koněspřežné železnice z Českých Budějovic do Linze.

33. Klíče od rakve hraběnky Elišky Šlikové.

Seznam obrazových příloh

1. Hraběnka Eliška Šliková (1790 – 1855). SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 878, Litografie hraběnky Elišky Šlikové.
2. Hrabě František Šlik se sestrami Eliškou a Antonií. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 861, Fr. Jos. Jin. Šlik se sestrami Eliškou a Antonií.
3. Hraběnka Filipina Šliková, SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 860, Soubor kolorovaných fotografií obrazů Šliků, ateliér Pícek, Jičín, 1910, 395x495 mm - Filipina Ludmila Šliková, roz. Nostitz-Rieneck (nar. 1765), fascikl č. 17.
4. Šlikovský palác na rohu dnešní Národní třídy a Spálené ulice v Praze. Fotografie pochází pravděpodobně z doby těsně před demolicí v roce 1937. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií, sign. II 33.
5. Pohled na šlikovský palác směrem od dnešního Mostu Legií (asi 1908). Fotografie převzata z ORIÁN, Edmund (ed.), *Praha na dobových pohlednicích 1886 – 1930*. Praha 1998, s. 170.
6. Bývalý šlikovský palác v Praze na Pohořelci v klasicistní přestavbě (1937). Šlikům patřil v letech 1638 – 1786. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií, dům na Pohořelci 25, č. p. 111.
7. Zámek v Kopidlně. Fotografie převzata z ŠIMEK, Tomáš. a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy*. Praha 1989, obrazová příloha za s. 160.
8. Zámek v Jičíněvsi. Fotografie převzata z ŠIMEK, Tomáš a kol, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy*. Praha 1989, obrazová příloha za s. 160.
9. Titulní list skladeb „Geister König“, „Gute Nacht“ a „Lieder der Natur“, které hraběnka Eliška Šliková věnovala F. Lisztovi. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 316, sign. V. 64, Notové záznamy hr. Elišky Šlikové, s. d., kart. č. 32.
10. Titulní list skladeb „So muss ich denn gehen dahin!“, „Wenn ich wollte singen“ a „Überfall“, které hraběnka Eliška Šliková věnovala R. Schumannovi. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 316, sign. V. 64, Notové záznamy hr. Elišky Šlikové, s. d., kart. č. 32.
11. Novinový výstřížek hovořící o úspěšném přednesu písní „Lied vom bleichen Reiter“ a „Der treue Kriegsmann“. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 313, sign. V. 60, Básně jmenovaných i nejmenovaných básníků z pozůstalosti hr. Elišky Šlikové, 1812 – 1853. Báseň od M. G. Saphira svému příteli Kittlovi, 1839, kart. č. 32.

12. Titulní strana skladby „Der treue Kriegsmann“. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 316, sign. V. 64, Notové záznamy hr. Elišky Šlikové, s. d., kart. č. 32.
13. Český jazykolam z pozůstalosti hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 313, sign. V. 60, Básně jmenovaných i nejmenovaných básníků z pozůstalosti hr. Elišky Šlikové, 1812 – 1853. Báseň od M. G. Saphira svému příteli Kittlovi, 1839, kart. č. 32.
14. Kresba psa ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 306, sign. V. 53, Skicář Elišky Šlikové, kart. č. 31.
15. Pes Fakír. Kresba ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 306, sign. V. 53, Skicář Elišky Šlikové, kart. č. 31.
16. Malba hulána (pravděpodobně hraběte Františka Šlika) ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 306, sign. V. 53, Skicář Elišky Šlikové, kart. č. 31.
17. Malba renesančního kavalíra ze skicáře hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 306, sign. V. 53, Skicář Elišky Šlikové, kart. č. 31.
18. Lístek Václavu Hankovi od hraběnky Elišky Šlikové. Hraběnka upřesňuje hodinu své návštěvy ve Vlasteneckém muzeu. Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, fond Václav Hanka, korespondence přijatá, inv. č. 6 11, sign. 20/H/33, Dopisy Alžběty Šlikové Václavu Hankovi, b. d.
19. Hraběnka Albina Šliková píše svému otci, hraběti Františku Šlikovi. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 561, sign. XII. 9, Dopisy Tekly, Albíny, Franzisky a Jindřicha otci Františku Šlikovi, 1830-1837, kart. č. 78.
20. Hrabě Jindřich Šlik píše svému otci, hraběti Františku Šlikovi. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 561, sign. XII. 9, Dopisy Tekly, Albíny, Franzisky a Jindřicha otci Františku Šlikovi, 1830-1837, kart. č. 78.
21. Hraběnka Tekla Šliková píše svému otci, hraběti Františku Šlikovi. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 561, sign. XII. 9, Dopisy Tekly, Albíny, Franzisky a Jindřicha otci Františku Šlikovi, 1830-1837, kart. č. 78.
22. Mapa Čech ze skicáře hraběnky Tekly Šlikové (1834). SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 325, sign. V. 67, Kresby a skicy hr. Tekly Šlikové a jejích přátel, 1831 – 34, kart. č. 33.
23. Řepčák královský. Kresba ze skicáře hraběnky Tekly Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 325, sign. V. 67, Kresby a skicy hr. Tekly Šlikové a jejích přátel, 1831 – 34, kart. č. 33.

24. Mučenka. Kresba ze skicáře hraběnky Tekly Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 325, sign. V. 67, Kresby a skicy hr. Tekly Šlikové a jejích přátel, 1831 – 34, kart. č. 33.
25. Z památníku s karikaturami hraběte Františka Šlika. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 291, sign. V. 42, Památník s karikaturami z vojenské kariéry hr. Františka Šlika.
26. Lindau. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, sign. V. 52, Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.
27. Mnichov. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, sign. V. 52, Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.
28. Mohuč. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, sign. V. 52, Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.
29. Amsterdam. Dobový tisk z alba obrázků a dokladů z cest hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, sign. V. 52, Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.
30. Jízdenka Rýnské paroplavby. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, sign. V. 52, Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.
31. Jízdenka koněspřežné železnice z Českých Budějovic do Linze. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 305, sign. V. 52, Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.
32. Účet z pohřbu hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 359, sign. VI. 6, Vyúčtování vydání spojených s nemocí a pohřbem hr. Elišky Šlikové, 1855, 1856, kart. č. 35.
33. Klíče od rakve hraběnky Elišky Šlikové. SOA Zámorsk, RA Šliků, inv. č. 362, sign. VI. 8/2, Povolení c. k. místodržitelství ve Vídni k převozu mrtvoly hr. Františka Šlika do Kopidlno, klíče k rakvi hr. Elišky Šlikové, 1862, kart. č. 35.

Seznam pramenů a literatury

Prameny archivní

Archiv hlavního města Prahy

Sbírka fotografií

Dům na Pohořelci 25, č. p. 111.

sign. II 33, dům na Národní třídě, č. p. 61.

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha

Fond Josef Dobrovský

Sign. 4 C 15, 12/CH/16, Dopisy Elizabeth Šlikové Josefu Dobrovskému, 1820 – 26.

Fond Václav Hanka

inv. č. 6 11, sign. 20/H/33, Dopisy Alžběty Šlikové Václavu Hankovi, b. d.

Fond Matyáš Kalina z Jäthensteinu

sign. 4/A/15, Dopisy Elise Šlikové Kalinovi Matyáši z Jäthensteinu, 1838 – 1840.

Fond František Palacký

sign. 15/A/19, dopis Fr. Palackého Elise Šlikové, 28. 11. 1836.

sign. 15/A/18, dopis Elise Šlikové Fr. Palackému, 13. 11. 1836.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, pracoviště Staré Hradky

Fond Josef Vojtěch Helich

Josefa Vojt. Helicha záznamy autobiografické. Idyla Kopidlenská. Přeložil a sestavil Alois Dyk, 1959, strojopis (svázáno).

Národní knihovna České republiky, hudební oddělení

Sbírka hudebních tisků

Sign. 59 A 4088, Drei Lieder für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte. In Musik gesetzt von E. Gräfin Schlik. Op. 14.

Národní muzeum, České muzeum hudby

Sbírka not

Sign. X C 257, Album für Gesang.

Sign. XLIX D 101, Die Abfahrt des Corsaren von E. G. S. In Musik gesetzt für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte von J. F. Kittl

Sign. XI B 333, Drei Lieder für eine Mezo Sopran oder Alt Stimme mit Begleitung des Pianoforte componiert und dem Herrn Doktor Louis Spohr General Musik Director hochachtungsvoll gewidmet vom Elise Gräfin Šlik, Op. 1.

Sign. X C 260, Herren Alexander Dreyschock Drei Lieder für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte componirt von E. Gräfin Schlick, Op. 9.

Sign. XXXI E 54, Hilmar, František, Quick – Doppel, Elisen, Pariser Polkas, Albiner Gallopp.

Sign. XI C 234, J. F. Kittl, Six impromptus pour le Pianoforte.

Sign. XX E 414, Ferenc Liszt, Hussiten – Lied aus dem 15ten Jahrhunderte.

Sign. XIV C 300, Wilde Rosen an Hertha, Gedichte von M. G. Saphir, für eine Singstimme und Begleitung des Pianoforte gesetzt und der Hochgeborenen Gräfin Elise Šlik zu Bassano und Weiskirchen hochachtungsvoll gewidmet von Joh. Fried. Kittel.

Státní oblastní archiv Zámorsk

Rodinný archiv Šliků

Inv. č. 307, sign. V. 54, Album der Gräfin Elise von Šlik mit eigenhändigen Zeichnungen von Grabsteinen hochadeliger Familien in Böhmen, 1828 – 1840, kart. č. 31.

Inv. č. 305, sign. V. 52, Album obrázků a dokladů z cest Elisy Šlikové, 1843-1853, kart. č. 31.

Tamtéž, inv. č. 837, Autorský abecední seznam ke knihovně, b. d., kart. č. 115.

Inv. č. 313, sign. V. 60, Básně jmenovaných i nejmenovaných básníků z pozůstalosti hr. Elišky Šlikové, 1812 – 1853. Báseň od M. G. Saphira svému příteli Mottlovi, 1839, kart. č. 32.

Inv. č. 414, sign. VII. 42. Dohoda hr. Fr. Šlika se sestrou, hr. Eliškou Šlikovou, v peněžních záležitostech, 1845, kart. č. 43.

Inv. č. 555, sign. XII. 3, Dopisy hr. Františku Šlikovi od jeho sestry Alžběty z let 1797 – 1804, kart. č. 74.

Inv. č. 560, sign. XII. 7, Dopisy hr. Františku Šlikovi od manželky Žofie Šlikové, roz. z Eltzu; Correspondenz mit den Verwandten und betreffend die Krankheit der Gräfin Sophie, 1817-1821, kart. č. 78.

Inv. č. 559, sign. XII. 7, Dopisy hr. Františku Šlikovi od sestry Elisy a matky Filipiny - 1827-1830, kart. č. 77.

Inv. č. 561, sign. XII. 9, Dopisy Tekly, Albíny, Franzisky a Jindřicha otci Františku Šlikovi, 1830-1837, kart. č. 78.

- Inv. č. 861, Fr. Jos. Jin. Šlik se sestrami Eliškou a Antoníí.
- Inv. č. 399, Katalog knihovny hr. Jos. Jindřicha Šlika (1754 – 1807), kart. č. 40.
- Inv. č. 836, Katalog knihovny v Kopidlně – abecední, kart. č. 115.
- Inv. č. 325, sign. V. 67, Kresby a skicy hr. Tekly Šlikové a jejích přátel, 1831 – 34, kart. č. 33.
- Inv. č. 878, Litografie hraběnky Elišky Šlikové.
- Inv. č. 316, sign. V. 64, Notové záznamy hr. Elišky Šlikové, s. d., kart. č. 32.
- Inv. č. 291, sign. V. 42, Památník s karikaturami z vojenské kariéry hr. Františka Šlika.
- Inv. č. 355, sign. VI. 2., Pitevni nález hr. Žofie Šlikové, 1821, kart. č. 35.
- Inv. č. 362, sign. VI. 8/2, Povolení c. k. místodržitelství ve Vídni k převozu mrtvoly hr. Františka Šlika do Kopidlna, klíče k rakvi hr. Elišky Šlikové, 1862, kart. č. 35.
- Inv. č. 411, VII. 39, Projednávání pozůstalosti hr. Tekly Šlikové, 1834-1837, kart. č. 34.
- Inv. č. 306, sign. V. 53, Skicář Elišky Šlikové, kart. č. 31.
- Inv. č. 94, sign. II. C 3, Studijní a osobní spisy hr. Tekly Šlikové, 1833-1843, kart. č. 6.
- Inv. č. 315, sign. V. 62, Účetní kniha E. Šlikové o vedení domácnosti, 1844 – 1848, kart. č. 32.
- Inv. č. 189, sign. III. 43, Válečný deník Fr. Šlika z napoleonských válek 1809 – 1815, originál a opis, kart. č. 20.
- Inv. č. 93, sign. II. C/2, Výtahy z různých děl hraběnky Elišky Šlikové, 1818 – 1820, kart. č. 6.
- Inv. č. 359, sign. VI. 6, Vyúčtování vydání spojených s nemocí a pohřbem hr. Elišky Šlikové, 1855, 1856, kart. č. 35.
- Inv. č. 546, sign. XI. 20, Žádost hr. Františka Šlika k císaři Františku Josefovi o desetiroční moratorium k výnosu fideikomisních tabel, 1852, kart. č. 73.
- Inv. č. 344, sign. XI. 17, Žádosti hr. Františka Šlika k císaři Františku I., aby mohly být zatíženy dvě třetiny jeho fideikomisního panství, 1814 – 1837; Spisy o zadlužení dvou třetin fideikomisního panství /1804/ 1823 – 1833. kart. č. 73.

Prameny vydané

- Adreßbuch der königlichen Hauptstadt Prag, der Stadtgemeinden Karolinethal, Smichow und der Bergstadt Vyšehrad.* Auf Grundlage ämtlicher Quellen bearbeitet und herausgegeben von Nikolaj LEHMANN. Erster Jahrgang, Prag 1859.
- Adressen-Buch der königlichen Hauptstadt Prag für das Jahr 1847.* Ester Jahrgang. Prag 1847.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser auf das Jahr 1865,
Gotha 1865.

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1844, Prag 1844.

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1847, Prag 1847.

Handbuch des Königreiches Böhmen für das Jahr 1851, Prag 1851.

Karla Aloise Vinařického korrespondence a spisy pamětní. Na památku stých jeho
narozenin k tisku připravil Václav Otakar SLAVÍK, díl I., Praha 1903.

MEISSNER, Alfred, *Geschichte meines Lebens*, Wien 1885.

Sammlung von Gedichten aus dem Nachlass der Gräfin Elise Schlick, Ihren Verwandten
und Freunden gewidmet, Prag 1856.

SCHALLER, Josef, *Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Prag*, Prag
1797.

SCHALLER, Josef, *Topographie des Königreichs Böhmen, Sechzehnter und letzter
Theil. Bidschower Kreis*, Prag und Wien 1790.

SCHÖNFELD, Johann Friedrich von, *Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag*,
Faksimile – Nachdruck der Ausgabe Wien 1796. München – Salzburg 1976.

Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen, Dritter Band. Bidschower Kreis*,
Pra 1835.

VACEK, František Alois, *Řeč pohřební držená u hrobu vysoce urozené slečny Tékly,
hraběnky ze Šliků zemřelé v Bezenci na Moravě dne 18ho srpna 1834, pohřbené v
Kopidlně dne 22ho srpna t. r.* František Jan Kastránek, Jičín 1834.

Tisk

České slovo, 1941.

Lumír, 1855.

Literatura

450. výročí udělení znaku městu Kopidlno 1523 - 1973, Kopidlno 1973.

BADALOVÁ, Marie, *Sestra slavných bratrů: Eleonora Žofie ze Schwarzenbergu (1783
– 1846)*, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2003.

BĚLINA, Pavel, *František Antonín Nostic (historický portrét)*, Střední Evropa 42, 1994,
s. 80 - 91.

BUCHNER, Alexander, *Franz Liszt in Böhmen*, Praha 1962.

ČERNÝ, Jiří (ed.), *Hudba v českých dějinách. Od středověku do nové doby*. Praha 1989.

- DIEMEL, Christa, *Adelige Frauen im bürgerlichen Jahrhundert. Hofdamen, Stiftsdamen, Salondamen 1800 – 1870*. Frankfurt am Main 1998.
- DVOŘÁK, Max, jun., *Hrabata Šlikové a jejich archiv v Kopidlně. Příspěvek k dějinám české šlechty*. Český časopis historický 1, 1895, s. 298-307.
- ENGLOVÁ, Jana, *Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica, Studia historica, 1995, s. 359 - 363.
- GABRIELOVÁ, Jarmila, *Výuka klavírní hry a klavírní školy v 19. století*, in: *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*, Praha 2004, s. 419 – 429.
- HANUŠ, Josef, *Národní museum a naše obrození II*, Praha 1923.
- HANZALOVÁ, Jarmila, *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*. Praha 1995.
- HASSENPFUG-ELZHOLTZ, Eyla, *Böhmen und die böhmische Stände in der Zeit des beginnenden Zentralismus. Eine Strukturanalyse des böhmischen Adelsnation um die Mitte des 18. Jahrhunderts*, Veröffentlichungen des Collegium Karolinum, Bd. 30, München-Wien 1982.
- HOJDA, Zdeněk, „*Jdou s tebou naše srdce i mysle – až tam ku břehům Tiberu*.“ *Cestování v době biedermeieru*, in: *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 128 - 141.
- HRUBEŠ, Josef, HRUBEŠOVÁ, Eva, *Pražské domy vyprávějí I.*, Praha 1995.
- HRUBEŠ, Josef, HRUBEŠOVÁ, Eva, *Pražské domy vyprávějí VII.*, Praha 2001.
- HUSÁKOVÁ, Jana, *Čeští kavalíři ve Francii a jejich francouzská reflexe*, diplomová práce Katedry pomocných věd historických a archivního studia, FF UK, Praha 2004.
- KADLECOVÁ, Markéta, *Gabriela Buquoyová, život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2005.
- KOCOURKOVÁ, Květoslava, *Písemné pozůstalosti jako pramen k dějinám cestování*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica, Studia historica, 1995, s. 365 – 368.
- LAMAČ, Jan, *Strakové v Drahorazi – učitelé a hudebníci*, in: *Sborník Musejního spolku v Jičíně*, 1940, s. 14 – 34.
- LENDEROVÁ, Milena, *Dny všední a sváteční Filipiny Ludmily hraběnky Šlikové a Pauliny kněžny ze Schwarzenbergu*, in: *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 103 – 135.
- LENDEROVÁ, Milena, *Eliška hraběnka Šliková*, Listy Starohradské kroniky 1, 2002, s. 7 – 12.

- LENDEROVÁ, Milena, *Matka, dcera, vnučka (Filipina, Elisa, Tekla) – dny všední i sváteční tři dam Šlikovského rodu*, Z Českého ráje a Podkrkonoší 15, 2002, s. 43 – 68.
- LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál. Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha 2004.
- LENDEROVÁ, Milena, „...ušlechtilé sestřínky“ aneb *Dívčí a ženské ctnosti v době předbřeznové*, in: *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 79 – 87.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka, *České země v době předbřeznové: 1792 – 1848*, Praha 1999.
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 1992.
- MAŠEK, Petr, *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa, Tschechische Republik Schloßbibliotheken*, Hildesheim, Zürich, New York 1997.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*, Praha 2004.
- MAUR, Eduard, *Ohlas napoleonských válek v českých zemích*, in: *Napoleonské války a české země*, Šedivý, Ivan - Bělina, Pavel (edd.), s. 45 – 61.
- MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ, Naděžda Filaretovna, *Praha před sto lety*, Praha 1935.
- MELVILLE, Ralph, *Adel und Revolution in Böhmen, Strukturwandel von Herrschaft in Österreich um die Mitte des 19. Jahrhunderts*, Mainz 1998.
- MRÁZEK, Štěpán, *Výchova a cestování schwarzenberských šlechticů na přelomu 18. a 19. století*, diplomová práce HÚ JU, České Budějovice 2000.
- NEJEDLÝ, Zdeněk, *Bedřich Smetana III*, Praha 1929.
- ORIÁN, Edmund (ed.), *Praha na dobových pohlednicích 1886 – 1930*. Praha 1998.
- OSTROVSKÁ, Sylvia, *Slavné ženy v Teplicích*, Teplice 1994.
- PÁNEK, Jaroslav, *Čeští cestovatelé v renesanční Evropě. Cestování jako činitel kulturní a politické integrace*, Český časopis historický 5, 1990, s. 661 – 682.
- PAVLATOVÁ, Ludmila, *Pravidla šlechtické výchovy na konci 18. a na začátku 19. století*, Studie k sociálním dějinám 19. století 7, 1997, s. 59 – 64.
- POUZAR, Vladimír, *Almanach českých šlechtických rodů*, Praha 2001.
- REIF, Heinz, *Adel im 19. und 20. Jahrhundert*, München 1999.
- RYCHNOVSKY, Ernst, *Johann Friedrich Kittl. Ein Beitrag zur Musikgeschichte Prags I*, Studien zur Geschichte der Musik in Böhmen, IV., Prag 1904.
- RYCHNOVSKY, Ernst, *Johann Friedrich Kittl. Ein Beitrag zur Musikgeschichte Prags II*, Studien zur Geschichte der Musik in Böhmen, III., Prag 1904.
- SEALSFIELD, Charles, *Rakousko, jaké je*. Praha 1992.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého X*, Praha 1895.

- SEKYRKOVI, Milada a Tomáš, *Bratři Šternberkové na cestách*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica, Studia historica, 1995, s. 415 – 420.
- SKLENÁŘ, Karel, *Archeolog J. V. Hellich na Libáňsku v roce 1844*. Z Českého ráje a Podkrkonoší 12, 1999, s. 207 – 210.
- SKLENÁŘ, Karel, *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*. Praha a Litomyšl 2001.
- SLABÁKOVÁ, Radmila, *Il est „Höchst Zeit“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách 19. století?*, in: *Komunikace a izolace v české kultuře*. Sborník příspěvků z 21. plzeňského symposia. Praha 2002, s. 102 – 115.
- SOUČEK, Stanislav, *Dvě pozdní mystifikace Hankovy*, Rozpravy České akademie věd a umění, třída III., č. 59, Praha 1924, s. 26 – 82.
- STEKL, Hannes, *Österreichs Hocharistokratie vom 18. bis ins 20. Jahrhundert*, in: WEHLER, Ulrich (Hg.), *Europäischer Adel 1750 – 1950*, Göttingen 1990, s. 144 – 165.
- ŠIMEK, Tomáš a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Východní Čechy*. Praha 1989.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda 1780 – 1870: pro salón i promenádu*, Praha 1999.
- VINAŘ, Otakar, *Pět století Šliků*, Praha 1998.
- VOJTÍŠKOVÁ, Lenka, *Elisa Šliková*, Časopis národního muzea, oddíl věd společenských, 128, 1959, s. 64 – 70.
- VOREL, Petr, *Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16. -20. století*. Praha 2003.
- WURZBACH, Constantin von, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, Wien 1856 – 1891.

Slovníky a encyklopedie

- Allgemeine deutsche Biographie*, Sechzehnter Band, Leipzig 1882.
- BURACHOVIČ, Stanislav, *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2001.
- Československý hudební slovník I-II*, Praha 1965.
- DLABACŽ, Gottfried Johann, *Allgemeines historisches Künstlerlexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, Prag 1815.
- KUTSCH, Karl Josef, RIEMENS, Leo, *Großes Sängerlexikon*. Band 3, München 2003.
- LAŠŤOVKA, Marek, LEDVINKA, Václav a kol., *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství I*, Praha 1997.

LAŠŤOVKA, Marek, LEDVINKA, Václav a kol., *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství II*, Praha 1998.

LEDVINKA, Václav, MRÁZ, Bohumír, VLNAS, Vít, *Pražské paláce (Encyklopedický ilustrovaný přehled)*, Praha 1995.

Komenského slovník naučný, Praha 1937 – 1938.

Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Praha 1925 – 1933.

Ottův slovník naučný., Praha 1888 – 1909.

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 - 1950, X. Band, Wien 1994.

SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník království českého*. Praha 1909.

Slovník české hudební kultury, Praha 1997.

Slovník naučný III, RIEGER František Ladislav (red.), Praha 1863.